

Nr 359.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om statsdepartementen; given Stockholms slott den 21 mars 1919.

Under åberopande av bilagda i statsrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om statsdepartementen.

GUSTAF.

Eliel Löfgren.

Förslag

till

Lag

om statsdepartementen.

Härigenom förordnas, att statsdepartementen skola vara nio och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärenden;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

försvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands och sjöss;

socialdepartementet: ärenden av social natur, så ock ärenden rörande den inre civila förvaltningen samt allmän hälso- och sjukvård;

kommunikationsdepartementet: ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;

finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet;

ecklesiastikdepartementet: kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap och konst;

jordbruksdepartementet: ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar; samt

handelsdepartementet: ärenden rörande handel, industri och sjöfart.

Denna lag träder i kraft å dag under år 1920, som av Konungen bestämmes. Genom samma lag upphäves lagen om statsdepartementen den 20 juni 1918.

*Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den
21 mars 1919.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
 SCHOTTE,
 PETRÉN,
 NILSON,
 LÖFGREN,
 friherre PALMSTIERNA,
 RYDÉN,
 THORSSON.

Efter gemensam beredning med övriga departementschefer anmälde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Löfgren, frågan om en omläggning i väsentliga delar av nu gällande departementsindelning samt i samband därmed utfärdandet av ny lag om statsdepartementen, och anförde föredraganden därvid följande.

»Genom införandet år 1840 av departementalstyrelsen, vilken framgick som resultat av de olika ändringsförslag med avseende å statsrådets sammansättning och verksamhet, som tid efter annan framträtt alltsedan tillkomsten av 1809 års regeringsform, lades en fast grund till den svenska centrala förvaltningens organisation i högsta instans. Denna reform innebar, att av statsrådets ledamöter — till antalet tio — sju skulle vara chefer för var sitt av justitie-, utrikes-, lantförsvars-, sjöförsvars-, civil-, finans- och ecklesiastikdepartementen. De övriga tre statsrådsledamöterna skulle icke förestå departement (konsultativa statsråd).

*Historisk
översikt
(1840—1912).*

Emellertid gjorde sig snart nog krav gällande på ändringar i denna organisation. Dessa krav avsågo huvudsakligen dels lättande av vissa departementschefers, särskilt chefernas för civil-, finans- och ecklesiastikdepartementen, alltmer tyngande arbetsbörda och dels beredande av större utrymme inom förvaltningen för tillvaratagandet av vissa samhällsintressen, vilka med den fortgående utvecklingen uppstått eller erhållit vidgad betydelse. En av de vägar, på vilka man sökt vinna nämnda mål, har varit inrättande av nya statsdepartement, varmed ock understundom förbundits frågan om sammanslagning av redan befintliga departement, en annan har åsyftat avskiljande från departementens handläggning av sådana grupper av ärenden, som ansetts lämpligen kunna och böra handhavas av annan myndighet.

I förstnämnda hänseende — *inrättande av nya departement* — avläts från Kungl. Maj:ts sida vid 1856—58, 1868, 1885 och 1899 års riksdagar propositioner om inrättande av nya departement. Vid 1856—58 års riksdag avsåg framställningen ett departement för allmänna arbeten och kommunikationsanstalter. Genom tillkomsten av detta departement åsyftades särskilt att med hänsyn till de stora järnvägsanläggningar, som då voro å bane, bereda en gemensam ledning av de ärenden, som voro att hänföra till denna gren av statsförvaltningen. I samband därmed föreslogs ock ökning av de konsultativa statsrådets antal från tre till fyra. Vid förslaget behandling i riksdagen uttalades inom bondeståndet, att ett nytt departement borde omfatta jämväl lantbruket samt att antalet statsrådsledamöter ej borde ökas.

De anmärkningar, som sålunda vid 1856—58 års riksdag gjorts mot det då föreliggande förslaget, sökte man vid 1868 års riksdag undgå genom att låta det vid sistnämnda riksdag ifrågasatta departementet omfatta, förutom kommunikationer och allmänna arbeten, även näringarna samt genom att föreslå inskränkning av de konsultativa statsrådets antal från tre till två. Det därefter till 1885 års riksdag av Kungl. Maj:t framlagda förslaget avsåg uteslutande ett näringsdepartement. Slutligen avlät Kungl. Maj:t till 1899 års riksdag proposition om upprättande av ett jordbruksdepartement och i samband därmed ökning av statsrådsledamöternas antal från tio till elva, varav åtta departementschefer och, såsom förut, tre konsultativa statsråd. Detta förslag antogs slutgiltigt av 1900 års riksdag, varefter jordbruksdepartementet den 1 april 1900 trädde i verksamhet. Gången av departementsfrågans behandling från Kungl. Maj:ts sida var sålunda, att först (1856—58) föreslogs ett departement enbart för kommunikationsanstalterna, därefter (1868) ett kombinerat kommunikations- och näringsdepartement, vidare (1885) ett departement ensamt för nä-

ringarna i allmänhet och slutligen (1899) ett departement endast för en gren av näringarna, nämligen jordbruket.

I samband med jordbruksdepartementets inrättande utfärdades *den 31 mars 1900* ny stadga angående fördelning av ärendena mellan statsdepartementen (departementalstadgan), vilken — med vissa därefter vidtagna ändringar — ännu är gällande.

Enligt nämnda stadga överlämnades från *civildepartementet* till det nya jordbruksdepartementet ärenden rörande jordbruk, stuteri- och veterinärväsendet, fiske, flottning, odlingslån och utdikningsunderstöd, vägdelning och vägunderhåll jämte skjutsväsendet samt lantmäteri-, avvitrings- och kartverksärenden. Från *finansdepartementet* överflyttades till jordbruksdepartementet frågor rörande statens domäner och skogar. I syfte att åstadkomma en jämnare och ändamålsenligare fördelning av ärendena departementen emellan flyttades vidare från civildepartementet till finansdepartementet ärenden rörande handel, industri och sjöfart, varemot civildepartementet från finansdepartementet fick mottaga post-, telegraf- och telefonärenden. Genom sistnämnda anordning kom flertalet kommunikationsärenden att samlas i civildepartementet, vilket departement redan förut omhändertog järnvägsväsendet samt ärenden angående väganläggningar. Ecklesiastikdepartementet befriades samtidigt från hälsovårds- och fattigvårdsärenden, av vilka de förra lades till civildepartementet och de senare tills vidare till jordbruksdepartementet.

Med jordbruksdepartementets tillkomst hade emellertid departementsindelningsfrågan ingalunda erhållit en slutlig lösning. Från målsmännen för de näringsgrenar — handel, industri och sjöfart — vilkas intressen icke kunnat särskilt tillgodoses vid jordbruksdepartementets bildande, framställdes krav på representation genom ett särskilt departement; de sociala ärendenas växande betydelse påvisade behovet av särskilda anordningar för dessa ärendens behöriga handläggning inom centralförvaltningen; och slutligen gjorde sig den allt sedan det första byggandet av statsjärnvägar i Sverige uppställda fordran på ett bättre utrymme för kommunikationsväsendets angelägenheter alltjämt gällande. Dessa olika strävanden gävo till resultat tre särskilda riksdagsskrivelser, nämligen skrivelsen *den 19 maj 1905*, däri anhölls, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart, *den 20 mars 1907*, vari riksdagen hemställde, att Kungl. Maj:t, vid prövningen av spörsmålet om inrättande av ett nionde statsdepartement, eller ett departement för handel, industri och sjöfart, även ville taga under omprövning frågan om sociala regeringsärendens sammanförande under ifråga-

varande eller annat departement, med angivande i benämningen å departementet av detta dess verksamhetsområde, och till riksdagen avgiva de förslag till grundlagsändringar, vartill denna prövning kunde föranleda, samt *den 22 maj 1908*, däri riksdagen anhöll, att Kungl. Maj:t ville vid behandlingen av frågan om omreglering av statsrådet och inrättande av nya statsdepartement särskilt taga i övervägande, vilka åtgärder kunde anses lämpliga för tillgodoseendet av kravet på en mera enhetlig och sakkunnig behandling av de ärenden, som anginge kommunikationer och allmänna arbeten.

Jämsides med nu nämnda krav på omläggningar inom departementsorganisationen hade reformförslagen inriktats på de förut omförmälda utvägarna beträffande sammanslagning av befintliga departement samt avskiljande från departementen av vissa grupper av ärenden.

Frågan om *sammanslagning* har avsett lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen. Vad man härmed velat vinna har varit ej allenast att genom indragning av en departementschefsplats underlätta inrättandet av nya departement för andra förvaltningsgrenar, utan framför allt att å vårt försvarsväsende bereda större enhetlighet och planmässighet i organisation och utförande.

Tanken på en dylik förening av de båda försvarsdepartementen uttalades första gången av konstitutionsutskottet vid 1868 års riksdag, då utskottet i sitt utlåtande över Kungl. Maj:ts berörda proposition om inrättande av ett kommunikations- och näringsdepartement såsom sin mening framhöll, att sjöförsvaret borde kunna förenas med lantförsvaret under en gemensam chef. Frågan har sedermera varit före vid icke mindre än åtta särskilda riksdagar. Salunda framlades av konstitutionsutskottet vid 1874 års riksdag förslag om förening av de båda försvarsdepartementen, vilket förslag förkastades av första, men biträdades av andra kammaren. Icke heller vid de följande riksdagar, då frågan motionsvis drogs under riksdagens prövning (sista gången år 1911), har sammanslagningen vunnit riksdagens bifall, ehuru andra kammaren vid fyra särskilda tillfällen biträtt i sådant syfte framställda förslag.

Förevarande fråga har även varit föremål för utredning av en år 1894 tillsatt kommitté. Denna kommitté avgav år 1895 betänkande i ämnet och uttalade sig därvid för en förening av departementen under vissa av kommittén angivna villkor och förutsättningar. Tre av kommitténs sju medlemmar hyste emellertid en motsatt uppfattning och avstyrkte på angivna grunder en sådan sammanslagning; och vid framläggande till 1899 års riksdag av proposition om inrättande av jordbruksdepartementet

fann Kungl. Maj:t ej skäl föreslå riksdagen någon ändring i den nuvarande anordningen med två försvarsdepartement.

Beträffande slutligen spörsmålet om *avskiljande från departementen av vissa grupper av ärenden* hava förslag i sådant avseende vid flera föregående tillfällen blivit framställda, till dess år 1909, på framställning av Kungl. Maj:t, följde upprättandet av en *regeringsrätt*, till vars prövning och avgörande överlämnats det stora flertalet av de förut utav Kungl. Maj:t i statsrådet handlagda administrativa besvärsmålen.

Medan det förslag till grundlagsändringar, som avsåg inrättandet av regeringsrätten, ännu var vilande, uppdrog Kungl. Maj:t den 11 december 1908 åt särskilda sakkunniga — *departementalkommitterade* — att verkställa en allsidig undersökning angående de förändringar, vilka, under förutsättning att en regeringsrätt komme till stånd, kunde finnas erforderliga eller lämpliga i statsdepartementens genom grundlag fastställda indelning såväl som i personalen och arbetssättet inom departementen samt den närmare fördelningen av ärendena departementen emellan, därvid jämväl borde komma under övervägande, huruvida för vissa ärenden annan ordning för deras beredning och avgörande än den då gällande kunde vara av förhållandena påkallad. Därjämte uppdrogs åt kommitterade att avgiva förslag till avlöningsstater för departementen.

Departementalkommitterades betänkande och förslag samt däröver avgivna yttrandena.

Departementalkommitterades betänkande och förslag.

Det uppdrag, som lämnats departementalkommitterade, innefattade sålunda, förutom en löneroglering för departementen, två huvudsakliga uppgifter, nämligen *dels* att verkställa undersökning rörande erforderliga eller lämpliga förändringar i *departementsindelningen* och *dels* att utföra sådan undersökning beträffande *departementens inre organisation och arbetssätt samt ordningen för regeringsärendenas beredning och avgörande*.

Departementalkommitterade avgåvo den 31 december 1912 huvuddelen av sitt betänkande. Dessförinnan hade kommitterade, gemensamt med kommerskollegiikommittén, den 18 november 1911 avgivit förslag till inrättande och organiserande av ett centralt förvaltningsorgan för sociala ärenden m. m.; och slutligen avgavs den 5 juli 1913 av kommitterade och kommerskollegiikommittén gemensamt förslag angående inrättande och organiserande av ett departement för handel, industri och sjöfart, handelsdepartementet.

Beträffande *departementsindelningen* hava kommitterade, efter angivande av vissa allmänna synpunkter vid en reform av denna indelning, hemställt,

Departementsindelningen.

att ett nytt departement inrättas för *handel, industri och sjöfart* (handelsdepartementet);

att likaledes ett nytt departement bildas för *samfärdselanstalter och allmänna arbeten* (kommunikationsdepartementet);

att *lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen* förenas till ett departement (försvarsdepartementet);

att *ärenden av social natur* i så stor omfattning, som lämpligen kan ske, sammanföras i civildepartementet;

att för ärenden rörande *allmän undervisning, vetenskap och konst* bildas ett särskilt *undervisningsdepartement*; samt

att ecklesiastikdepartementet, efter utsöndring av sistnämnda samt vissa andra ärenden, sammanslås med justitiedepartementet till ett *justitie- och kyrkodepartement*.

Vid detta förslag till departementsindelning hava kommitterade utgått från, att övriga befintliga departement skulle bestå, dock med de förändringar i avseende å förvaltningsområden, vilka föranleddes av nämnda förslag eller eljest i samband därmed funnits nödiga eller lämpliga.

Då alltså enligt förslaget å ena sidan två nya departement skulle skapas, men å andra sidan lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen sammanslås till ett försvarsdepartement, komme departementens antal att ökas från *åtta* till *nio* och, under förutsättning att någon rubbning beträffande statsrådets sammansättning i övrigt icke skedde, statsrådsledamöternas antal att höjas från *elva* till *tolv*.

Vad särskilt beträffar de till inrättande föreslagna handels- och kommunikationsdepartementens blivande förvaltningsområden, hava kommitterade hemställt, att följande ärendesgrupper skulle överföras till

Handelsdepartementet:

från *finansdepartementet*: de ärenden angående handel, industri och sjöfart, som nu handläggas i detta departement;

från *justitiedepartementet*: ärenden angående tillämpning av lagen om skydd för varumärken;

från *utrikesdepartementet*: den kommersiella informationen samt frågor om ersättning till konsulter för utgifter för sjömän m. m.;

från *sjöförsvarsdepartementet*: ärenden angående lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna vid rikets kuster, sjökarteverket och nautisk-meteorologiska byrån, skeppsmätning samt bildnings- och undervisningsanstalter för sjöfartsnäringen;

från *civildepartementet*: ärenden rörande elektriska anläggningar samt eldfarliga oljor och explosiva varor;

från *ecklesiastikdepartementet*: ärenden angående den lägre tekniska undervisningen¹;

från *jordbruksdepartementet*: ärenden rörande torvindustrien, vissa ärenden angående husslöjd, vissa gruvärenden (kronans jordägarandel i gruva, åtgärder för inmutning för kronans räkning av malmfyndigheter m. m.) ävensom geologiska ärenden.

Kommunikationsdepartementet:

från *civildepartementet*: ärenden rörande järnvägar, post, telegraf och telefon, väg-, kanal-, farleds- och hamnanläggningar ävensom kommunikationsväsendet i övrigt, vattenfall, i den mån sådana ärenden ej tillhöra annat departement, byggnadsväsendet och stadsplaneväsendet;

från *finansdepartementet*: ärenden rörande staten tillhöriga byggnader och tomter, i den mån dessa ärenden icke tillhöra annat departement;

från *jordbruksdepartementet*: ärenden rörande väg-, färje- och brohållningsskyldighet, skjutsväsendet och gästgiverier, allmän flottning, byggande i kungsådra, vattenavlednings-, avdiknings-, odlings- och frostminskningsföretag samt hydrografiska färskvattenundersökningar; samt

från *ecklesiastikdepartementet*: ärenden rörande ritningar till kyrkor och kyrkliga föremål.

Med avseende å statsdepartementens *inre organisation och arbetssätt samt ordningen för regeringsärendenas beredning och avgörande* hava kommitterade såsom grundprincip för den av kommitterade föreslagna departementsorganisationen — vilken icke avser utrikesdepartementet — uppställt, att *de centrala ämbetsverken förenas med de statsdepartement, till vilka de höra, och organiseras såsom beståndsdelar av dessa departement under benämning departementsavdelning eller departementskontor*. Kommitterade göra emellertid härvid undantag dels för tre mera betydande ämbetsverk, nämligen *kammarkollegium, statskontoret och kammarrätten,*

Departemen-
tens inre
organisation.

¹ Kommerskollegiikommittén har i sitt gemensamt med departementalkommitterade avgivna betänkande angående organisationen av handelsdepartementet såsom sin mening uttalat, att jämväl ärenden rörande den tekniska *högskoleundervisningen* borde med övriga yrkesutbildningsfrågor läggas till handelsdepartementet.

vilka av särskilda skäl ställts utanför departementsorganisationen, och dels för en del smärre ämbetsmyndigheter, som hava att fullfölja mera speciella statsändamål och åt vilka givits den generella benämningen *anstalter*.

De i departementen såsom avdelningar eller kontor inorganiserade centrala ämbetsverken skulle, med bibehållande av sina nuvarande uppgifter och befogenheter såsom centrala verk, för sina regeringsärendens vidkommande därjämte övertaga den departementen nu åliggande beredningen, föredragningen och expedieringen av dessa ärenden. För tillvägagångssättet härvid hava kommitterade i särskilda författningsförslag lämnat detaljerade bestämmelser. På samma gång skulle vid sidan av de inflyttade verken inom varje departement ställas ett *departementskansli* under en *generalsekreterare* som chef för handläggning av ärenden, som icke lämpligen borde omhänderhavas av verken, samt framför allt för bevakande av konstitutionella och formella synpunkter samt för upprätthållande av kontinuitet och tradition i departementsarbetet.

Åt cheferna för departementsavdelningarna har med hänsyn till deras föreslagna befattning med regeringsärendena givits en generell benämning, *departementsdirektörer*; och då generalsekreterarens uppgifter ansetts betinga, att han sättes i samma tjänsteställning som avdelningscheferna, har även han upptagits såsom departementsdirektör.

Enligt kommitterades uppfattning är vid genomförandet av den utav kommitterade föreslagna departementsorganisationen av väsentlig betydelse, att de olika departementsavdelningarna och departementskontoren, förutom i de fall, där särskilda omständigheter påkalla undantag, få lokaler åt sig upplåtna under samma tak som eller i omedelbar närhet av departementschefens och generalsekreterarens ämbetsrum; och departementens *lokalfråga* bör följaktligen enligt kommitterades mening lösas i samband med organisationsfrågan.

Slutligen torde böra här omnämnas, att departementalkommitterade föreslagit att, på sätt sedermera skett, bestämmelserna om statsdepartementens antal och benämningar skulle flyttas ur grundlagen till en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika angäve varje departements huvudsakliga verksamhetsområde.

Yttranden
öfver departe-
mentalkom-
mitterades
betänkande
och förslag.
Departement-
indel-
ningen.

Av de *centrala verk och myndigheter*, som avgivit utlåtanden öfver departementalkommitterades betänkande, hava endast de, vilkas förvaltningsområden beröras av de föreslagna nya handels- och kommunikationsdepartementen eller av den förordade sammanslagningen av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen, yttrat sig i fråga om kommitterades förslag till *departementsindelning*.

Beträffande lämpligheten att inrätta särskilda *handels- och kommunikationsdepartement* har någon meningsskiljaktighet icke yppat sig bland ifrågavarande myndigheter.

I fråga om *handelsdepartementet* har *kommerskollegium* med styrka uttalat sig för inrättande snarast möjligt av ett sådant departement samt därvid anført, bland annat, att kollegium häri såge enda utvägen att på ett tillräckligt effektivt sätt åt näringsintressena bereda den plats och det inflytande inom den högsta statsförvaltningen, vartill deras betydelse i jämförelse med andra samhällsintressen, vilka därinom redan hade egen målsman, åtminstone numera gäve dem fullt befogade anspråk.

Ett särskilt *kommunikationsdepartement* har tillstyrkts av *generalpoststyrelsen, järnvägsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* samt *vattenfallsstyrelsen*.

Beträffande *sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen* har förslaget därom tillstyrkts av *arméförvaltningen* såväl i vad det avsåg sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen till ett gemensamt departement som beträffande armé- och marinförvaltningarnas inflyttande i försvarsdepartementet, dock under förutsättning att i blivande författningar ämbetsverkens självständiga ställning kraftigare än vad i förslaget skett fastsloges. Däremot har förslaget avstyrkts av *chefen för generalstaben* samt av *marinförvaltningen, chefen för marin-staben* och *inspektören av flottans övningar till sjöss*.

Departementalkommitterades förslag i fråga om *departementens inre organisation* har av det vida övervägande antalet centrala verk, som ytt-
rat sig över detsamma, mötts av betänkligheter, huvudsakligen utmyn-
nande i farhågan, att den oberoende och självständiga ställning, som de
centrala verken nu intaga icke blott i den förvaltning, som är åt dem
anförtrodd, utan även med avseende å regeringsärendenas handläggning,
skulle genom verkens inflyttning i departementen åtminstone i sistnämnda
avseende gå förlorad eller väsentligen försvagas. Därjämte har fram-
hållits bland annat, att föredragningen av regeringsärendena genom
centralverkens tjänstemän skulle verka förryckande på arbetet inom verken
och i allt fall öka behovet av dessas arbetskrafter.

Departemen-
tens inre
organisation.

Till 1914 års riksdag avlät Kungl. Maj:ts proposition (nr 79) med förslag till vissa grundlagsändringar, avseende att möjliggöra en blivande omläggning — utan tillämpning av den omständliga procedur, som är föreskriven beträffande ändringar i grundlag — av gällande departementsindelning. Med utgångspunkt från departementalkommitterades nyss om-

Departemen-
tensindel-
ningsfrågans
vidare utveck-
ling till nu-
varande tid.

nämnda framställning i sådant hänseende innehöll förslaget, att bestämmelserna i regeringsformen om departementens antal och benämningar skulle utbytas mot stadgande, att för särskilda grenar av rikets styrelse skulle finnas statsdepartement till det antal, lägst åtta och högst tio, som bestämdes i särskild av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag, vilken tillika angåve varje departements benämning och huvudsakliga verksamhetsområde. Bestämmelserna om departementens antal, inom nämnda gränser, samt om deras benämningar och huvudsakliga verksamhetsområden skulle alltså överföras från grundlag till en särskild författning av lags natur.

Denna proposition blev emellertid avstyrkt av konstitutionsutskottet, i främsta rummet av den anledningen, att föredragande departementschefen i propositionen lämnat helt och hållet öppet, vilka bestämmelser skulle komma att ingå i den blivande lagen om departementen. Propositionen blev ock av riksdagen avslagen.

Därefter avläts till 1917 års riksdag proposition (nr 248) om grundlagsändringar av enahanda innehåll som i förslaget till 1914 års riksdag. Vid propositionen var nu såsom bilaga fogat ett förslag till lag om statsdepartementen, vilket återgav de i regeringsformen upptagna bestämmelserna angående den nu gällande departementsindelningen, varjämte i förslaget angåvos departementens huvudsakliga verksamhetsområden. Detta lagförslag, som avsågs att framläggas för riksdagens slutliga godkännande först i samband med det definitiva antagandet av de föreslagna grundlagsändringarna, var alltså byggt på den förutsättningen, att gällande departementsindelning skulle bibehållas, och innebar en provisorisk anordning, avsedd att gälla, till dess frågan om en förändring av denna indelning kunde hinna upptagas till behandling.

Propositionen tillstyrktes av konstitutionsutskottet (med en obetydlig formell jämkning), och grundlagsändringarna antogos av riksdagen såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling.

Till 1918 års riksdag avlät Kungl. Maj:t, på min framställning, proposition (nr 23) med förslag till lag om statsdepartementen, vilket var lika lydande med det såsom bilaga till propositionen nr 248 till 1917 års riksdag fogade förslaget. Jag anförde därvid bland annat, att det med hänsyn till den korta tid, som stått statsrådets ledamöter till buds för beredningen av de omfattande och invecklade organisationsfrågor, som i samband med en ny departementsindelning krävde ett avgörande, icke syntes bliva möjligt att till 1918 års riksdag framlägga förslag i ämnet

i hela dess vidd. Då ett definitivt förslag till ändrad departementsindelning således icke kunde föreläggas 1918 års riksdag, syntes den i förutnämnda proposition till 1917 års riksdag angivna provisoriska anordning böra genomföras, varigenom i sammanhang med det slutliga antagandet av de föreslagna grundlagsändringarna de nu gällande, i regeringsformen upptagna bestämmelserna om departementsindelningen överflyttades till en särskild lag.

Vid samma riksdag föreslogs i två med anledning av nämnda proposition väckta motioner inrättande dels av ett handelsdepartement och dels av såväl ett handelsdepartement som ett kommunikationsdepartement. Lagutskottet, som (i utlåtande nr 56) i ett sammanhang behandlade omförmälda proposition och motioner, hemställde, att propositionen måtte antagas med det tillägg, att bland departementen även upptogs ett handelsdepartement för ärenden rörande handel, industri och sjöfart. Sedan denna hemställan bifallits av första kammaren, men andra kammaren antagit propositionen i oförändrad form, beslöt första kammaren, på hemställan av lagutskottet, att frånträda sitt tidigare beslut och biträda andra kammarens mening. Ifrågavarande proposition blev alltså av riksdagen bifallen, varigenom frågan om ändringar i gällande departementsindelning tills vidare uppsköts.

Ytterligare två motioner i ämnet väcktes vid 1918 års riksdag, en i första och en i andra kammaren, vari hemställdes om avlåtande till Kungl. Maj:t av skrivelse med anhållan om framläggande snarast möjligt och helst vid samma riksdag av förslag till inrättande av särskilda departement för handel, industri och sjöfart samt för kommunikationer och allmänna arbeten. Dessa motioner, av vilka den ena behandlades av konstitutionsutskottet och den andra av lagutskottet, föranledde icke någon åtgärd från riksdagens sida. Första kammaren uttalade sig emellertid vid handläggningen av en utav dessa motioner för en skrivelse till Kungl. Maj:t med hemställan, att Kungl. Maj:t snarast möjligt måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett handelsdepartement.

Det från 1917 års riksdag vilande grundlagsändringsförslaget antogs slutgiltigt vid 1918 års riksdag; och *den 20 juni 1918* utfärdades i enlighet med Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut *lag om statsdepartementen* (Sv. Förf.-saml. nr 389). Genom denna lag har förordnats, att statsdepartementen skola vara åtta och hava följande huvudsakliga verksamhetsområden, nämligen:

utrikesdepartementet: utrikes ärendena;

justitiedepartementet: lagärenden och justitieförvaltningen;

lantförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till lands;
sjöförsvarsdepartementet: försvarsväsendet till sjöss;
civildepartementet: inre civil förvaltning, ärenden angående allmänna hälso- och sjukvården samt ärenden av social natur, så ock ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten;
finansdepartementet: finansförvaltningen och skatteväsendet samt ärenden rörande handel, industri och sjöfart;
ecklesiastikdepartementet: kyrkoärenden samt ärenden rörande undervisning, vetenskap och konst; samt
jordbruksdepartementet: ärenden rörande jordbruk, domäner och skogar.

Departementschefen.
 a) Departementens löne-
 reglering och
 deras inre
 organisation.

Innan jag närmare ingår på den fråga, vilken här föreligger till behandling — frågan angående omläggning i vissa delar av nu gällande *departementsindelning* — torde jag i korthet få beröra de båda andra spörsmål, som departementalkommitterade, på sätt förut nämnts, gjort till föremål för utredning, nämligen om *departementens löneroglering* och *departementens inre organisation*.

Beträffande departementens löneroglering vill jag erinra, att 1917 års riksdag, efter framställning av Kungl. Maj:t, godkänt nya avlöningstater för samtliga departement. I samband därmed har emellertid icke upptagits departementalkommitterades förslag i fråga om departementens inre organisation, utan har prövningen av detsamma därvid lämnats å sido. Nämda förslag innebär, såsom av det förut sagda framgår, en genomgripande omläggning av nuvarande förhållanden i förevarande avseende. Det är — såsom redan framhållits av föredragande departementschefen i förutnämnda proposition nr 79 till 1914 års riksdag — självfallet, att ett förslag av den stora betydelse och räckvidd som det ifrågavarande fordrar en sorgfällig omprövning och en ingående granskning ur olika synpunkter. Uppgiften vid en reform av denna art måste gå ut på att söka råda bot för de olägenheter, som må vara förbundna med det nuvarande förvaltningssystemet, utan att giva till spillo de därmed förenade fördelar. Om jag också för min del hyser den uppfattningen, att de grundtankar, från vilka departementalkommitterade vid utarbetandet av sitt organisationsförslag utgått — beredande av erforderlig fackkunskap vid regeringsärendenas behandling i statsdepartementen, undvikande av omgång och tidsutdräkt vid dessa ärendens beredning och avgörande, åvägabringande av en närmare förbindelse mellan departementscheferna och de centrala verken samt åstadkommande av erforderligt samarbete inom centralförvaltningen — äro värda allt beaktande,

är jag dock icke övertygad om, att de linjer, efter vilka kommitterade velat praktiskt omsätta dessa grundtankar, äro lyckligt funna. Det torde ingalunda vara uteslutet, att en fullgod lösning av det föreliggande problemet skall kunna vinnas utan den djupgående omvälvning av den nuvarande organisationen, som kommitterades förslag innebär. För denna min åsikt hämtar jag stöd jämväl i de uttalanden, som av de centrala ämbetsverken i förevarande hänseende avgivits. Det är därjämte att uppmärksamma, att departementens lokalfråga enligt departementalkommitterades mening måste ordnas i samband med organisationsfrågan. Redan av dessa orsaker kan jag icke nu fatta definitiv ståndpunkt beträffande den riktning, i vilken en allmän reform av statsdepartementens inre organisation lämpligen bör åvägbringas, eller med avseende å den utsträckning, vari denna reform bör äga rum. Och i varje fall är det min bestämda övertygelse, att den sedan årtionden tillbaka på dagordningen stående frågan om inrättande av nya statsdepartement och därmed sammanhängande åtgärder är av den stora och omfattande betydelse för hela vår centrala statsförvaltning och dess anpassning efter samhällsutvecklingens krav, att den icke längre kan eller får undanskjutas. Denna fråga bör alltså nu framföras till lösning särskilt för sig utan sammankoppling med det ännu svävande spörsmålet om den inre departementsorganisationen. Det torde i själva verket kunna ifrågasättas, huruvida icke det väsentliga av vad departementalkommitterade avsett att vinna särskilt genom de centrala ämbetsverkens införlivande med departementen kan ernås allenast genom utvecklingen av en sund praxis för samarbetet mellan departementen och vederbörande centrala verk, vilken praxis, allteftersom den vinner stadga, jämväl kan erhålla uttryck i utfärdade instruktioner och arbetsordningar.

Vad särskilt angår de nya departement, om vilkas inrättande jag i det följande ärnar göra framställning, rör sig deras verksamhet på skilda områden, där praktiskt omdöme och skyndsam handläggning av ärendena krävas. Inom dessa departement böra därför tillämpas så enkla och för arbetets snabba bedrivande effektiva arbetsformer som möjligt, även om deras personalutrustning i huvudsak måste anpassas efter mönster från de nu befintliga departementen. Är det sålunda ett önskemål att från början bringa till användning i vissa avseenden förbättrade arbetsmetoder i de nya departementen, bör ock härigenom erhållas ledning för en mera allmän inre omorganisation av den högsta förvaltningen överhuvud.

I detta sammanhang torde ock få erinras därom, att det sedan en längre tid yppat sig ett starkt behov av en särskild kanslipersonal till

direkt biträde åt de konsultativa statsråden. Icke heller denna fråga torde emellertid böra i detta samband upptagas till prövning.

Ett spörsmål av synnerlig betydelse, som likaledes faller utanför uppgiften för dagen, gäller decentralisation av vissa ärenden, vilka för närvarande ankomma på Kungl. Maj:ts prövning. Inom de särskilda departementen pågår sedan någon tid en utredning härom, vilken, enligt vad jag hoppas, inom en ej alltför långt avlägsen framtid skall möjliggöra vidtagandet av effektiva åtgärder i syfte att förlägga avgörandet av vissa mindre betydande, men till antalet omfattande ärenden till lägre myndighet.

b) Olika
alternativ för
departements-
indelnings-
frågans lös-
ning samt
förslag
därtill.

Vid de ingående utredningar beträffande *departementsindelningsfrågan*, vilka på mitt föranstaltande sedan någon tid pågått och som numera äro slutförda, har utgångspunkten varit, att en ökning av departementens antal icke, åtminstone ej på en gång, borde äga rum med mer än ett departement. Denna princip har även utgjort förutsättningen för departementalkommitterades förslag till departementsindelning, och kommitterade hava framhållit, hurusom genom ett för stort antal departement skulle förorsakas dryga förvaltningskostnader samt äventyras den sammanhållning och enhetlighet mellan förvaltningens olika delar, vilka utgöra en nödvändig förutsättning för att administrationens arbete skall bli framgångsrikt och fruktbringande. Behovet av en fast sammanlutning inom statsrådet — yttra kommitterade vidare — gör sig också gällande i politiskt hänseende, och svårigheter torde kunna motas för en alltför talrik regering att genomföra ett enhetligt politiskt program. Vad departementalkommitterade i förevarande avseende anfört anser jag mig kunna till fullo biträda; och jag vill för egen del tillägga, att man vid en utökning av departementens antal synes böra framgå med en viss varsamhet och först avvakta de erfarenheter, som kunna vara att hämta från en ej alltför vittgående reform av departementsindelningen.

Utgår man alltså från, att departementens antal bör ökas med endast *ett* departement, erbjuda sig två möjligheter, nämligen *antingen* att inrätta två nya departement och samtidigt sammanslå två redan befintliga departement, *eller ock* att, med bibehållande av de nuvarande departementen, inrätta *ett* nytt departement och i samband därmed genom reglering av departementens särskilda verksamhetsområden söka åvågbringa en så lämplig departementsindelning som möjligt.

Med avseende å sistnämnda alternativ har en noggrann undersökning företagits rörande olika tänkbara kombinationer av förvaltningens huvudsakliga ärendesgrupper inom ramen av de nuvarande departemen-

ten, utökade med ett nytt departement. Den verkställda undersökningen, för vars detaljer torde vara överflödigt att här redogöra, har emellertid oförtydligt givit vid handen, att ingen av dessa kombinationer kan anses tillfredsställande. Därest å ena sidan arbetsbördan inom varje departement skall kunna någorlunda begränsas och å andra sidan en rationell uppdelning av ärendena möjliggöras, ledes man till inrättande av två nya departement. Däremot kan enligt min mening, jämlikt departementalkommitterades förslag, en sammanslagning ske av två nuvarande departement, nämligen lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen. Även i fråga om de uppgifter, som böra tillkomma de nya departementen, ansluter jag mig i huvudsak till sagda förslag. Den plan, som jag ämnar framlägga, innebär

att lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen förenas till ett departement, försvarsdepartementet;

att civildepartementet uppdelas på två departement, ett *kommunikationsdepartement* och ett *socialdepartement*; samt

att ett nytt departement inrättas för handel, industri och sjöfart, *handelsdepartementet*.

Vid bifall till ifrågavarande förslag kommer statsdepartementens antal att ökas från *åtta* till *nio* och statsrådsledamöternas antal att höjas från *elva* till *tolv*, varav — såsom nu — tre konsultativa statsråd.

Jag anhåller nu att under var och en av de tre huvuddelarna av berörda förslag få framlägga de skäl, som enligt min mening tala för förslagets genomförande, samt redogöra för det sätt, varpå förslaget ansetts böra utformas. Därvid blir jag ock i tillfälle att angiva de omflyttningar av ärendesgrupper, som av förslaget föranledas, samt att uppdraga grundlinjerna för organisationen av försvars-, kommunikations-, social- och handelsdepartementen. Jag understryker emellertid, att det här icke kan bliva fråga om annat än grundlinjerna för den blivande organisationen av dessa departement samt att även med avseende å övriga departement vissa förändringar beträffande deras organisation kunna komma att visa sig erforderliga.

Försvarsdepartementet.

*Historisk
översikt.*

Sedan genom departementalstyrelsens införande år 1840 krigsärendena fördelats på två statsdepartement, lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen, med särskilda chefer för vardera departementet, tillika Konungens rådgivare i kommandomål för armén och flottan, har frågan om dessa båda departements förening till ett gemensamt departement vid flera tillfällen varit föremål för Kungl. Maj:ts och riksdagens prövning, merendels i samband med ifrågasatt inrättande av nya statsdepartement. Tanken på en dylik sammanslagning uttalades, såsom redan förut nämnts, första gången vid 1868 års riksdag, då konstitutionsutskottet i avgivet utlåtande över ett av Kungl. Maj:t till nämnda riksdag framlagt förslag om inrättande av ett kommunikations- och näringsdepartement såsom sin mening framhöll, att sjöförsvaret borde kunna förenas med lantförsvaret under en gemensam chef. Frågan har sedermera varit före vid icke mindre än åtta särskilda riksdagar. Vid 1874 års riksdag framlades sålunda av konstitutionsutskottet förslag om en dylik förening av de båda departementen, vilket förslag förkastades av första, men biträdades av andra kammaren. Frågan drogs därefter under riksdagens prövning genom motioner till 1880, 1893, 1896, 1899, 1905, 1908 och 1911 års riksdagar. Konstitutionsutskottet avstyrkte framställningarna vid samtliga dessa riksdagar, med undantag beträffande 1908 års riksdag, då utskottet hemställde om avlåtande av en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t ville vid behandlingen av frågan angående omreglering av statsrådet och inrättande av nya statsdepartement jämväl taga i övervägande, huruvida de båda försvarsdepartementen lämpligen kunde och borde sammanslås till ett departement. Anledningen till, att konstitutionsutskottet år 1911 icke ansåg sig böra tillstyrka förslaget om departementens förening var, enligt vad av utskottets utlåtande framgår, att utskottet, som väl fann tanken på en dylik förening synnerligen beaktansvärd, emellertid ej ansåg lämpligt, att riksdagen genom positivt beslut rörande ifrågavarande spörsmål under nämnda år (1911) skulle föregripa resultatet av den fullständiga utredning, varmed de år 1908 tillsatta departementalkommitterade vore sysselsatta.

Den ställning, riksdagens kamrar intagit till förevarande fråga, framgår därav, att första kammaren vid riksdagarna åren 1880, 1893, 1896, 1899, 1905 och 1911 i enlighet med konstitutionsutskottets hemställan avslög de gjorda framställningarna om departementens förening och år

1908 ställde sig avvisande mot den av utskottet då föreslagna skrivelserna. Andra kammaren däremot, som väl vid övriga av nu nämnda riksdagar i likhet med första kammaren avtog förslagen om sammanslagningen, godkände åren 1893, 1905 och 1911 vid utskottsutlåtandena följande reservationer, vari yrkades bifall till nämnda förslag eller avlatande av skrivelse till Kungl. Maj:t i sammanslagningssyfte, samt biföll det av utskottet år 1908 framlagda skrivelseförslaget.

Frågan om sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen har jämväl varit föremål för behandling av två särskilda kommittéer. Sålunda tillsattes år 1894 en kommitté med uppdrag att verkställa utredning, huruvida de båda försvarsdepartementen kunde och borde förenas till ett departement och i så fall under vilka villkor detta borde ske. Denna kommitté, som år 1895 avgav betänkande i ämnet, uttalade sig därvid för en förening av försvarsdepartementen under vissa av kommittén angivna villkor och förutsättningar. Tre av kommitténs sju ledamöter hyste emellertid en motsatt uppfattning och avstyrkte på anförda grunder en dylik sammanslagning. Då Kungl. Maj:t fattade beslut om framläggande till 1899 års riksdag av proposition rörande inrättande av ett nytt statsdepartement, jordbruksdepartementet, föredrogs i samband därmed kommitténs berörda förslag, men fann Kungl. Maj:t därvid ej skäl föreslå ändring i den nuvarande anordningen med två försvarsdepartement.

Vidare hava departementalkommittéerna i sitt år 1912 avgivna betänkande hemställt, att lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen måtte förenas till ett departement (försvarsdepartementet). I samband härmed hava departementalkommittéerna — i enlighet med av kommittéerna antagna allmänna principer rörande inorganisering av de centrala verken såsom beståndsdelar av departementen — föreslagit, att armé- och marinförvaltningarna måtte, sins emellan sammanslutna, inflyttas i försvarsdepartementet.

Departementalkommittéernas förslag har tillstyrkts av arméförvaltningen såväl i vad det avsåg sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen till ett gemensamt departement som beträffande armé- och marinförvaltningarnas inflyttande i försvarsdepartementet, dock under förutsättning att i blivande författningar ämbetsverkens självständiga ställning kraftigare än vad i förslaget skett fastsloges. Däremot har förslaget avstyrkts av chefen för generalstaben samt av marinförvaltningen, chefen för marinstaben och inspektören av flottans övningar till sjöss.

De av 1894 års kommitté och departementalkommitterade avgivna förslagen skola här nedan närmare beröras, i den mån de äro av intresse för den följande framställningen.

Fördelar av
lantför-
svars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens sam-
manslagning
samt invänd-
ningar däremot.

Av den i det föregående lämnade historiska översikten framgår, att frågan om lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementens sammanslagning sedan länge varit föremål för uppmärksamhet. De fördelar, som ansetts kunna vinnas genom nämnda sammanslagning, hava varit *dels* större enhet i försvarets militära ledning och därav följande bättre samverkan mellan försvarets båda huvudgrenar, *dels* större planmässighet och enhetlighet i försvarsförvaltningen, varigenom tillgängliga medel kunde förutsättas bliva bättre utnyttjade, och *dels* ändamålsenligare fördelning mellan försvarets huvudgrenar av de anslag, riksdagen beviljar för ändamålet, och andra därför disponibla medel.

Å andra sidan har gjorts gällande, att en förening av försvarsdepartementen skulle hava till följd, att den gemensamme försvarsministern icke skulle kunna äga erforderliga fackinsikter inom det verksamhetsområde, som ett försvarsdepartement skulle komma att omfatta. Vore han civil, gällde detta beträffande nämnda område i dess helhet och, om han vore militär, med avseende å den försvarsgren, vilken han ej tillhörde. Vidare har invänts, att en sammanslagning av försvarsdepartementen skulle nödvändiggöra en återgång till den före 1840 års departementalreform tillämpade anordningen med särskilda, konstitutionellt ansvariga föredragande för arméns och marinens kommandomål (generaladjutanter), vilken anordning ur flera synpunkter befunnits otillfredsställande. Och slutligen har farhåga yppats, att i ett gemensamt försvarsdepartement den mindre försvarsgrenens — marinens — intressen skulle komma att stå tillbaka för den större försvarsgrenens — arméns — krav.

Jag anhåller nu att något närmare få skärskåda de synpunkter, som sålunda framställts med avseende å den föreliggande frågan.

Den uppgift, som tillkommer vår krigsmakt, går ut på att upprätthålla landets neutralitet samt att försvara landet i händelse av angrepp. Då denna uppgift alltså är gemensam för såväl armén som marinen, synes redan härav betingas, att största möjliga enhetlighet i försvarets militära ledning bör eftersträvas. Jag förbiser härvid icke, att lant- och sjöförsvaret äro artskilda så till vida, att deras stridsmedel äro av väsentligen olika beskaffenhet och att förutsättningarna i såväl strategiskt som taktiskt hänseende kunna vara olika. Det är också givet, att den direkta samverkan mellan armén och marinen, som vid mobilisering eller krigstillfälle bör äga rum, är beroende av förhandenvarande stridslägen

och övriga omständigheter, som därvid äro att taga i betraktande. Men dessa omständigheter förringa enligt min mening ingalunda betydelsen därav, att en gemensam högsta ledning av försvarsväsendets militära angelägenheter skapas i ett gemensamt försvarsdepartement. Ty endast härigenom lärer vinnas betryggande säkerhet för att det samarbete mellan armén och marinen, som påkallas av försvarsväsendets gemensamma ändamål, kommer till stånd och utvecklas efter grundlinjer, som äro ägnade att på lämpligaste sätt befrämja detta mål. Ett sådant samarbete är sålunda av största betydelse för utarbetandet av gemensamma försvarsplaner för lant- och sjöförsvaret, för åstadkommande av enhetlighet i utbildningsarbetet, i den mån sådan kan och bör med hänsyn till de särskilda försvarsgrenarnas olika grundbetingelser åvägbringas, för planerande och anordnande av gemensamma övningar, för anställande av gemensamma försök på olika områden av försvarsväsendet m. m. Väl lärer en samverkan av denna art kunna åstadkommas och har delvis utförts även under den nuvarande organisationsformen med två skilda departement. Men först genom en sammanslutning av de båda försvarsdepartementen under en gemensam chef skapas den fasta och självfallna förutsättningen för en sådan samverkan.

Är sålunda enligt min mening försvarsdepartementens förening av betydelse ur rent militär synpunkt, gäller detta i icke mindre grad med avseende å det militära förvaltningsområdet. Med hänsyn därtill att de medel, som beviljas för försvaret, tjäna ett improduktivt ändamål, bör försvarspolitikens uppgift städse vara att begränsa desamma till vad som för upprätthållandet av rikets säkerhet och fyllandet av internationella förpliktelser kan vara oundgängligen nödvändigt. Vid sådant förhållande är det så mycket mera angeläget, att anordningar vidtagas, varigenom dessa medel kunna bli för sitt ändamål på bästa möjliga sätt utnyttjade. En betydelsefull anordning i sådant syfte synes mig vara att förena försvarsdepartementen till ett departement. Om ock — liksom i fråga om försvarets militära ledning — även på det militära förvaltningsområdet behörig hänsyn bör tagas till de särskilda förhållanden, som råda inom de olika försvarsgrenarna och som föranleda, att förvaltningen inom vardera försvarsgrenen måste i åtskilliga avseenden ordnas och handhas särskilt för sig, synes det dock vara oomtvistligt, att på många områden, såsom i fråga om anskaffning av materiel och förnödenheter av olika slag, anordnande och skötsel av förråd m. m., gemensamma åtgärder skulle vara till gagn samt lända till besparing och förenkling i förvaltningen. Och man synes med allt skäl kunna utgå från, att genom ett sammanförande av de båda försvarsgrenarna till ett departement skulle

möjliggöras en mera planmässigt ordnad och, i den mån så är möjligt, på likartade grunder fotad militär förvaltningsorganisation i det hela, varigenom fördelar i ekonomiskt hänseende skulle ernås och överensstämmelse i författningsföreskrifter åvägbringas.

Vad slutligen beträffar den i det föregående omnämnda fördelen av ett gemensamt försvarsdepartement, som skulle vinnas genom en ändamålsenligare fördelning mellan armén och marinen av de medel, som kunna avses för försvaret i dess helhet, bör enligt min mening även denna fördel tillmätas en viss, om ock icke alltför stor betydelse. Den konkurrens, som under nuvarande organisationsform med två försvarsdepartement kan äga rum i förevarande avseende, borde ju kunna antagas leda därtill, att ifrågavarande medel avses för sådana försvarsändamål, som i första hand behöva tillgodoses. Men det synes mig vara uppenbart att, därest detta avvägande av användandet av ifrågavarande medel lägges i *en* departementschefs hand, härigenom skulle skapas en säkrare borgen för ett riktigt bedömande av detta ofta vanskliga spörsmål. Då givetvis en riktig fördelning mellan försvarets särskilda grenar av tillgängliga medel är av väsentlig vikt med hänsyn till försvarets effektivitet, lärer sålunda även i detta hänseende en fördel vara att ernå genom en förening av försvarsdepartementen.

Jag vill härvid tillägga att, enligt vad cheferna för lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen meddelat mig, erfarenheten vid förvaltandet av deras ämbeten givit vid handen ett synnerligen starkt framträdande och ofta återkommande behov av gemensamma överläggningar i frågor, som äro av likartad beskaffenhet för bägge försvarsgrenarna eller eljest av betydelse för dem båda. Även detta förhållande giver i sin mån stöd åt kravet på departementens sammanslagning. Det synes mig nämligen givet, att frågor av nu nämnd art skola bliva på det mest betryggande sätt handlagda, därest föredragningen av desamma tillkommer *en* departementschef, vilken har att bedöma dem ur såväl lantförsvarets som sjöförsvarets synpunkter.

De invändningar, som framställts mot försvarsdepartementens förening, synas mig knappast vara av större vikt. I främsta rummet hava dessa invändningar, såsom förut nämnts, gått ut på, att den gemensamme försvarsministern icke skulle kunna äga erforderliga fackinsikter inom försvarsområdet. Särskilt skulle han, om han vore civil, icke kunna besitta sådana fackinsikter varken inom lant- eller sjöförsvarets område. Denna invändning kunde väl äga ett visst berättigande under den tid, då

cheferna för lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen — liksom övriga departementschefer — mera voro att betrakta såsom fackministrar än såsom ledamöter i en politisk regering. Men sedan utvecklingen alltmer gått i den riktningen, att regeringens ledamöter i väsentlig mån utses med hänsyn till det politiska läget, måste facksynpunkten träda tillbaka. I övrigt torde böra uppmärksammas att, allt efter som specialiseringen fortgått inom alla samhällslivets områden, det måste möta större svårigheter för en departementschef att behärska de olika, ofta vitt skilda grenarna av ett departements förvaltningsområde. De speciella fackinsikter inom lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementens områden, som äro behöfliga för chefen för ett förenat försvarsdepartement, torde på ett fullt tillfredsställande sätt stå honom till buds särskilt därigenom, att han omedelbart vid sin sida har de militärt utbildade cheferna för lantförsvaret och sjöförsvarets kommandoexpeditioner, vilka även i ett sammanlaget försvarsdepartement äro avsedda att bibehållas skilda från varandra. Dessa chefer böra nämligen hava till uppgift icke blott att biträda departementschefen vid beredning av kommandomålen till föredragning inför Konungen, utan även att, var inom sin försvarsgren, inför försvarsministern representera den militära fackkunskapen.

En viktigare invändning kan vid första ögonkastet synas vara, att en sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen skulle nödvändiggöra en återgång till den före 1840 års departementalreform tillämpade anordningen med särskilda, konstitutionellt ansvariga föredragande för arméns och marinens kommandomål (generaladjutanter). På sätt dåvarande chefen för justitiedepartementet uttalade till statsrådsprotokollet den 27 januari 1899 vid framläggande av förslag till jordbruksdepartementets inrättande, skulle en sådan delning mellan särskilda organ (en generaladjutant, vilken innehade personalbefälet, och en ledamot av statsrådet, vilken i övrigt utövade högsta chefskapet) icke kunna ske »utan att antingen åstadkomma kollisioner och förlama bägges verksamhet eller ock göra den ena i verkligheten osjälvständig i förhållande till den andra». »Såsom en bland de viktigaste förbättringar» — yttrade vidare bemälda departementschef vid samma tillfälle — »som 1840 års omorganisation av statsrådet förde med sig, räknades därför av dem, vilka ägt kännedom om förutvarande förhållanden, att kommandomålen överflyttats på cheferna för lant- och sjöförsvarsdepartementen.»

Av den i det föregående omnämnda 1894 års kommitté föreslogs inrättande av särskilda befattningar såsom generaladjutanter för hären och för flottan. Kommittén utgick därvid från att av de uppgifter, som ålåg cheferna för försvarsdepartementen, det vore handläggningen av

kommandomålen, som i främsta rummet krävde speciella fackinsikter, samt att det knappast vore möjligt att överlämna beredandet och föredragningen av dessa mål åt en icke-militär.

Departementalkommitterade, som ägnat synnerlig uppmärksamhet åt kommandomåleus handläggning i ett sammanslutet försvarsdepartement, hava ansett, att kommandomålen borde föredragas av den gemensamme försvarsministern, vilken därvid jämväl skulle uppbära det konstitutionella ansvaret. I samband därmed hava emellertid bemälda kommitterade framhållit behovet därav, att såsom chefer för kommandoexpeditionerna anställdes personer med större rent militär sakkunskap och erfarenhet än som hittills varit förutsatt, samt hemställt, att dessa, som borde tillhöra generals-, resp. amirals-graderna, tillika skulle bekläda befattningar såsom generalinspektör för armén, resp. för marinen.

I likhet med departementalkommitterade anser jag, att något hinder icke kan anses föreligga för den gemensamme försvarsministern, vare sig han är militär eller civil, att — i anslutning till vad för närvarande äger rum för lant-, resp. sjöförsvarets vidkommande, även då civila försvarsministrar fungera — inför Konungen föredraga kommandomålen och därvid bära det konstitutionella ansvaret för dessa ärendens riktiga handläggning. Den uppfattning, åt vilken 1894 års kommitté givit uttryck, vilar enligt min mening på en överskattning av fackkunskapens betydelse så till vida, att denna fackkunskap ansetts med nödvändighet böra vara representerad i den föredragandes egen person. Det lär vara uppenbart, att även sådana regeringsärenden, som röra den militära förvaltningen och vilka merendels äro av långt större betydelse och räckvidd än kommandomålen, ofta äro av den natur, att rent fackliga synpunkter måste anläggas för deras rätta bedömande. Dessa ärenden föredragas emellertid av tjänstemän, som icke erhållit militär, utan juridiskt-administrativ utbildning. Det torde icke heller enligt min mening vara av behovet påkallat att, på sätt departementalkommitterade hemställt, fastslå, att cheferna för kommandoexpeditionerna skola vara av generals, resp. amirals grad, och ej heller finner jag lämpligt att under nuvarande tidsförhållanden föreslå inrättandet av särskilda generalinspektörsbefattningar för armén och marinen, med vilka nämnda chefsposter skulle förenas.

På grund av vad jag sålunda anfört synes mig en sammanslutning av de båda försvarsdepartementen icke böra väcka några betänkligheter med hänsyn till kommandomåleus handläggning.

Återstår slutligen den invändningen mot försvarsdepartementens sammanslagning, att därigenom den mindre försvarsgrenens — mari-

nens — intressen kunde befaras komma att få stå tillbaka för den större försvarsgrenens — arméns — krav. Det synes mig föreligga mycket ringa fog för denna invändning. Med samma skäl skulle en sådan farhåga kunna göras gällande beträffande samtliga övriga departement, som ju vart för sig inom sitt verksamhetsområde innesluta förvaltningsgrenar av större eller mindre betydelse och omfattning; och jag anser mig i detta avseende kunna till fullo instämma i följande uttalande av departementalkommitterade: »Varder enheten i försvaret en gång genomförd hos den högsta ledningen, torde väl ock försvarsorganisationen i sin helhet komma att uppfattas såsom en verklig enhet och ansvaret kännas lika vägande för de särskilda grenarna av denna enhet.»

Jag vill vidare framhålla en omständighet, som enligt min mening är av den allra största betydelse vid den föreliggande frågans bedömande. Jag syftar härvid på den internationella situation, som genom världskriget och de pågående förhandlingarna mellan de krigförande makterna uppkommit.

När den nuvarande regeringen bildades, uttalade hans excellens herr statsministern, att statsrådet anslöte sig till de strävanden, som framträtt för att skapa en internationell rättsordning, ägnad att möjliggöra freden och att sänka rustningsbördorna. Så länge världskriget påginge, vore det emellertid icke möjligt att upptaga frågan om revision av vårt försvarsväsen i dess helhet, men när kriget avslutats, måste detta spörsmål givetvis bliva föremål för noggrann prövning.

Sedan vapenstillestånd numera ingåtts mellan de krigförande makterna och ett fredsslut är att förvänta inom en nära framtid, nalkas sålunda den tidpunkt, som torde få anses lämplig för ett upptagande i hela dess vidd av frågan om Sveriges försvarsväsen. Jag vill i detta hänseende erinra, att Kungl. Maj:t den 18 december 1918 tillsatt en kommission för att bereda de frågor om begränsning av de militära utgifterna och därmed sammanhängande ärenden, som av vederbörande departementschefer till densamma hänvisas, samt att hans excellens herr statsministern i sitt yttrande vid tillsättande av denna kommission framhållit, att en fullständig revision av det svenska försvarsväsendet, i syfte att anpassa detsamma efter folkets bärkraft och den fredliga kulturens behov, bör företagas så snart den definitiva freden blivit sluten och de därigenom inträdande förhållandena i världen kunna överskådas, särskilt med hänsyn till de stora frågor om en ny internationell rättsordning och ett nationernas förbund, vilka nu från alla kulturfolk framföras till lösning i samband med den blivande fredsuppgörelsen.

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 1 saml. 321 häft. (Nr 359.)

*Ytterligare
synpunkter
i fråga om
försvars-
departe-
mentens
samman-
slagning.*

Med hänsyn till nämnda omständigheter synes det mig uppenbart, att den nuvarande tidpunkten är synnerligen lämplig för förverkligandet av det sedan länge uppställda önskemålet om en sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen. Skall nämligen en fullständig revision av vårt försvarsväsen med nyss angivna syfte äga rum, bör därvid givetvis tagas till ögonmärke, att lant- och sjöförsvaret för framtiden ordnas efter en såvitt möjligt gemensam plan. Detta synes så mycket mera påkallat, som de uppgifter, vilka nu tillkomma vårt försvar, må tarva omläggning jämväl med hänsyn till den nya internationella situation, som kommer att uppstå efter ett blivande fredsslut. En viktig förutsättning för att de nya principer, efter vilka vårt framtida försvar till lands och sjöss sålunda må komma att ordnas, skola på ett i såväl organisatoriskt som ekonomiskt hänseende tillfredsställande sätt tillämpas och utformas, synes mig vara, att ledningen av försvaret lägges i ett gemensamt försvarsdepartement.

Slutligen må ock i detta sammanhang beröras ännu en synpunkt. I det föregående har jag föreslagit, att civildepartementet uppdelas på två departement, ett kommunikationsdepartement och ett socialdepartement, samt att ett nytt departement inrättas för handel, industri och sjöfart, handelsdepartementet. Ett samtidigt inrättande av två nya statsdepartement lärer emellertid, enligt vad förut nämnts, icke böra ifrågasättas, med mindre sammanslagning av andra departement samtidigt äger rum. Några andra departement än lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen lära därvid icke kunna ifrågakomma. Den historiska utvecklingen visar ock, huruledes frågan om tillskapande av nya departement merendels kombinerats med spørsmålet om förening av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen. Även om sistnämnda spørsmål i första hand bör bedömas särskilt för sig, är å andra sidan givet att, då genom sammanslagning av de båda försvarsdepartementen banas väg för en lämplig departementsindelning och en ändamålsenlig fördelning av ärendena mellan departementen, även den nu angivna omständigheten i sin mån utgör ett skäl för denna sammanslagning.

Försvarsdepartementets verksamhetsområde.

I det föregående har jag uppvisat de skäl, som enligt min mening tala för en sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen såväl i och för sig som särskilt med hänsyn till nu föreliggande tidsförhållanden, samt därvid jämväl sökt bemöta de invändningar, som framställts mot sammanslagningen. Jag anhåller nu att närmast få till behandling upptaga frågan om det verksamhetsområde, som lämpligen

bör tillhöra ett gemensamt försvarsdepartement, för att därefter övergå till spørsmålet om försvarsdepartementets organisation.

Enligt gällande stadga angående fördelning av ärendena mellan statsdepartementen den 31 mars 1900 (departementalstadgan) skola följande ärenden tillkomma *lantförsvarsdepartementet*:

lantförsvarets ordnande och vidmakthållande, den till lantförsvaret hörande personal och materiel, dispositionen över de till lantförsvaret anslagna medel, fästningars byggande och underhållande ävensom undervisningsanstalter, kyrko- och sjukvårdsangelägenheter samt pensions- och välgörenhetsinrättningar för arméns personal;

rustnings- och roteringsverket för armén;

vården om de till lantförsvaret upplåtna fastigheter och byggnader samt om anstalter och inrättningar för lantförsvarets behov;

det inseende, som tillkommer kronan över gevärsfaktorier, krut- och styckebruk;

det frivilliga skytteväsendet.

Till *sjöförsvarsdepartementet* höra enligt nämnda stadga följande ärenden:

sjöförsvarets ordnande och vidmakthållande, den till sjöförsvaret hörande personal och materiel, dispositionen över de till sjöförsvaret anslagna medel ävensom undervisningsanstalter, kyrko- och sjukvårdsangelägenheter samt pensions- och välgörenhetsinrättningar för flottans personal;

båtsmansindelningen och roteringen;

vården om boställen, byggnader och inrättningar för sjöförsvarets behov;

sjökarteverket och nautisk-meteorologiska byrån;

skeppsmätning;

lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna vid rikets kuster;

bildnings- och undervisningsanstalter för sjöfartsnäringen.

Till ett gemensamt försvarsdepartement skola givetvis höra alla de ärenden, som nu handläggas inom lantförsvarsdepartementet. Vad sjöförsvarsdepartementets ärenden angår, har av departementalkommitterade föreslagits, att till ett blivande handelsdepartement skulle överflyttas ärenden angående sjökarteverket, nautisk-meteorologiska byrån, skeppsmätning, lots- och fyrinrättningen med livräddningsanstalterna vid rikets kuster (lotsverket) samt bildnings- och undervisningsanstalter för sjöfartsnäringen (navigationsskolorna).

Sambandet mellan sjöförsvaret, å ena, samt *lotsverket* och *sjökarteverket*, å andra sidan, är huvudsakligen betingat dels därav, att de åtgärder, som av sistnämnda institutioner vidtagas till sjöfartens säkerställande, jämväl tillgodokomma örlogsflottan, och dels därav, att *lotsverkets* personal och materiel under vissa förhållanden måste tagas i användning för militära ändamål samt att *sjökarteverket* ombesörjer utarbetning och tryckning av de för marinens behov särskilt erforderliga kartor m. m. Dessa institutioners uppgifter äro på grund härav nära förbundna med sjöförsvarets intressen. Antalet hithörande regeringsärenden i sjöförsvarsdepartementet är ganska ringa — år 1918 89 ärenden angående *lotsverket* och 26 ärenden angående *sjökarteverket*. Då därjämte något allmännare önskemål om dessa ärendens överförande till handelsdepartementet icke blivit från sjöfartens målsmän framställt samt andra rubbningar i departementsindelningen, än som äro av föreliggande behov oundgängligen påkallade, icke synas böra vidtagas, torde dessa ärenden lämpligen böra handläggas i det gemensamma försvarsdepartementet.

Vad *nautisk-meteorologiska byrån* beträffar, pågår för närvarande utredning rörande utsöndring av byråns arbetsuppgifter till andra ämbetsverk, i främsta rummet kommerskollegium och *sjökarteverket*; och torde följaktligen de fåtaliga regeringsärendena rörande denna byrå — år 1918 13 ärenden — böra i avvaktan på resultatet av nämnda utredning tillhöra försvarsdepartementet.

Återstå alltså ärendena rörande *skeppsmätning* och *navigationsskolorna*. I fråga om *skeppsmätning* ärendena lyder för närvarande *skeppsmätarkåren* under finansdepartementet och generaltullstyrelsen, under det att lagstiftningen i ämnet handlägges av sjöförsvarsdepartementet. I statsverkspropositionen till innevarande års riksdag under sjunde huvudtiteln har emellertid i samband med framläggande av förslag till omorganisation av kommerskollegium föreslagits, att hithörande ärenden måtte förläggas till kommerskollegium. Enahanda framställning har därvid gjorts beträffande ärenden angående *navigationsskolorna*. Under förutsättning av bifall härtill lära ifrågavarande ärenden — till antalet 191 år 1918 — vid upprättandet av ett handelsdepartement böra från sjöförsvarsdepartementet överflyttas till förstnämnda departement.

Försvarsdepartementets organisation.

Vid övervägandet av spörsmålet om den för ett gemensamt försvarsdepartement lämpligaste organisationen uppställer sig i främsta rummet till besvarande frågan, i vilken omfattning en sammanslagning bör äga rum av de organ, som för närvarande handhava de till lant och sjöförsvaret hörande ärendena. Man har därvid att skilja mellan de

organ, som ombesörja handläggningen av *förvaltningsärenden*, och dem, som handhava *kommandomål*.

Förvaltningsärendena handläggas för arméns vidkommande av lantförsvarsdepartementet och arméförvaltningen samt för marinens del av sjöförsvarsdepartementet och marinförvaltningen. Arméförvaltningen och marinförvaltningen hava att såsom centrala ämbetsverk under lantförsvars-, resp. sjöförsvarsdepartementet dels självständigt avgöra ärenden, som enligt instruktion eller eljest till dem överlämnats (styrelseärenden), och dels att avgiva utlåtanden i till dem remitterade regeringsärenden ävensom att i ämnena, som angå deras resp. arbetsområden, avgiva underdåniga framställningar och förslag. I de båda försvarsdepartementen beredas dithörande regeringsärenden till föredragning inför Konungen.

Det av 1894 års kommitté avgivna förslaget avsåg närmast en förening allenast av de båda försvarsdepartementen, men kommittén uttalade därvid att, om en sådan förening komme till stånd, därav syntes böra följa, att armé- och marinförvaltningarna sammansloges till ett ämbetsverk; och kommittén har även angivit huvuddragen av den organisation, som kommittén tänkt sig för det gemensamma ämbetsverket.

Departementalkommitterades förslag med avseende å försvarsdepartementen innebar icke blott en sammanslagning sins emellan av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen samt av armé- och marinförvaltningarna, utan åsyftade även en sammanslutning av departementen och ämbetsverken till *en* organisatorisk enhet. Det gemensamma försvarsdepartementet skulle enligt nämnda förslag bestå av ett departementskansli samt sex departementsavdelningar, nämligen en artilleri-, en fortifikations-, en marin-, en intendentur-, en sjukvårds- och en kameralavdelning. Kommitterade hava ansett, att den enhet och planmässighet i förvaltningen, man velat vinna genom försvarsärendenas sammanförande till ett departement, icke skulle kunna ernås utan en sammanslagning av armé- och marinförvaltningarna; och kommitterade hava därjämte uttalat den uppfattningen att, även om den av kommitterade föreslagna organisationen av ett gemensamt försvarsdepartement, i sig upptagande såväl de två nuvarande försvarsdepartementen som armé- och marinförvaltningarna, icke skulle vinna statsmakternas gillande, utan den nuvarande organisationsformen bibehållas, armé- och marinförvaltningarna i allt fall borde, därest försvarsdepartementen sammansloges, förenas till ett ämbetsverk, organiserat i anslutning till kommitterades förslag.

Förvaltnings-
ärendenas nu-
varande hand-
läggning.

Frågan om
sammanslag-
ning av armé-
och marin-
förvaltningarna.

Då det för närvarande icke vare sig på det militära förvaltningsområdet eller inom andra förvaltningsgrenar ifrågasättes att tillämpa det av departementalkommitterade förordade systemet beträffande inorganisering av de centrala verken i departementen, läser i främsta rummet böra undersökas, huruvida i samband med den av mig tillstyrkta föreningen av de båda försvarsdepartementen jämväl armé- och marinförvaltningarna böra sammanslås till ett gemensamt centralt ämbetsverk.

Det har hävdats såsom det mest riktiga, att armé- och marinförvaltningarna sammanföras till *ett* centralt verk i samband med lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till *ett* departement. Då jag emellertid i detta sammanhang icke anser mig kunna närmare ingå på frågan om sammanslagning av nämnda båda centrala ämbetsverk, är detta i främsta rummet beroende därpå, att för denna frågas bedömning erforderlig utredning för närvarande icke föreligger. Härtill kommer, att den förestående revisionen av vårt försvarsväsende givetvis kan komma att öva inflytande på organisationen av ett sådant gemensamt centralt ämbetsverk. Det bör icke vara uteslutet, att vid omfördämda revision nya synpunkter kunna framträda, vilka påkalla särskilt beaktande vid lösningen av den föreliggande frågan. Denna fråga bör alltså framdeles upptagas till allsidig prövning.

Organisatio-
nen av för-
svarsdeparte-
mentet.
Allmänna
synpunkter.

Om sålunda av förut angivna skäl frågan om förening av armé- och marinförvaltningarna bör tills vidare anstå, synes det mig vara av så mycket större vikt att vid den ifrågasatta sammanslagningen av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen tillse, att en enhetlig ledning av försvarets angelägenheter i största möjliga mån säkerställes. Detta mål kan enligt min mening svårligen vinnas, därest sammanslagningen skulle genomföras på sådant sätt, att departementschefen — jämte de honom närmast stående tjänstemännen, statssekreteraren och expeditiönschefen — blir gemensam, men de byråer, vari lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen nu äro uppdelade, med nuvarande göromål inflyttades i det nya departementet. Fastmera skulle genom en sådan organisationsform kunna äventyras den åsyftade enhetligheten och planmässigheten i försvarsadministrationen, då upprätthållandet härav skulle vila uteslutande i den gemensamme departementschefens och bemälda tjänstemäns händer. Jag anser därför, att å de byråer, som komma att inrättas i det nya försvarsdepartementet, böra i största möjliga omfattning sammanföras likartade ärenden från såväl armén som marinen, varigenom dessa ärenden skulle vid beredningen inom resp. byråer och alltså på ett tidigare stadium underkastas handläggning ur

synpunkten av deras betydelse jämväl för den andra försvarsgrenen. På sådant sätt lära departementschefen och hans närmaste medhjälpare inom departementet kunna påräkna det stöd och den medverkan i sitt arbete för enhetlighetens bevarande, varförutan ett alltför tyngande arbete i detta hänseende skulle påvila dem. Principen om enhetlighet i organisationen vid sammanslagning av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen bör alltså enligt min uppfattning gälla icke blott departementschefen (samt statssekreteraren och expeditionschefen), utan även departementets byråer och alltså tillämpas med avseende å det nya departementet i dess helhet.

Ehuru det icke är min avsikt att nu framlägga ett definitivt förslag till den organisation, som med tillämpning av nyss angivna grunder bör givas det nya försvarsdepartementet, synes mig dock lämpligt att här i korthet angiva huvuddragen av denna organisation.

I *lantförsvarsdepartementet* äro för närvarande anställda, förutom tjänstemän av lägre grad, 1 statssekreterare, 1 expeditionschef och 4 kansliråd. Ärendena handläggas dels å expeditionschefens avdelning och dels å 4 byråer, av vilka varje förestås av ett kansliråd. Ärendena fördelas sålunda:

Den nuvarande organisationen av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen.

å expeditionschefens avdelning: samtliga personalärenden, av vilka de militära befordringsärendena utgöra huvudparten;

å första byrån: ärenden angående värnplikt, dispenser, det frivilliga skytteväsendet, understöd, pensioner m. m.;

å andra byrån: regeringsrättsärenden samt en viss grupp av ärenden angående byggnader;

å tredje byrån: ärenden angående arméns utrustning, materiel, hästar m. m.; samt

å fjärde byrån: ärenden angående avlöning, mötes- och skjutfält samt andra markfrågor, organisationsfrågor m. m.

Sjöförsvarsdepartementets tjänstemän utgöras för närvarande av 1 statssekreterare och expeditionschef, 2 kansliråd jämte övrig personal. I detta departement äro sålunda statssekreterar- och expeditionschefstjänsterna förenade i *en* person. Å statssekreterarens och expeditionschefens avdelning handläggas personalärenden, under det att övriga ärenden äro fördelade mellan departementets 2 byråer på sådant sätt, att å första byrån handläggas ärenden angående fartyg, byggnader, befästningar m. m. och å andra byrån ärenden angående avlöning, beklädning, förplägnad, värnplikt m. m.

Decentralisa-
tion av för-
valtnings-
ärenden.

Vid de båda försvarsdepartementens sammanslagning till ett gemensamt departement synes det vara en viktig angelägenhet att tillse, att det nya departementets verksamhetsområde icke blir mera omfattande än som av förhållandena oundgängligen kräves. De begränsningar av de nuvarande försvarsanstalterna, vilka, på sätt förut nämnts, äro avsedda att inom den närmaste framtiden vidtagas, komma givetvis, sedan de blivit genomförda, att verka i inskränkande riktning. Emellertid har det synts mig erforderligt att i detta sammanhang undersöka, huruvida icke en väsentlig minskning av antalet regeringsärenden i ett gemensamt försvarsdepartement kan åvägbringas genom decentralisation av vissa grupper av dylika ärenden till avgörande av andra myndigheter. En sådan decentralisation — vilken endast utgör en tillämpning av grundsatsen därom, att intet ärende bör handläggas i högre instans än dess natur eller andra omständigheter kräva — lärer, även fränsett den ifrågasatta sammanslagningen av försvarsdepartementen, vara av synnerligen stort behov påkallad.

Vid den undersökning i förevarande hänseende, som jag låtit verkställa, har uppmärksamheten i främsta rummet riktats på den grupp av ärenden inom lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen, som med en gemensam benämning kallas *värnpliktsärenden*. Bland de viktigare kategorierna av dessa ärenden må nämnas ansökningar om uppskov med eller hemförlovning från tjänstgöring, överföring från hären till marinen och vice versa samt från ett truppslag till ett annat ävensom tillgodoräknande av föregående fast anställning vid krigsmakten såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring. Antalet av hithörande ärenden har år efter år väsentligt ökats. Så utgjorde dessa ärenden inom lantförsvarsdepartementet åren 1914, 1916 och 1918 resp. 355, 1,313 och 1,828 samt inom sjöförsvarsdepartementet 77, 195 och 263. Härav framgår, att ifrågavarande ärenden särskilt inom lantförsvarsdepartementet äro synnerligen talrika och givetvis i sin mån skulle komma att tynga chefens för försvarsdepartementet arbete.

Vad till en början angår de ärenden om uppskov med eller hemförlovning från tjänstgöring, som avgöras av Kungl. Maj:t i statsrådet, äro dessa ärenden beroende på tillämpning av stadgandet i § 17 mom. 7 värnpliktslagen därom att, därest för värnpliktig vid inskrivningsförrättning förelegat sådant förhållande, som i § 16 mom. 2 av samma lag omförmäles (familjeskäl), men han av glömska, okunnighet eller liknande orsak försummat att då begära uppskov med tjänstgöringen, Konungen äger, på därom gjord ansökan, att efter prövning i varje särskilt fall meddela uppskov med eller hemförlovning från tjänstgöring. Antalet av

dessa ärenden utgör huvudparten av värnpliktsärenden i såväl lantförsvars- som sjöförsvarsdepartementet.

Av 1917 års värnpliktskommission föreslogs, att avgörandet av ansökningar enligt § 17 mom. 7 värnpliktslagen skulle överflyttas från Kungl. Maj:t till militärmyndighet, nämligen till arméfördelningscheferna (militärbefälhavaren på Gottland), såvitt beträffade hären tillhörande värnpliktiga, samt i fråga om marinen tillhörande värnpliktiga till sjörullföringsbefälhavarna, i vad angick ansökningar om uppskov för värnpliktiga, inskrivna å sjömanshus, och i övrigt till truppförbandschefer eller bevärbefälhavare. Vid avlåtande till 1918 års riksdag av proposition (nr 257) med förslag till lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i värnpliktslagen uttalade chefen för lantförsvarsdepartementet beträffande denna fråga, att han, ehuru det i och för sig skulle vara synnerligen önskvärt, därest Kungl. Maj:ts befattning med värnpliktsärendena över huvud taget kunde avsevärt inskränkas, likväl ansåge sig, åtminstone för det dåvarande, icke kunna biträda värnpliktskommissionens förslag. Det huvudsakliga skälet härtill var, enligt vad bemälda departementschef vidare anförde, att det vore att befara att, därest avgörandet av berörda ansökningsärenden överflyttades från Kungl. Maj:t till ett flertal olika militärmyndigheter, synpunkten av en såvitt möjligt likformig behandling inom hela riket av dessa ärenden icke skulle bliva behörigen tillgodosedd.

Med hänsyn till det betydande antalet av ifrågavarande ansökningsärenden anser jag det vara av stor vikt, att ärendena i samband med den ifrågasatta sammanslagningen av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen utsöndras från departementet och överlämnas till andra myndigheter. Ärendenas natur synes mig icke heller lägga något hinder i vägen härför, då de i allmänhet äro av enkel beskaffenhet. Därtill kommer, att en sådan överflyttning i de värnpliktigas eget intresse torde medföra en snabbare handläggning av dessa ofta brådska ärenden än vad som är möjligt, då de skola avgöras av Kungl. Maj:t. Vad chefen för lantförsvarsdepartementet i berörda proposition nr 257 anført emot överflyttningen, äger givetvis fog för sig. Emellertid torde denna invändning minskas i betydelse, därest ärendenas handläggning ordnas på i huvudsak följande sätt. Ärendena överlämnas för arméns del till vederbörande arméfördelningschefer (militärbefälhavaren på Gottland), vilka för närvarande avgiva yttranden däri, och för marinens del till vederbörande stationsbefälhavare, såvitt angår flottan tillhöriga värnpliktiga, och till chefen för kustartilleriet beträffande de värnpliktiga, som tillhöra detta vapenslag. Under förutsättning att till innevarande års riksdag

under fjärde huvudtiteln (sid. 219 o. följ.) framställt förslag om anvisande av medel till avlönande av juridiska biträden åt arméfördelningscheferna och militärbefälhavaren på Gottland vinner bifall, lära nämnda biträden böra i erforderlig mån anlitas vid behandlingen av dessa ärenden. För marinens vidkommande torde vara lämpligt, att motsvarande biträde vid ärendenas handläggning lämnas av resp. advokatfiskaler vid flottans stationer i Karlskrona och Stockholm, därvid advokatfiskalen vid flottans station i Stockholm bör i förevarande avseende biträda jämväl chefen för kustartilleriet. Härigenom skulle erforderlig juridisk sakkunskap stå till de beslutande myndigheternas förfogande vid ifrågavarande ärendens avgörande. Därjämte skola enligt min mening de av vederbörande militära myndigheter fattade besluten i förevarande ärenden kunna i vanlig ordning överklagas hos Kungl. Maj:t; och lära de beslut, som komma att av Kungl. Maj:t meddelas i mål, vilka genom besvär dragits under Kungl. Maj:ts prövning, bliva vägledande för de militära myndigheternas handläggning av ifrågavarande ärenden.

Chefen för lantförvarsdepartementet har meddelat mig, att han, i betraktande av vikten att vid försvarsdepartementens förening lätta försvarsministrernas arbetsmängd och under förutsättning, att handläggningen av förevarande ärenden ordnas på nu angivet sätt, icke anser sig böra avstyrka ärendenas utbrytning från departementet.

Med avseende å övriga värnpliktsärenden — d. v. s. sådana, som icke utgöra tillämpning av § 17 mom. 7 värnpliktslagen — torde även flertalet av dem vara av den beskaffenhet, att de utan olägenhet kunna överlämnas till avgörande av militära myndigheter. Emellertid lär en mindre del av hithörande ärenden, såsom frågor om överföring från hären till marinen och vice versa samt från ett truppslag till ett annat, tillgodoräknande av föregående fast anställning vid krigsmakten såsom fullgjord värnpliktstjänstgöring m. m., alltjämt böra förbehållas Kungl. Maj:ts prövning. Ett närmare särskiljande av dessa ärenden torde böra äga rum vid en blivande detaljerad undersökning i ämnet.

Förslag till de ändringar i värnpliktslagen och de övriga bestämmelser, som föranledas av överflyttning av värnpliktsärenden i nu nämnd omfattning från Kungl. Maj:t till militär myndighet, torde, under förutsättning av bifall till framställningen om försvarsdepartementens förening, komma att i sinom tid avgivas av vederbörande chefer för lantförvars- och sjöförvarsdepartementen.

Departementalkommitterade hava i sitt förut omförmälda betänkande framställt förslag om decentralisation av vissa grupper av ärenden till,

bland andra myndigheter, armé- och marinförvaltningarna; och nuvarande statsrådet Schotte har i ett den 27 februari 1917 avgivet betänkande angående statsdepartementens verksamhetsområden och arbetsformer m. m. vidare utfört dessa förslag. För att erhålla med hänsyn till nuvarande förhållanden tillfyllestgörande material för denna frågas bedömande har jag genom ämbetsskrivelse den 14 sistlidna januari anmodat armé- och marinförvaltningarna att, med beaktande av vad i förenämnda betänkanden förekommit, verkställa utredning och uppgöra fullständigt förslag till decentralisation, såvitt angår till berörda ämbetsverk hörande förvaltningsområden; och borde därvid, för ernående av i möjligaste mån ensartade grunder för båda ämbetsverkens vidkommande, nämnda förslag, sedan utredningen blivit inom vederbörande ämbetsverk utförd, av bägge ämbetsverken gemensamt avgivas.

Till svar härå hava armé- och marinförvaltningarna med skrivelse den 30 sistlidna januari överlämnat förslag i angivet hänseende.

Ämbetsverken hava därvid beträffande de principer, som borde läggas till grund vid bedömandet av frågan, vilka ärenden lämpligen kunde överlämnas till avgörande åt underordnad myndighet, ansett, att i främsta rummet borde ifrågakomma ärenden, vilka för sitt avgörande ej förutsatte någon diskretionär prövning, utan endast tillämpning av otvetydiga författningsbestämmelser. Av övriga ärenden syntes sådana närmast böra komma i betraktande, för vilkas avgörande endast rena facksynpunkter, men ej allmänt administrativa eller politiska synpunkter borde anläggas. Jämväl vissa andra frågor syntes med hänsyn till sin beskaffenhet utan risk kunna överlämnas åt underordnad myndighets avgörande. Till denna grupp hörde i stort sett alla ärenden av ringare betydelse.

De ärendesgrupper, som med tillämpning av nyssnämnda principer av ämbetsverken ansetts böra ifrågakomma till decentralisation, hava upptagits under tre huvudkategorier, nämligen:

- 1) ärenden, som angå såväl arméförvaltningen som marinförvaltningen;
- 2) ärenden, som helt och hållet eller till huvudsaklig del angå arméförvaltningen; och
- 3) ärenden, som helt och hållet eller till huvudsaklig del angå marinförvaltningen.

Jag skall i det följande lämna en kortfattad redogörelse för de särskilda ärendesgrupper inom en var av nämnda tre huvudkategorier,

beträffande vilka ämbetsverken ansett en decentralisation böra äga rum. Jag vill därvid förutskicka, att denna redogörelse endast avser att angiva huvudgrunderna av ämbetsverkens utförligt motiverade decentralisationsförslag. En närmare granskning av detta förslag torde, vid bifall till framställningen om försvarsdepartementens förening, i sinom tid böra äga rum, varefter de författningsbestämmelser och övriga föreskrifter, som därav må föranledas, lära komma att utfärdas.

Under 1) hava ämbetsverken upptagit:

Tjänstledighet m. m.

Ämbetsverken hava ansett hinder icke möta att utsträcka den dem nu tillerkända rätt att bevilja tjänstledighet åt den civila tjänstepersonalen inom verken. Denna utsträckta rätt skulle för marinöverkommisarie, amiralitetsråd och krigsråd avse tjänstledighet — oberäknat semester — under högst 1 månad. För tjänstemän av 1:a lönegraden skulle verket äga bevilja tjänstledighet utan tidsbegänsning (nu högst 6 månader årligen). Beträffande tjänstemän i 2:a lönegraden skulle någon ändring ej ske i nu gällande rätt för verket att årligen bevilja tjänstledighet under högst 6 månader.

I samband härmed borde förordnande om vederbörande tjänsts uppehållande under tjänstledighet kunna meddelas av verket för den tid tjänstledigheten avsåge. Skulle emellertid särskilda medel erfordras för vikariens avlönande utan att sådana stode till ämbetsverkets förfogande, borde ärendet i sin helhet hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning.

Pensioner.

Då utredning för närvarande påginge rörande behandlingen av pensionsärendena, har arméförvaltningen för sin del icke ansett sig böra i detta sammanhang avgiva något detaljerat förslag i fråga om decentralisation av ifrågavarande ärenden, såvitt anginge personal å stat. Med avseende å officerare och underofficerare samt läkare och veterinärer i arméns reserver syntes något hinder icke föreligga att pålägga ämbetsverkets civila departement att pröva vederbörandes rätt till pension och utfärda pensionsbrev.

Marinförvaltningen har anfört, att ämbetsverket saknade varje organ för behandling av pensionsärenden, varför ämbetsverket icke funne sig kunna påtaga sig någon befattning med dylika ärenden.

Ålderstillägg.

Ämbetsverken hava ansett, att frågor om ålderstillägg borde överlåtas till behandling av underlydande myndighet. Arméförvaltningen har i sådant hänseende föreslagit, att åt ämbetsverkets civila departement måtte uppdragas att besluta i frågor om ålderstillägg åt personal under fjärde huvudtiteln med undantag för den civila personalen i lantförvarsdepartementet.

Marinförvaltningen har å sin sida ansett, att ifrågavarande ärenden kunde överlämnas till handläggning av de myndigheter, under vilka personalen lyder, d. v. s. för officerare och underofficerare samt likställda av vederbörande stationsbefälhavare, resp. regements- och kårchefer samt för marinförvaltningen underställd personal av ämbetsverket.

I samband härmed hava myndigheterna uttalat, att tillerkännandet av avlöningstillägg åt reservstatspersonal syntes kunna för arméns vidkommande överlåtas åt arméförvaltningens civila departement och beträffande marinens personal åt marinförvaltningen.

Flyttningshjälp.

För närvarande bestämmer Kungl. Maj:t i varje särskilt fall, icke blott huruvida, utan även med vilket belopp flyttningshjälp skall utbetalas. Beträffande frågan, om underlydande myndighet bör avgöra, huruvida flyttningshjälp skall utgå, är att märka, att flyttningshjälp vid armén för närvarande icke förekommer i alla fall av förflyttning av militär och civilmilitär personal, under det att så är förhållandet beträffande marinens personal. För arméns del borde därför, om dessa frågor skulle överlämnas till avgörande av arméförvaltningens civila departement, ett allmänt stadgande böra meddelas rörande de fall, i vilka flyttningshjälp finge utbetalas, och myndighetens prövning endast innebära en tillämpning av detta stadgande. Sådant stadgande erfordrades ej beträffande marinen. Frågor rörande det belopp, varmed flyttningshjälp skulle i varje särskilt fall utgå, borde tills vidare avgöras av resp. ämbetsverk.

Dagavlönings bibehållande under tjänstledighet för sjukdom.

Ärenden rörande dagavlönings bibehållande under tjänstledighet för sjukdom utöver den tid (2 månader), under vilken dagavlönning nu reglementsenligt utginge, syntes beträffande officerare med överstelöjtnants (kommendörkaptenens av 1:a graden) eller lägre grad böra, såvitt anginge en tid av högst 4 månader, överlämnas åt arméförvaltningens civila departement, resp. marinförvaltningen. Motsvarande frågor rörande underofficerare borde avgöras av regementschef eller likställd chef.

I samband härmed har arméförvaltningen föreslagit, att ämbetsverkets civila departement skulle få avgöra frågor om tillstånd för officer och underofficer på stat att bibehålla dagavlönning under förordnande såsom rullföringsbefäl, resp. rullföringsbiträde.

Vissa oförutsedda smärre utgifter.

Arméförvaltningen har hemställt, att från fjärde huvudtitelns anslag till extra utgifter måtte till ämbetsverkets civila departements förfogande ställas ett belopp av högst 20,000 kronor, att enligt departementets beprövande användas för bestridande av smärre oförutsedda utgifter, ävensom att arméförvaltningens vederbörande departement måtte erhålla befogenhet att låta från reservationsanslag, som av dem disponerades, gälda mindre tillfälliga kostnader, som väl finge anses böra bestridas från anslaget i fråga, men varom Kungl. Maj:t hittills fattat beslut.

I anslutning härtill har marinförvaltningen föreslagit, att det under femte huvudtiteln uppförda anslaget till diverse behov måtte höjas med ett belopp av 15,000 kronor för bestridande efter ämbetsverkets bestämmande av vissa smärre utgifter, som nu beslutas av Kungl. Maj:t. I samband därmed borde nämnda anslag jämväl givas reservationsanslags natur.

Resestipendier.

Arméförvaltningen har icke haft något att erinra mot att ärenden rörande resestipendier åt officerare och militärläkare överlämnades till avgörande åt underlydande myndighet (vederbörande truppslagsinspektörer, generalfälttygmästaren, chefen för fortifikationen, generalintendenten samt arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse).

Vad beträffar ärenden angående resestipendier åt marinläkare, anser marinförvaltningen, att dylika ärenden lämpligen kunde avgöras av marinförvaltningen.

Förenande av tjänster.

Ämbetsverken hava ifrågasatt, huruvida icke en decentralisation borde ske med avseende å frågor om förenande av tjänster. Därvid har av ämbetsverken anförts, att det icke torde saknas anledning att låta det slutliga avgörandet av ärenden av ifrågavarande slag för all personal påvåla vederbörande centrala ämbetsverk. Då emellertid de centrala verken näppeligen kunde i allmänhet sitta inne med tillräcklig sakkännedom för att i de särskilda fallen avgöra, huruvida en befattnings skötande kunde anses inverka hinderligt för statstjänsten, syntes denna omständighet utgöra tillräckligt skäl att icke åt vederbörande ämbetsverk anförtro avgörandet av sådana ärenden, såvitt anginge annan än den inom ämbetsverket anställda civila personalen eller där eljest särskild sakkännedom kunde förutsättas. I enlighet härmed har förslag i förevarande hänseende avgivits, därvid förutsatts, att dylika ärenden, såvitt de avsåge rätt för generals-(amirals-)personer och likställda befattningshavare samt eventuellt överstar (kommendörer) att förena tjänster, fortfarande borde avgöras av Kungl. Maj:t.

Ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete.

Ämbetsverken hava ansett, att hinder icke möter att för arméns och marinens vidkommande åt arméförvaltningens vederbörande departement, resp. marinförvaltningen överlåta beslutanderätten beträffande frågor om ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete, i den mån de numera utgöra föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Byggnads- och reparationsarbeten m. m.

I gällande förordning angående statens upphandlings- och entreprenadväsende stadgas, att uppgörelse under hand om leveranser och arbeten för statens behov må äga rum bland annat, i det fall, att central förvaltningsmyndighet funne byggnadsarbete, för vilket kostnaden uppginge

till högst 10,000 kronor, eller annat arbete, i värde ej överstigande 3,000 kronor, kunna förmånligare ombesörjas under hand än genom infordrande av skriftligt anbud eller auktion. Denna begränsning för den centrala förvaltningsmyndighetens befogenhet borde enligt ämbetsverkens mening bestämmas till det dubbla värdet mot vad i entreprenadförordningen nu funnes föreskrivet. Arméförvaltningen har därjämte föreslagit, att ämbetsverkets fortifikationsdepartement skulle äga rätt att utan Kungl. Maj:ts medgivande utfärda anvisningar för arbete eller byggnad, som betingade en kostnad av högst 20,000 kronor (nu högst 5,000 kronor).

Vidare har föreslagits viss utsträckt befogenhet för ämbetsverken beträffande avgörandet av frågor om *försäljning, förflyttning och upplåtelse av byggnader, upplåtelse av mark, förhyrande av samlingslokaler, utlåning av materiel, verkställande av skogsavverkning och fastställande av skogshushållningsplaner samt jordbyte och ägoutbyte.*

Försäkring av staten tillhörig egendom.

Med erkännande av grundsatsen, att staten skall vara sin egen försäkringsgivare, hava armé- och marinförvaltningarna ansett en generell föreskrift böra meddelas därom, att ämbetsverken skulle äga att, då sådant i betraktande av föreliggande omständigheter syntes särskilt behöfligt, själva eller genom underlydande myndigheter teckna eller låta teckna försäkring i fall, då föremålen icke vore under egen vård eller i egen byggnad.

Beträffande de under 2) här ovan avsedda ärendesgrupper, som helt och hållet eller till huvudsaklig del angå arméförvaltningen, har nämnda ämbetsverk ansett, att frågor angående *tilldelande av avlöningstillägg åt vissa bataljonsläkare, uppflyttande av vissa bataljonsveterinärer i högre avlöningsklass, utdelande av understöd från Vadstena krigsmanshuskassa och från invalidhusfonden samt fördelning av det å fjärde huvudtiteln uppförda anslaget till understöd åt föreningar och till skrifers utgivande* borde överlämnas till avgörande av arméförvaltningens civila departement (resp. marinförvaltningen, såvitt anginge understöd från invalidhusfonden till personer, som tillhört flottan).

Därjämte har arméförvaltningen föreslagit, att det belopp av 8,000 kronor, som nu årligen ställes till ämbetsverkets fortifikationsdeparte-

ments förfogande från fjärde huvudtitelns *arrende-, jordskylds- och tomt-öresmedel* för jämkningar i den av Kungl. Maj:t fastställda staten för nämnda medel, måtte höjas till 20,000 kronor.

Med avseende å de ärendesgrupper under 3) här ovan, vilka helt och hållet eller till huvudsaklig del angå marinförvaltningen, har nämnda ämbetsverk föreslagit, att frågor om *fastställande av stater för fördelning av anslagen till flottans nybyggnad och underhåll samt till underhåll av kust-artilleriets byggnader och materiel* ävensom *fastställande av arbetsplan för flottans varv* måtte överlämnas åt ämbetsverket till avgörande.

Tillika har marinförvaltningen ifrågasatt, huruvida icke ärenden angående *fastställelse av byggnadsritningar* samt *tullfrihet och tullrestitution för från utlandet upphandlad materiel* kunde decentraliseras.

Därest nu omförmälda decentralisationsförslag blir i huvudsak följt, skulle sammanlagt omkring 800 ärenden — hänfört till antalet ärenden år 1918 — komma att decentraliseras från lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen.

Då jag nu övergår till att uppdraga grundlinjerna till den organisation, som enligt min uppfattning bör givas det nya försvarsdepartementet, vill jag till en början erinra, hurusom i det föregående förutsetts, att i departementet skola finnas anställda allenast 1 statssekreterare och 1 expeditionschef. Innan några mera betydande inskränkningar i försvarsanstalterna komma till stånd, synes mig visserligen vara att befara, att — även med beaktande av den minskning av antalet ärenden, som uppkommer genom den ifrågasatta decentralisationen till andra myndigheter av vissa ärendesgrupper — svårigheter skola vållas såväl för statssekreteraren som för expeditionschefen i det gemensamma försvarsdepartementet att behörigen medhinna det en var av dem åliggande, synnerligen maktpåliggande och ansvarsfulla arbetet. Då emellertid såväl ur allmänt organisatorisk synpunkt som ock med hänsyn till angelägenheten att upprätthålla enhetlighet i försvarets ledning statssekreterar- och expeditionschefsgöromålen icke böra uppdelas på flera än två tjänstemän, torde för att avhjälpa nyssnämnda svårigheter särskilda åtgärder böra vidtagas. Såvitt statssekreteraren angår, har jag i sådant hänseende ansett nödvändigt, att till hans förfogande ställes en särskild byrå för att biträda vid utarbetandet av departementets andel i statsverkspropositionen och departementets övriga propositioner till riksdagen samt vid granskning av lagar och författningar ävensom vid fullgörandet av de övriga

Grundlinjer för försvarsdepartementets organisation.

åligganden, som instruktionsenligt tillkomma statssekreteraren. Å denna byrå, som bör utrustas med väl kvalificerade arbetskrafter, torde böra placeras 1 kansliråd och 1 förste kanslisekreterare. Därest dessa tjänstemän under de tider av året, då avfattandet av propositioner till riksdagen icke pågår, ej bliva fullt upptagna av arbete för statssekreterarens räkning, böra de givetvis deltaga i handläggningen av departementets löpande ärenden.

I fråga om expeditionschefen lärer departementschefens i instruktionen medgivna befogenhet att åt kansliråd eller annan tjänsteman i departementet uppdraga den slutgranskning av koncept till utgående expeditioner, som eljest tillkommer expeditionschefen, böra i det nya departementet i vidsträckt omfattning tagas i bruk. Vidare bör från såväl lantförsvarets som sjöförsvarets kommandoexpedition kunna påräknas verksamt biträde åt expeditionschefen vid handläggningen av departementets militära befodringsärenden. Ställes därjämte vid expeditionschefens sida 1 förste kanslisekreterare såsom stadigvarande medhjälpare åt honom, synes i erforderlig mån bliva sörjt för, att expeditionschefens göromål skola kunna på ett tillfredsställande sätt utföras.

Vad därefter beträffar de byråer, vari departementet skulle för de löpande ärendenas handhavande uppdelas, har redan förut nämnts, att å dessa byråer böra i största möjliga omfattning sammanföras likartade ärenden från såväl lant- som sjöförsvaret. Vid ett sådant sammanförande kan emellertid enligt min mening, åtminstone under den första tiden av departementets verksamhet, någon inskränkning icke äga rum vare sig i det sammanlagda antalet av de byråer, som för närvarande finnas inrättade i lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen, eller av den å dessa byråer nu anställda personalen. Visserligen medför den ifrågasatta decentralisationen av förut angivna ärendesgrupper en minskning i de nuvarande försvarsdepartementens arbetsmängd, men å andra sidan är att märka, dels att såväl lantförsvars- som sjöförsvarsdepartementen för närvarande äro synnerligen betungade med göromål — år 1918 avgjorda ärenden utgjorde i lantförsvarsdepartementet 10,896* och i sjöförsvarsdepartementet 2,598 — och dels att den nya organisationen givetvis kommer att, innan densamma blir fullt genomförd, kräva ökat arbete.

Av lantförsvarsdepartementets 4 och sjöförsvarsdepartementets 2 — tillhoppa 6 — byråer skulle, såsom nyss nämnts, en tagas i anspråk för statssekreteraren i försvarsdepartementet. En annan byrå bör lämpligen avses för handläggning av regeringsrättsmål för hela departementet.

* I detta antal ingå 4,275 ansökningar om understöd från invalidhusfonden m. m.

Antalet av dessa mål, vilka för närvarande i lantförvarsdepartementet föredragas från 2:a byrån och i sjöförvarsdepartementet av en förste kansli-sekreterare, utgjorde år 1918 198 i det förra departementet och 78 i det senare departementet eller tillhopa 276. Eventuellt kan å denna byrå även medhinnas handläggning av en eller annan ytterligare ärendesgrupp.

I fråga om övriga försvarsärendens uppdelning å de återstående 4 byråerna torde på *en* byrå böra sammanföras ärenden angående avlöning, rekrytering, understöd, resestipendier m. m. från båda försvarsgrenarna. Samtliga ärenden angående intendentur och sjukvård m. m. lära även böra omhänderhavas av *en* byrå. Vad övriga, huvudsakligen tekniska ärenden beträffar, kan ifrågasättas att — i anslutning till departemental-kommitterades förslag om inrättandet av en särskild marinavdelning i det gemensamma försvarsdepartementet för marinens speciella ärenden, vilken kunde representera marinens särskilda krav och intressen — i departementet bilda en byrå enbart för dessa ärenden samt att till den återstående byrån i huvudsak förlägga arméns motsvarande tekniska ärenden. Till byrån för marinens speciella ärenden skulle då hänföras ärenden angående nybyggnad och underhåll av fartyg samt annan marinen tillhörig flytande materiel, denna materiels artilleribestyckning, torped-väsendet, minväsendet, flottans varv, lotsverket, sjökarteverket, nautisk-meteorologiska byrån m. m. och till den återstående byrån ärenden från armén rörande artillerimateriel, fästningar m. m. För en dylik fördelning talar den omständigheten, att ifrågavarande tekniska ärenden i stor omfattning äro av skiljaktig beskaffenhet för lant- och sjöförsvaret ävensom att armé- och marinförvaltningarna förutsättas tills vidare skola fungera såsom skilda verk. Till vilken byrå frågor om kustfästningarnas fortifikatoriska utrustning och dessa fästningars artilleribestyckning böra förläggas, torde få bero på närmare omprövning i samband med uppgörandet av definitiv plan för försvarsdepartementets organisation.

Enligt den sålunda skisserade grupperingen av ärendena i ett gemensamt försvarsdepartement, vilken endast åsyftar att angiva huvud-dragen av ärendesfördelningen mellan byråerna inom departementet, skulle de inom de nuvarande lantförvars- och sjöförvarsdepartementen befintliga 6 byråerna i det nya försvarsdepartementet avses:

- 1 för biträde åt statssekreteraren,
- 1 » regeringsrättsmål,
- 1 » ärenden rörande avlöning och rekrytering m. m.,
- 1 » intendentur och sjukvård m. m.,
- 1 » arméns tekniska ärenden m. m.,
- 1 » marinens tekniska ärenden m. m.

Förut är nämnt, att någon minskning av den å lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementens byråer nu anställda personalen icke ansetts böra vidtagas i samband med departementens sammanslagning. Beträffande placeringen av denna personal på försvarsdepartementets 6 byråer torde något förslag i detta sammanhang icke vara av nöden.

I försvarsdepartementet bör vidare givetvis endast 1 registrator finnas anställd.

De direkta kostnadsbesparingar, som skulle uppstå vid en organisation av ett gemensamt försvarsdepartement enligt i det föregående angivna grunder, utgöras av avlöningarna till en departementschef, en statssekreterare och expeditionschef samt en registrator eller (17,000 + 11,000 + 4,500) 32,500 kronor. Huruvida någon besparing med avseende å vaktbetjäning kan göras, torde komma att bero av anordningarna beträffande det gemensamma departementets lokal.

Kommando-
målen nu-
varande hand-
läggning.

I fråga om *kommandomålen* stadgas i § 15 regeringsformen, att därmed förstås »sådana, som Konungen, i egenskap av högste befälhavare över krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer». Dessa ärenden avgöras av Konungen i närvaro endast av chefen för det departement, dit ärendet hör. Att handläggningen av kommandomålen sålunda ansetts kunna och böra äga rum under väsentligt enklare form än övriga regeringsärenden har sin grund däri, att dessa ärenden allenast avse verkställighetsåtgärder i militäriskt hänseende och i allmänhet äro av mindre betydighet, på samma gång som de kräva största möjliga snabbhet vid avgörande och expediering.

Det konstitutionella ansvaret vid kommandomålen avgörande uppbäres, liksom vid avgörandet av andra regeringsärenden, av föredragande departementschefen, d. v. s. av chefen för lantförsvars-, resp. sjöförsvarsdepartementet. Till biträde vid dessa ärendens handläggning har vardera av nämnda båda departementschefer vid sin sida en kommandoexpedition. I spetsen för en var av kommandoexpeditionerna står en officer av regementsofficers grad, tillhörande armén, resp. marinen, och i expeditionerna tjänstgöra dit kommenderade officerare. I lantförsvarsdepartementets kommandoexpedition äro därjämte anställda en souschef och en registrator.

Kommando-
målen hand-
läggning i
försvarsde-
partementet.

Av de i det föregående omnämnda kommittéerna — 1894 års kommitté och departementalkommitterade — vilka föreslagit en förening av de båda försvarsdepartementen, har icke ifrågasatts sammanslagning av de till försvarsdepartementen hörande kommandoexpeditionerna. Att en

sådan sammanslagning icke berörts av 1894 års kommitté står i omedelbart samband med kommitténs förut omförmälda förslag om inrättande av särskilda föredragande generaladjutanter för hären och för flottan, vilka tillika skulle uppbära det konstitutionella ansvaret vid kommandomålen avgörande. För departementalkommittéer, vilka ansett, att kommandomålen borde föredragas av den gemensamma försvarsministern och att denne därvid skulle vara konstitutionellt ansvarig, synes ett viktigt skäl för bibehållandet av skilda kommandoexpeditioner hava varit den av kommittéer med styrka framhållna angelägenheten därav, att den militära fackinsikten inom vardera försvarsgrenen skulle bliva vederbörligen representerad i det gemensamma försvarsdepartementet.

Jag har redan tidigare nämnt, att jag delar departementalkommittéens uppfattning därom, att försvarsministern bör — liksom för närvarande är förhållandet med avseende å cheferna för lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen — inför Konungen vara föredragande i kommandomålen och därvid uppbära det konstitutionella ansvaret för dessa ärendens riktiga handläggning. En anordning med särskilda militära tjänstemän för lant- och sjöförsvaret såsom konstitutionellt ansvariga föredragande av kommandomålen kan jag så mycket mindre förorda, som denna anordning enligt min mening påtagligen skulle vara ägnad att motverka ett av de huvudsakliga syftena med försvarsdepartementens förening, nämligen åvägabringande av enhetlighet i försvarets militära ledning, samt anordningen under den tid (1809—1840), då densamma varit i tillämpning, ansetts medföra splittring och slitningar vid de militära angelägenheternas handhavande. Med departementalkommittéer är jag även ense därom, att en förening av de båda kommandoexpeditionerna icke bör genomföras i samband med den ifrågasatta sammanslagningen av försvarsdepartementen. Därvid synes det av kommittéer framhållna behovet därav, att erforderlig sakkunskap såväl på det lant- som det sjömilitära området finnes företrädd inom försvarsdepartementet — vilket behov onekligen bäst tillgodoses genom bibehållandet av skilda kommandoexpeditioner — böra tillmätas väsentlig betydelse. Ty för den gemensamme försvarsministern måste det i än högre grad än för de nuvarande cheferna för lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen vara av vikt att vid handläggningen av de många olikartade ärendena kunna inom departementet påräkna stöd av den militära fakkunskapen. Kommandoexpeditionerna och särskilt deras chefer böra därför hava till uppgift icke blott att biträda departementschefen vid beredning av kommandomålen till föredragning inför Konungen, utan även att, var inom sin försvarsgren, inför försvarsministern

representera denna fackkunskap. Därjämte är att märka, att kommandomålen för såväl arméns som marinens vidkommande i allmänhet äro av så speciellt lantmilitär, resp. sjömilitär art, att några fördelar knappast synas vara att vinna av ärendenas handläggning i en gemensam kommandoexpedition.

Frågan om
inrättande av
generalinspektörsbefattningar för
armén och
marinen.

För att tillförsäkra chefen för det gemensamma försvarsdepartementet det åsyftade stödet av militär sakkunskap inom de båda försvarsgrenarna hava departementalkommitterade ansett erforderligt, att såsom chefer för kommandoexpeditionerna anställas personer med större rent militär erfarenhet och sakkunskap än som hittills varit förutsatt, samt hemställt, att dessa, som borde tillhöra generals-, resp. amiralsgraderna, tillika skulle bekläda befattningar såsom generalinspektör för armén, resp. marinen. Genom sin tjänsteställning och den inspektion över utbildningen och övningarna vid armén, resp. marinen i dess helhet, som skulle åligga dessa generalinspektörer, skulle de enligt kommitterades förmenande bilda en sammanhållande kraft inom vardera försvarsgrenen. Utan att närmare ingå på den ändrade organisation av kommandoexpeditionerna, som genom nämnda förslag skulle skapas, vill jag uttala, att jag icke anser mig böra biträda detta förslag. Den erforderliga militära sakkunskapen synes mig nämligen kunna antagas bliva på ett tillfyllestgörande sätt företrädd hos cheferna för kommandoexpeditionerna, även om dessa chefer icke äga högre än regementsofficers grad, då vid besättandet av dessa chefsbefattningar endast lära ifrågakomma officerare av framstående skicklighet och med fullt tillräcklig erfarenhet. Uppförandet å vederbörande stater av en ny generals-, resp. amiralsbeställning, vilket utgör förutsättningen för genomförandet av departementalkommitterades omförmälda förslag, synes mig därjämte under nuvarande tidsförhållanden icke böra ifrågasättas. Det lär icke heller utan skäl kunna befaras, att den sålunda förordade anordningen med en generalinspektör såsom chef för vardera kommandoexpeditionen skulle vara ägnad att framkalla den dualism i försvarsväsendet, man genom försvarsdepartementens sammanslagning velat förebygga. Och jag vill slutligen tillägga att, även om det skulle ifrågakomma att inrätta dylika inspektörsbefattningar, det icke lär vara ändamålsenligt att kombinera dem med chefskapet för vederbörande kommandoexpeditioner redan av det skäl, att möjlighet att på behörigt sätt samtidigt fullgöra de med nämnda chefskap och inspektörsbefattningen förenade åligganden näppe-
ligen torde förefinnas.

Chefen för generalstaben har i utlåtande över departementalkom-

mitterades betänkande anfört, att han för sin del icke trodde, att en generalinspektör för armén vore en önskvärd institution. Av chefen för marininstaben har i yttrande över nämnda betänkande uttalats att, om en gemensam försvarsminister infördes, kommandomålen borde, i enlighet med vad 1894 års kommitté föreslagit, under konstitutionellt ansvar föredragas av generaladjutanter, en för arméns och en för marinens ärenden.

Vad beträffar behovet i och för sig av särskilda generalinspektörer för armén och marinen vill jag beträffande armén erinra att, sedan i samband med 1914 års härordning inrättats inspektörsbefattningar såväl för infanteriet som för trängen, varje truppslag vid armén numera är underkastat inspektion av en därtill förordnad myndighet. För de till armén hörande militärläroverken finnes därjämte en särskild inspektör, vilken tillika har att, enligt Kungl. Maj:ts bestämmande i varje särskilt fall, inspektera krigsförberedelserna å landfästningarna. Att utöver den sålunda anordnade inspektionen inrätta en armén i dess helhet omfattande inspektionsmyndighet lär knappast vara erforderligt eller lämpligt.

För marinens del är högste befälhavaren över kustflottan tillagd en vidsträckt inspektionsmyndighet, vilken omfattar icke blott honom underställda fartyg, utan även övriga sjöstyrkor och å övningsexpedition varande större fartyg. Sedan därjämte den anordningen numera vidtagits, att utbildning och övningar av flottan tillhörig personal i största möjliga utsträckning bedrivs ombord, har härigenom området för den inspektion, som tillkommer högste befälhavaren över kustflottan, ytterligare utvidgats. För undervattensbåtvapnet finnes därjämte en särskild inspektör. Vad beträffar flottans stationer, utövas inspektionen med avseende å dessa av vederbörande stationsbefälhavare. Vidare har chefen för kustartilleriet att verkställa inspektion med avseende å kustartilleriets personal. Med hänsyn härtill synes icke heller för marinens vidkommande en generalinspektörsbefattning vara av behovet påkallad.

På grund av vad sålunda anförts anser jag, att någon ändring i samband med inrättandet av ett gemensamt försvarsdepartement icke bör vidtagas vare sig i fråga om kommandoexpeditionernas nuvarande organisation eller beträffande det nu stadgade sättet för kommandomålens handläggning. Därest det emellertid i det nya försvarsdepartementet skulle visa sig av behovet påkallat, att såsom chefer för kommandoexpeditionerna anställas personer i generals-, resp. amiralsgraderna, lär något hinder härför icke förefinnas. En sådan anordning bör dock

icke fastslås i organisationen, helst som försvarsministern med hänsyn till de speciella kvalifikationer, som cheferna för kommandoexpeditionerna böra besitta, bör äga större möjlighet att välja lämpliga innehavare av dessa chefsposter än som skulle stå honom till buds inom den relativt trånga kretsen av generals- och amiralspersoner.

Lag om
kommando-
mål.

Innan jag lämnar frågan om kommandomålets handläggning, torde jag i korthet få beröra ett därmed sammanhängande, redan tidigare uppmärksammat spörsmål, nämligen om ett närmare bestämmande av begreppet kommandomål och skapande av förstärkta garantier för att viktigare försvarsärenden må bli behandlade i statsråd. Uppkomsten av detta spörsmål står i samband därmed, att gränsen mellan de ärenden rörande rikets försvar till lands och sjöss, vilka böra behandlas i statsråd, och dem, som äro att betrakta såsom kommandomål, icke ansetts vara med önskvärd tydlighet angiven i § 15 regeringsformen. Frågan har vid flera tillfällen motionsvis dragits under riksdagens prövning. Vid 1911 och 1916 års riksdagar biföll andra kammaren vid konstitutionsutskottets utlåtanden i ämnet fogade reservationer, vari yrkats avlåtande av skrivelse till Kungl. Maj:t i nyss angivet syfte. Med anledning av en i första kammaren väckt motion hemställde därefter konstitutionsutskottet vid 1917 års riksdag (utlåtande nr 29), att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag i syfte att begreppet kommandomål måtte närmare bestämmas och garantier givas för att viktigare ärenden inom försvarsväsendets område bleve behandlade i statsråd. Denna hemställan bifölls av andra, men avslogs av första kammaren.

Sedermera har hans excellens herr statsministern i proposition (nr 34) till 1918 års urtima riksdag uttalat, att förevarande fråga lämpigen torde beaktas vid utarbetandet av de förslag rörande departementsindelningen och därmed sammanhängande ärenden, som vore under beredning inom justitiedepartementet.

Även departementalkommitterade hava i sitt förutnämnda betänkande upptagit ifrågavarande spörsmål. Kommitterade hava därvid anfört, att bristen på klarhet i förutnämnda grundlagsbestämmelse gjort sig mera kännbar före genomförandet av 1840 års författningsreform, då kommandomålen föredrogos av särskilda generaladjutanter för armén och flottan. Det framgår vidare av kommitterades betänkande, att kommitterade för sin del funnit den praxis, som vid tidpunkten för deras utredning utvecklats sig i fråga om gränsen mellan kommandomål och i statsrådet föredragna försvarsärenden, vara tillfredsställande. Kom-

mitterade hava emellertid funnit sig böra föreslå, att denna praxis måtte regelbindas. Då det enligt kommitterades uppfattning knappast läte sig göra att kort och koncist definiera begreppet kommandomål, borde de erforderliga bestämmelserna i förevarande avseende icke erhålla sin plats i grundlagen, utan i en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag; och hava kommitterade i anslutning härtill avgivit förslag till *lag om kommandomål* samt därvid tillika hemställt, att i § 15 regeringsformen måtte införas en hänvisning till denna lag. I nämnda lagförslag hava kommitterade sökt så noggrannt som möjligt angiva gränsen mellan konseljärenden och kommandomålen, varjämte de viktigaste grupperna av de regeringsärenden, som enligt kommitterades mening borde prövas i kommandoväg, blivit uppräknade. Därvid har ock tagits hänsyn därtill, att en avsevärd del av de ärenden, som för närvarande handläggas såsom kommandomål, kunde decentraliseras till underordnad myndighet.

För min del anser jag, att den ökade stadga vid försvarsärendenas handläggning och den garanti för viktigare försvarsärendens behandling i statsråd, som ansetts erforderlig, bör åvägabringas genom ett närmare bestämmande av de ärenden, som äro att hänföra till kommandomål, i syfte att därunder måtte inbegripas allenast sådana ärenden, som anses böra fortfarande behandlas i den för kommandomål stadgade ordning. Då — på sätt departementalkommitterade anfört — hithörande stadganden icke lämpligen kunna inrymmas i grundlagen, torde i enlighet med kommitterades mening en särskild lag i ämnet böra utfärdas. Förslag till sådan lag kan dock icke nu föreläggas riksdagen till antagande, enär dessförinnan lärer böra i grundlagsenlig ordning beslutas, att det närmare bestämmandet av det i § 15 regeringsformen angivna begreppet kommandomål skall ske i form av en av Konungen och riksdagen gemensamt stiftad lag. I sådant avseende bör en hänvisning till denna lag infogas i nämnda grundlagsparagraf. Då emellertid riksdagen redan vid den första behandlingen av denna grundlagsfråga bör äga tillfälle att preliminärt ena sig om innehållet i sagda lag, har jag låtit inom justitiedepartementet utarbeta ett förslag därtill; och torde jag, sedan från cheferna för generalstaben och marinstaben infordrade yttranden över detta förslag numera inkommit till Kungl. Maj:t, få senare denna dag underställa Kungl. Maj:ts prövning frågan om avlåtande till riksdagen av proposition om erforderligt tillägg till § 15 regeringsformen.

Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten därpå, att det sålunda ifrågasatta tillägget till § 15 regeringsformen ej utgör förutsättning för en lagändring, åsyftande försvarsdepartementens sammanslagning. Den

för detta ändamål erforderliga jämkningen i nämnda grundlagsparagraf antogs slutgiltigt redan vid 1918 års riksdag.

Decentralisa-
tion av kom-
mandomål.

I samband med utfärdandet av lag om kommandomål torde även böra upptagas frågan om decentralisation till underordnad myndighet av vissa grupper av ärenden, vilka nu handläggas såsom kommandomål, men som utan olägenhet anses kunna undantagas från Konungens beslutanderätt; och jag finner genomförandet av en sådan decentralisation på kommandomålets område — liksom beträffande förvaltningsärendena — vara så mycket mer av behovet påkallat, som försvarsministern i ett gemensamt försvarsdepartement givetvis får mindre tid övrig än de båda nuvarande försvarsministerna att ägna uppmärksamhet åt hithörande ärenden.

Samarbete
mellan
olika myn-
digheter.

I sitt förutnämnda betänkande hava departementalkommittéerna styrka framhållit behovet av *samarbete* mellan olika myndigheter vid handläggning av ärenden, vilka äro för dem gemensamma eller som i ett eller annat hänseende beröra flera än en myndighet. I anslutning härtill finner jag synnerligen angeläget, att vid de båda försvarsdepartementens sammanslutning ett i ändamålsenliga former inpassat intimt samarbete kommer till stånd mellan de olika organ, som hava att verka i försvarets tjänst. Sådant samarbete bör i främsta rummet anordnas mellan armé- och marinförvaltningarna, så länge dessa ämbetsverk stå skilda från varandra, samt mellan försvarsdepartementets båda kommandoexpeditioner. En ökad samverkan synes mig även böra åvägabringas mellan generalstaben och marinstaben. Det lär ankomma på chefen för det gemensamma försvarsdepartementet att i detta avseende vidtaga de åtgärder, som för ändamålet må finnas erforderliga.

Samman-
fattning.

En sammanfattning av den under denna avdelning lämnade framställningen giver vid handen, att däri ingå följande huvudsakliga förslag:

att lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen böra förenas till ett departement, försvarsdepartementet;

att försvarsdepartementets verksamhetsområde bör omfatta alla de ärendesgrupper, som nu handläggas av lantförsvars- och sjöförsvarsdepartementen, med undantag av ärenden rörande skeppsmätning och navigationsskolorna;

att frågan om förening av armé- och marinförvaltningarna eller åstadkommande på annat sätt av erforderlig gemensamhet i handläggningen av försvarsärendena i armé- och marinförvaltningarna bör tills vidare anstå;

att en omfattande decentralisation av förvaltningsärenden bör i samband med försvarsdepartementens sammanslutning genomföras;

att vid organiserandet av det gemensamma försvarsdepartementet höra å departementets byråer i största möjliga utsträckning sammanföras likartade ärenden från såväl lant- som sjöförsvaret;

att någon ändring i samband med inrättandet av ett gemensamt försvarsdepartement icke bör vidtagas vare sig i fråga om kommandoexpeditionernas nuvarande organisation eller beträffande det nu stadgade sättet för kommandomålens handläggning; samt

att förslag till lag om kommandomål bör, efter i vederbörlig ordning genomförd grundlagsändring, till riksdagen avlåtas, därvid jämväl frågan om decentralisation av vissa grupper av ärenden, vilka nu handläggas såsom kommandomål, bör upptagas till prövning.

Civildepartementets uppdelning på två departement, ett kommunikationsdepartement och ett socialdepartement.

Enligt lagen om statsdepartementen den 20 juni 1918 höra till civildepartementet fyra huvudgrupper av ärenden, nämligen:

- 1) ärenden rörande inre civil förvaltning (lantregerings- och kommunala ärenden);
- 2) ärenden angående allmänna hälso- och sjukvården;
- 3) ärenden av social natur; samt
- 4) ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten.

Då ärendena angående allmänna hälso- och sjukvården kunna anses tillhöra sociala ärenden i mera vidsträckt bemärkelse, är civildepartementet alltså för närvarande att betrakta såsom ett kombinerat inre, social- och kommunikationsdepartement.

Innan jag ingår på frågan om sättet för civildepartementets uppdelning på två departement, ett kommunikationsdepartement och ett socialdepartement och därmed i samband stående spörsmål, torde det vara lämpligt att till behandling upptaga frågan rörande behovet av dessa båda departement i och för sig.

Vad först *kommunikationsdepartementet* beträffar, har i den förut lämnade historiska översikten omnämnts, att Kungl. Maj:t redan till 1856—58 års riksdag avgav proposition om inrättande av ett nytt departement för allmänna arbeten och kommunikationsanstalter. Den närmaste anledningen till detta förslag var de stora järnvägsanläggningar, som då voro å bane — den första sträckan av statens järnvägar hade öppnats för allmän trafik i slutet av år 1856. Till 1868 års riksdag avläts från Kungl. Maj:ts sida framställning om ett nytt departement för

Behovet av ett kommunikationsdepartement. Historisk översikt.

närningar och allmänna arbeten, vilket departement, bland annat, skulle hava att handlägga ärenden angående järnvägsbyggnader och andra allmänna arbeten samt järnvägstrafiken ävensom eventuellt post- och telegrafverken. Därefter möter år 1893 en skrivelse från riksdagen med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte, efter förnyad prövning av frågan om inrättandet av ett nytt statsdepartement, till riksdagen avgiva den proposition om ändring av regeringsformen, vartill denna prövning kunde föränleda. I denna skrivelse uttalade riksdagen, att det skulle vara önskvärt, om ärenden rörande kommunikationsanstalter, allmänna arbeten och handel kunde sammanföras under ett departement.

Sedan jordbruksdepartementet år 1900 inrättats utan att det i riksdagsskrivelsen av år 1893 uttalade önskemålet blivit förverkligat, anhöll riksdagen i skrivelse den 22 maj 1908, att Kungl. Maj:t ville vid behandlingen av frågan om omreglering av statsrådet och inrättande av nya statsdepartement särskilt taga i övervägande, vilka åtgärder kunde anses lämpliga för tillgodoseendet av kravet på en mera enhetlig och sakkunnig behandling av de ärenden, som anginge kommunikationer och allmänna arbeten.

Jämväl utom riksdagen har från intresserade kretsar vid upprepade tillfällen framförts kravet på ett särskilt kommunikationsdepartement. I sådant avseende må erinras om den resolution, som antogs vid Svenska teknologföreningens årsmöte i mars 1907 och vari uttalades, att ett målmedvetet ordnande och en tidsenlig utveckling av Sveriges samfärdsmedel innebure de bästa förutsättningarna för ett rationellt tillgodogörande av landets naturliga tillgångar och därmed även för handelns, industriens och sjöfartens uppblomstring, samt att dessa mål säkrast skulle nås genom inrättande — samtidigt med ett departement för nyssnämnda närningar — jämväl av ett särskilt departement för kommunikationer och allmänna arbeten.

I departementalkommitterades år 1912 avgivna förslag ingår även, såsom förut nämnts, upprättandet av ett departement för samfärdsanstalter och allmänna arbeten (kommunikationsdepartementet).

Den här lämnade historiska översikten ger sålunda vid handen, att behovet av ett kommunikationsdepartement sedan länge och med styrka gjort sig gällande.

Skäl för inrättandet av ett kommunikationsdepartement.

De skäl, som tala för inrättandet av ett särskilt kommunikationsdepartement, hava av departementalkommitterade blivit på ett övertygande sätt framlagda. Kommitterade hava därvid bland annat erinrat, hurusom rikets allmänna vägnät sedan gammalt varit föremål för om-

sorg från statens sida såväl genom lagstiftning, vilken jämväl i vissa hänseenden omfattade enskilda vägar, som ock genom beviljande av anslag för nyanläggningar och förbättringar av vägar och byggande av broar samt genom lämnande av bidrag till vägunderhållet. Landets jämförelsevis glesa befolkning och betydliga utsträckning på längden hade nödvändiggjort ett i förhållande till folkmängden enastående utvecklat järnvägsbyggande både för statens och enskildas räkning. Ett rätt handhavande av järnvägspolitiken i riket fordrade numera ovillkorligen en fast tillämpning av en på förhand uppgjord enhetlig plan. Statens tariffpolitik beträffande inrikes och utländsk trafik hade därjämte blivit en alltmer maktpåliggande, men också alltmer svårlöst fråga. Med järnvägarna sammanhängde nära de kommunikationsanstalter, som hörde under post- och telegrafverken. Mellan järnvägarna samt kanaler och hamnar rådde också ett givet samband ur samfärdselsynpunkt. Slutligen vore statens intressen i vattenfall och deras utnyttjande synnerligen stora.

En mera utförlig motivering för behovet av ett särskilt departement för kommunikationer och allmänna arbeten torde knappast vara erforderlig. Enighet råder för visso därom, att ärendena rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten utgöra en synnerligen viktig del av statsförvaltningen både på grund av sin stora mängd och till följd av de starka allmänna och enskilda intressen, som äro beroende av dessa ärendens behöriga tillgodoseende.

För att visa det utrymme i statsbudgeten, som samfärdselanstalter och allmänna arbeten intaga, torde här få meddelas följande uppgift beträffande hithörande utgiftsposter å 1918 års tilläggsstat och 1919 års stat, fränsett kostnader för statsdepartementen samt anslag i riksstaten för postavgifter, rese- och traktamentsersättningar, expenser m. m., extra utgifter och utgifter under tionde huvudtiteln.

1919 års stat.

Ordinarie utgifter & huvudtitlarna:

Sjätte huvudtiteln.

Väg- och vattenbyggnadsstaten	227,800
Vägar och kommunikationer	12,000
Jordförluster genom kanal- och väganläggningar	7,267
Sveriges bidrag till den ständiga internationella föreningen för frågor rörande vägväsendet	365

Nionde huvudtiteln.

Bidrag till vägunderhållet på landet	2,700,000
Färjor och färjekarlar	379
Bidrag till skjutsentreprenader	400,000
	3,347,811

Extra ordinarie utgifter & huvudtitlarna:

Sjätte huvudtiteln.

Förstärkning av arbetskrafterna hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m.	27,650
Tillfällig höjning av reservationsanslaget till vägundersökningar	45,000
Undersökning av mindre hamnar och farleder m. m.	10,000
Understödande av brobyggnader och, företrädesvis mindre, hamnbyggnader m. m.	900,000
Anläggning eller förbättring av vägar m. m.	4,500,000
Anläggande av enklare vägar i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Väster-norrlands län	750,000
Anläggning av s. k. ödebygdsvägar inom Norrbottens, Västerbottens, Jämt-lands och Väster-norrlands län	400,000
Anläggning av utfartsvägar inom Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Väster-norrlands län	100,000
Tilläggsbidrag till vissa väganläggnings- och brobyggnads- m. fl. företag . .	1,500,000
Upprensning av vissa farleder i Mälaren	150,000
Schematisk förteckning och beskrivning över Sveriges vattenfall	48,000
Allmän utredning rörande Sveriges inre vattenvägar	88,000

Nionde huvudtiteln.

Utförande av vissa fiskehamnar	610,000
Statsverkets andel i kostnaden för vägdelningar	25,000
Understöd åt synnerligt betungade väghållningsdistrikt	150,000
Svenska vägföreningen	7,000
	9,310,650

Summa utgifter under huvudtitlarna 12,658,461

Driftkostnader.

Postverket	43,015,000
Telegrafverket	33,716,000
Statens järnvägar	298,000,000
Statens vattenfallsverk	4,940,000
	379,671,000

Utgifter för kapitalökning.

	Att täckas av låne-medel, andra stats- inkomster.	Summa.
Postverket	800,000	800,000
Telegrafverket	12,025,800	12,025,800
Statens järnvägar	53,257,300	8,129,300
Statens vattenfallsverk	14,649,260	14,649,260
Allm järnväglånefonden	1,500,000	1,500,000
Fonden för bibanor	2,000,000	2,000,000
		92,359,660

1918 års tilläggsstat.

Utgifter & huvudtitlarna.

Sjätte huvudtiteln.

Sandvikens hamn på Öland	69,200
Upprensning av Oxdjupet	200,000
Tilläggsbidrag till vissa väganläggnings- och brobyggnads- m. fl. företag . .	1,500,000

Nionde huvudtiteln.

Utförande av vissa fiskehamnar	400,000	
		Summa under huvudtitlarna 2,169,200

Utgifter för kapitalökning.

	Att täckas av		Summa.
	lånemedel.	andra stats- inkomster.	
Postverket	1,205,000	175,000	1,380,000
Telegrafverket	15,046,700		15,046,700
Statens järnvägar	12,844,200	11,000,000	23,844,200
Statens vattenfallsverk	11,715,000	550,000	12,265,000
Täckande av statens järnvägars driftförlust under år 1918	30,000,000		30,000,000
			<u>82,535,900</u>

Kommunikationsärendena äro ofta av mycket invecklad natur och kräva betydande personligt arbete av en departementschef samt ett ständigt återkommande och ingående samråd mellan honom och vederbörande verkschefer. Ärendena äro därjämte ofta av brådskande beskaffenhet och erfordra i allmänhet ett snabbt avgörande och frihet vid handläggningen från tyngande former. Löne- och arbetsförhållandena för den synnerligen talrika personalen vid kommunikationsverken behöva ägnas en allt större uppmärksamhet och erbjuda i många avseenden alltjämt ökade svårigheter. Statens affärsdrivande verksamhet å olika samfärdselanstalters område har numera nått en mycket stark utveckling. Uppmärksammas bör ock, att på förenämnda område synnerligen betydelsefulla utvidgningar och andra åtgärder inom en nära framtid förestå, vilka göra det särskilt önskvärdt, att ett kommunikationsdepartement nu kommer till stånd. Sålunda må nämnas ny lagstiftning om allmänna vägar och deras underhåll samt därav betingade organisationsförändringar i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med underlydande distriktsförvaltningar, lagstiftning om trafiksäkerhetens ordnande vid enskilda järn-

vägar, den till utredning av en särskild kommitté hänvisade frågan om de enskilda järnvägarnas förstatligande, frågan om ett mera allmänt elektrifierande av statsbanorna, lösningen av Stockholms och Göteborgs bangårdsfrågor, det fortsatta järnvägsbygget i Norrland, det alltmer omfattande tillgodogörandet genom betydande kraftstationsanläggningar av statens vattenfall, de inre vattenvägarnas reglering och utvidgande m. m. Det måste uppenbart vara till fördel för lösningen av dessa betydande spörsmål, som kräva flera hundra miljoner kronor i statsutgifter, att deras slutliga behandling kommer att ligga i ett särskilt statsdepartement, vars utrustning och förtrogenhet med dessa spörsmål gör det möjligt att ägna dem den mest ingående prövning samt att sätta dem i nödigt sammanhang med varandra.

Utländska
stater.

Det sätt, varpå förläggningen av ärenden rörande kommunikationer och allmänna arbeten ordnats i andra länder, utgör även ett stöd för att hithörande ärenden böra sammanföras i ett särskilt departement.

I *Norge** finnes sålunda ett departement för allmänna arbeten (järnvägar, väg-, kanal- och hamnväsendet, vattenrättsfrågor samt byggnads- och brandväsendet). *Danmark* har ett ministerium för allmänna arbeten (vissa byggnader, allmänna vägar, vattenbyggnader, hamnar, kanaler, järnvägar, telegraf, telefon, elektriska anläggningar). Ehuru våra grannländer icke hava en tillnärmelsevis så omfattande förvaltning på samfärdselområdet som vårt stora och vidsträckta land, har behovet av ett särskilt departement för kommunikationer och allmänna arbeten i förutnämnda länder således redan förverkligats. Att i de större utländska staterna finnas särskilda ministerier för de ärendesgrupper, varom här är fråga, må visserligen vara mindre bevisande för lämpligheten av samma anordning i vårt land. I *Tyska riket* finnes sålunda ett rikspostamt och ett riksjärnvägsamt, i *Preussen* ett ministerium för allmänna arbeten, i *Österrike* ett järnvägsministerium och ett ministerium för allmänna arbeten, i *Italien* ett ministerium för allmänna arbeten samt ett post- och telegrafministerium och i *Frankrike* ett ministerium för allmänna arbeten, post och telegraf. Men att jämväl de mindre länderna utanför Skandinavien i allmänhet hava särskilda departement för samfärdselanstalter och allmänna arbeten måste vara av större betydelse för bedömandet av den lämpligaste anordningen å detta område i vårt land. Så finnes i *Bayern* ett ministerium för samfärdselangelägenheter, i *Belgien* ett ministerium för jordbruk och allmänna arbeten, ett ministerium för

* Den här lämnade redogörelsen för förhållandena på ifrågavarande område i utländska stater är i huvudsak hämtad från departementalkommitterades betänkande.

järnvägarna och ett ministerium för marinen, post och telegraf samt i *Nederländerna* ett departement för allmänna arbeten och kommunikationer.

Övergår jag härefter till frågan om behovet av ett särskilt departement för sociala ärenden — *socialdepartementet* — vill jag erinra, att denna fråga först under senare tid blivit föremål för uppmärksamhet. Från Kungl. Maj:ts sida har tidigare något förslag till inrättande av ett sådant departement icke blivit framställt. Vad inom riksdagen i förevarande hänseende förekommit utvisar emellertid, att riksdagen alltmer beaktat nödvändigheten av ökat utrymme inom administrationen för de sociala ärendena samt av dessa ärendens enhetliga behandling. Efter det motioner åren 1905 (av herr A. Hedin m. fl.) och 1906 (av herr E. Beckman m. fl.) om inrättande av ett arbetarlagstiftningsdepartement (1905 års motion) och om ett statsdepartement för huvudsakligen sociala ärenden (1906 års motion) icke tillvunnit sig riksdagens bifall, beslöt 1907 års riksdag i anledning av enskild motion (av herr D. Bergström) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t vid prövningen av spørgsmålet om inrättande av ett nionde statsdepartement, eller ett departement för handel, industri och sjöfart, även ville taga under omprövning frågan om sociala regeringsärendens sammanförande under nyssberörda eller annat departement, med angivande i benämningen å departementet av detta dess verksamhetsområde, och till riksdagen avgiva de förslag till grundlagsändringar, vartill denna prövning kunde föranleda.

Den 18 november 1911 avgåvo departementalkommitterade och kommerskollegiikommittén förslag till sammanförande av de sociala ärendena till en särskild departementsavdelning och denna avdelnings förläggande till civildepartementet, under förutsättning att ett särskilt kommunikationsdepartement bleve inrättat. Då emellertid nämnda förutsättning för det dåvarande saknades samt departementalkommitterades förslag om de centrala verkens inflyttande såsom särskilda departementsavdelningar eller departementskontor i de olika departementen dithills icke kunnat vederbörligen prövas, framlade Kungl. Maj:t till 1912 års riksdag förslag att för främjande av de sociala ärendenas enhetliga handläggning inrätta ett särskilt centralt ämbetsverk för sociala ärenden, socialstyrelsen, vilket förslag till väsentliga delar byggde på förutnämnda kommittébetänkande. Riksdagen beslöt ock i anledning härav, att från och med år 1913 skulle upprättas ett dylikt ämbetsverk, i sig upptagande kommerskollegii avdelning för arbetsstatistik samt med i huvudsak de ämbetsuppgifter, som föreslagits i nyssberörda kommittébetänkande. Socialstyrelsen förlades under civildepartementet.

*Behovet av
ett social-
departement*

Historisk
översikt

Skäl för in-
rättandet av
ett socialde-
partement.

Tillkomsten av socialstyrelsen har utan tvivel varit av stor betydelse för olika sociala spörsmålens följdriktiga och fruktbringande handläggning. Men en slutgiltig lösning av spörsmålet att tillförsäkra de sociala ärendena den bästa möjliga handläggning i den högsta statsförvaltningen har dock icke åstadkommits genom socialstyrelsens inrättande. Ett centralt ämbetsverk sådant som socialstyrelsen, i hög grad upptaget av statistiskt och annat utredningsarbete, kan icke ersätta skapandet för de sociala ärendena av ett särskilt statsdepartement med dettas rikare möjligheter till initiativ och enhetlig ledning.

I fråga om behovet och nyttan av ett socialdepartement må först erinras om de sociala spörsmålen utomordentliga betydelse i vår tid samt om deras mångskiftande och svårlösta beskaffenhet. Det måste också anses otvivelaktigt, att under den närmaste framtiden de sociala spörsmålen skola bliva av än större betydelse än hittills. Händelserna under kriget hava medfört en del omvälvningar av tidigare åskådningar och förhållanden, gent emot vilka förändringar samhället icke kan förhålla sig likgiltigt. Såväl till befrämjande och ledande av dessa rörelser som till avvärjande av vissa menliga yttringar av desamma bör samhället stå rustat. Att göra den högsta statsförvaltningen skickad att fullgöra den kommande tidens vidgade uppgifter på det sociala området måste vara framsynt och högeligen angeläget. Många sociala spörsmål hava blivit och torde i framtiden än mer bliva av internationell art; och det är uppenbart, att dylika ärenden måste ledas från ett statsdepartement. Ett livligt samarbete på socialpolitikens område är redan igångsatt mellan de skandinaviska länderna. Dess fortsättande och utveckling gagnas av ett särskilt socialdepartement, vars chef ju också har att taga hänsyn till de politiska möjligheter, som vid olika tillfällen föreligga för realisandet inom länderna av olika sociala spörsmål.

Men jämväl frånsett de sociala företeelser, som mer eller mindre direkt kunna följa i krigets spår, förestår i vårt land lösandet av synnerligen stora och maktpåliggande uppgifter å det sociala området, för vilkas framförande ett särskilt socialdepartement är av synnerligen stor betydelse. Vad beträffar socialförsäkringsväsendet, är visserligen den allmänna ålderdomspensioneringen grundlagd genom 1913 års lag om allmän pensionsförsäkring, men denna lag behöver alltså utvidgas och kompletteras. Förarbeten äro också gjorda till att under de närmaste åren framlägga synnerligen betydelsefulla förbättringar i pensionsförsäkringen. En ny olycksfallsförsäkringslag har som känt trätt i kraft med ingången av år 1918 och kräver en omfattande organisation, närmast koncentrerad hos den starkt utvidgade riks-försäkrings-

anstalten. Arbetet på en ny sjukförsäkringslagstiftning har sedan ett par år fortgått och lär med innevarande år bliva väsentligen avslutat. Av allt att döma blir den nya sjukförsäkringslagstiftningen byggd på den bredaste grund och kommer att kräva ej blott stora ekonomiska uppoffringar utan också en omfattande administration. Jämväl på arbetslöshetsförsäkringens område pågå betydelsefulla utredningar, som det likaledes torde bliva de närmaste åren förbehållet att omsätta i verklighetens mark. Med hänsyn till det sätt och den ordning, varpå vår socialförsäkring utbyggs och torde komma att utbyggas, blir spørsmålet om denna försäkrings enhetliga ledning och administrerande en mycket maktpåliggande uppgift, som i det väsentliga måste ankomma på ett statsdepartement, vars chef har möjlighet att ägna detta spørsmål tillräcklig uppmärksamhet.

I sammanhang med den vid 1918 års riksdag genomförda nya fattigvårdslagstiftningen och fattigvårdsärendenas överflyttande från jordbruksdepartementet till civildepartementet har sistnämnda departement fått en mängd nya och maktpåliggande uppgifter, helst som den i sammanhang härmed inrättade fattigvårdsinspektionen är förlagd direkt i detta departement. Dessa ärenden böra givetvis tillkomma ett blivande socialdepartement. I och med den förändrade lagstiftning, som ytterligare torde tillkomma på fattigvården närliggande områden — barnavården, åtgärder mot lösdriveri m. m. — och vartill förslag delvis redan finnas utarbetade, växa uppgifterna på detta område högst avsevärt för det departement, som de komma att tillhöra. Viktiga och grundläggande utredningar angående spørsmål på arbetarlagstiftningens område äro även igångsatta och kräva snara åtgärder.

Hurusom även vissa andra ärendesgrupper torde böra hänföras till socialdepartementet, skall i det följande omnämnas.

I samband med de sociala frågornas växande betydelse har i allt flera länder en strävan gjorts sig gällande att koncentrera deras handläggning hos särskilda, för dessa uppgifter kvalificerade statsorgan. Under de senare åren har denna utveckling starkt påskyndats genom kriget, vars återverkningar på staternas inre förhållanden i särskilt hög grad vidgat och komplicerat de sociala problemen. Före kriget hade av de europeiska länderna endast *Frankrike* ett huvudsakligen för de sociala ärendenas handläggning avsett ministerium, men under detsamma hava arbets- eller socialdepartement tillkommit i *England, Österrike, Ungern, Italien, Tyska riket, Portugal, Finland, Norge* och sannolikt även andra länder. Under år 1918 har vidare i *Danmark* en ledamot av ministären

Utländska
stater.

provisoriskt övertagit den enhetliga ledningen av de inom inrikesministeriet förlagda sociala ärendena.

Civildepartementets nuvarande arbetsbörda.

Jag har nu sökt uppvisa, huruledes inrättandet av särskilda kommunikations- och socialdepartement är nödvändigt för att de mångfaldiga och synnerligen maktpåliggande uppgifter, som inom hithörande området ankomma på administrationen, skola kunna på ett tillfredsställande sätt fullgöras. Det är även omförmält, att till civildepartementet för närvarande höra — förutom den inre civila förvaltningen (lantregerings- och kommunala ärenden) — såväl ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten som ärenden av social natur, häri jämväl inbegripna ärenden rörande allmän hälso- och sjukvård. Äro sålunda särskilda kommunikations- och socialdepartement i och för sig av synnerligen starkt behov påkallade, blir angelägenheten av deras inrättande än mer framträdande i betraktande därav, att civildepartementet för närvarande är ett så arbetstyngt departement, att genomgripande åtgärder för avlyftande av en väsentlig del av dess arbetsbörda oundgängligen måste inom den närmaste tiden vidtagas. Ett sådant avlyftande äger då på ett naturligt och följdriktigt sätt rum därigenom, att ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten utbrytas från civildepartementet och bilda grundstommen i det nya kommunikationsdepartementet. Återstående ärendesgrupper, varav de sociala bilda huvudparten, synas i huvudsak kunna kvarbliva i civildepartementet — till vissa särskilda spörsmål i detta avseende återkommer jag längre fram. Detta departement bör i samband därmed organiseras såsom ett socialt departement, vilket får sin huvudsakliga karaktär av de sociala ärendena och sina viktigaste uppgifter på det sociala arbetsfältet.

Nyss är nämnt, att civildepartementet för närvarande är ett synnerligen arbetstyngt departement. I sådant hänseende torde jag få omförmäla, att enligt stadgan den 31 mars 1900 angående fördelning av ärendena mellan statsdepartementen följande ärenden angivas tillhöra civildepartementet, nämligen angående:

lantregeringen samt landskommuner, köpingar och städer;
stiftande, upphävande, ändring eller förklaring av kommunalförfattningar;

järnvägar, post, telegraf, telefon och andra elektriska anläggningar, väg-, färled- och hamnanläggningar ävensom kommunikationsväsendet i övrigt, med undantag av frågor om väg-, färje- och brohållningsskyldighet;

medicinal- och karantänsväsendet, den allmänna hälsovården samt sjukvårdsanstalter, med undantag av dem, som höra till militärstaterna;

försäkrings- och sjukkasseväsendet ävensom andra sociala frågor eldfarliga oljor samt explosiva varor och dylikt;
riksgränsen;
lapparnas särskilda ställning; samt
alla övriga civila ärenden, vilka icke enligt denna stadga tillhöra annat departement.

I 1900 års stadga hava därefter tid efter annan vissa ändringar vidtagits. Såvitt angår civildepartementet, är därvid att märka följande.

Sedan i 1900 års stadga föreskrivits, att frågor rörande allmän civillag skulle handläggas av justitiedepartementet, stadgades genom kungörelse den 30 januari 1903 bland annat, att *lagstiftningsfrågor beträffande försäkringsanstalter och sjukkassor samt ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete* skulle, även i den mån de kunde avse bestämmelser av civillags natur, tillhöra civildepartementet.

Enligt kungörelse den 28 november 1912 förordnades därefter — i anledning av riksdagens beslut samma år om inrättande av socialstyrelsen, vilket ämbetsverk förleades under civildepartementet — att till detta departement skulle höra *ärenden av social natur*, såsom angående arbetsmarknaden, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, arbetarskydd, åtgärder för social förtänksamhet ävensom ärenden angående arbetsstatistik och annan socialstatistik. Vidare föreskrevs genom berörda kungörelse, att lagstiftningsfrågor i nu avsedda ämnen skulle, även i den mån de kunde avse bestämmelser av civillags natur, tillhöra civildepartementet.

Slutligen har i samband med utfärdandet av ny lagstiftning om fattigvården genom kungörelse den 22 november 1918 förordnats, att ärenden rörande *allmän fattigvård* skulle — såsom redan förut omförmäls — från jordbruksdepartementet övertagas av civildepartementet.

Medan sålunda under tiden efter utfärdandet av 1900 års stadga vissa ärendesgrupper hänförts till civildepartementet, hava å andra sidan en del ärendesgrupper överflyttats därifrån till andra departement. Sålunda överfördes enligt kungörelse den 26 november 1909 ärenden rörande *det kommunala skatteväsendet* från civildepartementet till finansdepartementet; och genom kungörelse den 28 november 1912 vidtogs enahanda anordning beträffande ärenden rörande *kommunernas finanshushållning*. Till finansdepartementet hava jämväl enligt kungörelse den 28 juni 1918 överflyttats ärenden rörande *elektriska anläggningar för belysning och arbetsöverföring* med undantag av elektriska spårvägs- och järnvägsanläggningar. Slutligen torde böra nämnas, att ärenden rörande *regering och*

riksdag, vilka tidigare handlagts av civildepartementet, numera ombesörjas av justitiedepartementet.

Antalet år 1918 i civildepartementet avgjorda ärenden, fördelade på de fyra förutnämnda grupperna: 1) lantregerings- och kommunala ärenden, 2) hälso- och sjukvårdsärenden, 3) sociala ärenden och 4) samfärdselärenden och ärenden angående allmänna arbeten, utgjorde för grupp 1) 609, för grupp 2) 560, för grupp 3) 572 och för grupp 4) 1,856 eller tillsammans 3,597 ärenden. Med tillägg av de ärenden, som icke ingått i dessa fyra huvudgrupper, utgjorde hela antalet år 1918 avgjorda regeringsärenden 4,085 (därav 374 ärenden angående elektriska anläggningar). Härtill kommer under nämnda år ett antal av 280 regeringsrättsmål, fördelade med på grupp 1) 159, på grupp 2) 28, på grupp 3) 19 och på grupp 4) 74.

År 1900 var hela antalet i civildepartementet avgjorda ärenden 1,593 och år 1910 1,988. På ovannämnda fyra grupper belöpte därav följande antal ärenden: år 1900 på grupperna 1)—3) 977 och på grupp 4) 616 samt år 1910 på grupperna 1)—3) 1,203 och på grupp 4) 785.

Det framgår härav, att ökningen av regeringsärenden i civildepartementet från år 1910 till år 1918 varit 2,097 ärenden. Vidare är att märka, att samfärdselärendena — bortsett från ärenden rörande elektriska anläggningar — från år 1910 till år 1918 ökats med 697 ärenden samt att regeringsrättsmålen huvudsakligen förekomma i de under 1)—3) upptagna ärendesgrupperna och till jämförelsevis mindre antal i grupp 4). De *sociala regeringsärendena* förete en snabb och mycket stark ökning: dessa ärenden utgjorde år 1900 11, år 1910 88 samt år 1918 572. Läggas till departementet de ärenden, vilka röra allmänna fattigvården och som år 1918 behandlats i jordbruksdepartementet, kan, sedan numera fattigvårdsärendena överflyttats till civildepartementet, antalet sociala ärenden i detta departement uppskattas till i medeltal nära 800 om året. Slutligen torde böra framhållas, att civildepartementets arbetsbörda icke avsevärt påverkats av kristiden, utan kunna siffrorna för 1918 anses angiva den nuvarande normala arbetsbördan.

Det må vara möjligt, att det nuvarande civildepartementet ännu något år skall kunna sammanhållas under en departementschef, men tidpunkten, då så icke under några omständigheter kan ske, närmar sig mycket raskt. På samma sätt förhåller det sig beträffande statssekreterarens och expeditonschefens arbetsuppgifter. Dessa uppgifter hava numera nått en sådan omfattning, att de icke kunna fyllas av allenast två tjänstemän. Att anställa flera statssekreterare och expeditonschefer låter sig

ur organisatorisk synpunkt icke heller göra. Den stora arbetsbalans, varmed civildepartementet för närvarande är belastat, och som vid 1918 års slut utgjorde 681 ärenden, kan icke tillfredsställande avhjälpas genom anställande av ytterligare kansliråd och kanslisekreterare. Så länge departementet är odelat och allenast en statssekreterare och en expeditionschef kan påräknas, är balansens avarbetande ej möjligt. Tvärtom är det att befara, att den alltjämt skall stiga. Alla dessa omständigheter föranleda, att det är högeligen angeläget att snarast möjligt skrida till en klyvning av civildepartementet.

Nödvändigheten av arbetslindring för chefen för civildepartementet och hans närmaste medhjälpare inom departementet hänför sig emellertid icke blott till det stora antalet ärenden inom departementet, utan framgår även därav, att de ärendesgrupper, som tillhöra civildepartementet, äro, såsom av det förut sagda framgår, väsentligt olikartade till sin natur. Att *en* departementschef skall äga tillräcklig erfarenhet och arbetskraft att fullt behärska så olika områden som kommunalförvaltning och sociala ärenden, å ena, samt kommunikationsväsendet, å andra sidan, lär knappast vara att påräkna. Det torde allenast vara anordningen av vår administration med särskilda centrala ämbetsverk för olika områden av förvaltningen, som över huvud taget möjliggjort ett sammanförande i civildepartementet av så många och vitt skilda förvaltningsgrenar.

Det förtjänar ock i detta sammanhang påpekas, att vissa ärenden rörande kommunikationer och allmänna arbeten för närvarande handläggas av annat departement än civildepartementet, nämligen jordbruksdepartementet. Till sistnämnda departement höra, på sätt här nedan skall närmare beröras, en del ärenden rörande vägväsendet och angående fiskehamnar. Härav föranledes en olämplig splittring i statsförvaltningen av angelägenheter rörande kommunikationsväsendet och allmänna arbeten. Även med hänsyn härtill måste det anses vara av vikt, att ett särskilt kommunikationsdepartement kommer till stånd.

Om sålunda behovet av särskilda kommunikations- och socialdepartement såväl i och för sig som på grund av nödvändigheten att uppdelade civildepartementet och angelägenheten att i ett departement sammanföra samtliga, i skilda departement nu förlagda ärenden rörande kommunikationsanstalter och allmänna arbeten får anses ådagalagt genom vad i det föregående anförts, återstår att till behandling upptaga frågan om de verksamhetsområden, som lämpligen böra tillhöra kommunikations- och

socialdepartementen, samt att angiva grunddragen av dessa departements organisation.

Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde och organisation.

Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde.

Till *kommunikationsdepartementets verksamhetsområde* böra till en början hänföras samtliga de ärenden rörande samfärdselanstalter och allmänna arbeten, som nu höra till *civildepartementet*. I enlighet med departementalstadgans bestämmelser med däri sedermera gjord ändring (överflyttande till finansdepartementet av elektriska anläggningar för belysning och arbetsöverföring) samt den praxis, som på förevarande område utbildat sig, handläggas för närvarande av civildepartementet följande ärenden av ifrågakvarande beskaffenhet: ärenden angående järnvägar, post, telegraf, och telefon, angående hamnar (med undantag av dels hamntaxeärenden, som tillhöra finansdepartementet, och dels ärenden angående fiskehamnar, som i allmänhet handläggas av jordbruksdepartementet), angående kanaler och farleder, angående statens vattenfall och deras tillgodogörande (med undantag av vattenfall, som höra under annan statsförvaltning, och ärenden angående byggande i kungsådra, vilka sistnämnda ärenden handläggas i jordbruksdepartementet *) ävensom ärenden angående väg- och broundersökningar samt väg- och brobyggnader.

Antalet ärenden av nu berörda slag utgjorde, såsom förut omförmälts, år 1900 616, år 1910 785 (därav 27 regeringsrättsmål) och år 1918 1,930 (därav 74 regeringsrättsmål).

I *jordbruksdepartementet* handläggas nu de vägärenden, vilka icke tillhöra civildepartementet, nämligen ärenden rörande väg-, färje- och brohållningsskyldighet ävensom angående skjutsväsendet och gästgiverier. Detta departement omhänderhar även lagstiftningen angående underhåll av vägar. I jordbruksdepartementet handläggas därjämte ärenden angående allmän flottning samt, på sätt nyss nämnts, i allmänhet ärenden angående fiskehamnar.

År 1900 utgjorde antalet dylika ärenden 49, år 1910 183 och år 1918 170, därav 53 regeringsärenden (22 angående vägar, 22 angående skjutsning, 4 angående flottning och 5 angående fiskehamnar), samt 117 regeringsrättsmål (83 angående vägar, 9 angående skjutsning och 25 angående flottning).

*) Ärenden rörande byggande i kungsådra komma att med den nya vattenlagens trädande i tillämpning från och med 1919 års ingång småningom försvinna och ersättas med ärenden av i viss mån likartad natur (se vattenlagen 2 kap. 3 § och 4 kap. 13 §). Enligt kungörelse den 6 december 1918 skola ärenden rörande tillämpning av vattenlagen i de fall, då sådan tillämpning enligt nämnda lag ankommer på Kungl. Maj:t, tillsvidare handläggas av jordbruksdepartementet utom i vad angår vattendomstolarna eller deras personal. Sistnämnda slag av ärenden handläggas av justitiedepartementet, till vilket departement vattendomstolarna höra.

Samfärdselärendena i jordbruksdepartementet hava, såsom härav framgår, sin tyngdpunkt i regeringsrättsmålen, som äro både talrika och i regel vidlyftiga. Däremot äro regeringsärendena i allmänhet av mindre omfattning, fränsett lagstiftningsärenden, vilka understundom äro mycket maktpåliggande och under den närmaste framtiden, då en ny väglagstiftning torde komma att genomföras, måste bliva särskilt betydande.

Beträffande ovan angivna, i jordbruksdepartementet nu handlagda samfärdselärenden torde tvekan om desammas förläggande till det nya kommunikationsdepartementet allenast kunna föreligga beträffande de ärendesgrupper, som röra flottning och fiskehamnar.

Vad först *flottningsärendena* beträffar, hava dessa ärenden av departementalkommitterade upptagits under kommunikationsdepartementet.

Flottlederna äro visserligen kommunikationsmedel, men av en sär egen beskaffenhet, betjänande allenast skogsprodukter och alltså nära sammanhörande med skogsskötseln, för vars ändamålsenliga och ekonomiska bedrivande de äro av stor betydelse och å vissa orter ett nödvändigt villkor. Kronans enskilda flottleder lyda under domänstyrelsen, och flottledsingenjören är ordinarie tjänsteman i skogsstaten. Alla dessa förhållanden tala för att flottningsärendena, även efter inrättandet av ett kommunikationsdepartement, lämpligen böra tillhöra jordbruksdepartementets handläggning. För närvarande äro hithörande ärenden nästan utslutande regeringsrättsmål, men efter genomförandet av den nya flottningslagstiftning, vartill förslag nu föreligger, kommer även ett antal avgöranden i flottningsfrågor att bero på beslut av Kungl. Maj:t i statsrådet.

Att flottningslagstiftningen, såsom en del av den allmänna vattenlagstiftningen, bör, i vad den är av civilrättslig natur, tillhöra justitiedepartementets föredragning, lär vara uppenbart.

Med avseende å ärendena angående *fiskehamnar* har det, då jordbruksdepartementet handlägger ärenden angående fiskes bedrivande och lämpliga hamnar äro nödvändiga för utövandet av denna näring, synts naturligtast, att ärenden angående byggande av sådana hamnar i allmänhet förlagts under jordbruksdepartementet. Som bekant har förslag till sådana hamnar (inom mellersta och södra Sverige) uppgjorts av en särskild kommission — den s. k. fiskehamnskommissionen — betydande anslag för byggandet av dylika hamnar på jordbruksdepartementets föredragning anvisats av riksdagen samt utförandet av dessa byggnader anförtrotts åt en särskild avdelning inom väg- och vattenbyggnadsstyrelsen (väg- och vattenbyggnadsstyrelsens hamnavdelning). Särskilda anslag till vissa hamnars för-

bättrande, även sådana av huvudsaklig betydelse för fiskerinäringen, hava emellertid även på civildepartementets föredragning allt emellanåt äskats hos riksdagen. Å civildepartementets stat äro därjämte uppförda särskilda anslag dels till undersökningar av mindre hamnar och farleder ävensom till upprättande av planer till anläggning och ombyggnad av broar, dels ock till understödjande av brobyggnader och, företrädesvis mindre, hamnbyggnader samt upprensning av åar och farleder.

Från dessa anslag hava hittills utgått bidrag, bland annat, till undersökningar och anläggning, genom vederbörande ortsmyndigheters försorg, av mindre fiskehamnsbyggnader. Emellertid har i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag föreslagits uppförande å jordbruksdepartementets stat av ett särskilt anslag till bidrag för byggande av andra fiskehamnar än sådana, som avsetts i fiskehamnskommissionens förslag, i samband varmed nyssnämnda, å civildepartementets stat upptagna anslag till understödjande av brobyggnader och, företrädesvis mindre, hamnbyggnader m. m. icke vidare skulle användas för bidrag till byggande av fiskehamnar.

Den tudelning, som sålunda äger rum med avseende å ärenden rörande byggande av hamnar, i det att ärenden rörande större och, vid bifall till nyssnämnda framställning till innevarande års riksdag, jämväl mindre fiskehamnsbyggnader i allmänhet avgöras av jordbruksdepartementet, under det frågor om andra hamnbyggnader handläggas av civildepartementet, synes ej böra fortfara efter inrättande av ett särskilt kommunikationsdepartement. Åstadkommande av förbättrade hamnanordningar vid fiskelägen hava visserligen sin egentliga betydelse för fiskerinäringen. Men de äro också av gagn för den allmänna samfärdseln invid våra kuster. Förevarande ärenden äro också av den tekniska art, att de lämpligast handläggas av ett departement för kommunikationer och allmänna arbeten. Jag utgår således från, att till kommunikationsdepartementet överföras — i samband med övriga ärenden rörande hamnanläggningar — även frågor angående byggande av fiskehamnar, varvid givetvis förutsättes, att vid hamnbyggnader, som hava betydelse för fiskerinäringens bedrivande, samarbete äger rum mellan cheferna för kommunikations- och jordbruksdepartementen.

Av departementalkommitterade har föreslagits, att vissa andra ärendesgrupper måtte förläggas till kommunikationsdepartementet, nämligen vattenavlednings-, avdiknings-, odlings- och frostminskningsföretag, hydrografiska färskvattenundersökningar, byggnadsväsendet samt staten tillhöriga byggnader och tomter, i den mån dessa ärenden ej tillagts annat departement, ävensom stadsplaneväsendet.

Beträffande förslaget om överflyttande till kommunikationsdepartementet av ärenden rörande *vattenavlednings-, avdiknings-, odlings- och frostminskningsföretag*, vilka nu tillhöra jordbruksdepartementet, sammanhänger detta förslag med kommitterades uppfattning, att dylika ärendens behandling i centralförvaltningen borde uteslutande tillkomma väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. I enlighet med beslut vid 1914 års senare riksdag hava emellertid samtliga förevarande ärenden förlagts till lantbruksstyrelsen. Att nu vidtaga en ändring i detta avseende lär ej böra ifrågasättas. I fråga om såväl ändamålet med dessa företag som sättet för deras verkställande torde uppenbarligen jordbrukssynpunkten vara utslagsgivande, och företagen äro i allmänhet av jordbruksteknisk art. Till jordbruksdepartementet hör ock lantbruksingenjörkåren, vilken givetvis bör kvarbliva under detta departement.

Med avseende å ärenden angående *hydrografiska färskvattenundersökningar* vill jag erinra, att hydrografiska byrån, som tidigare handhaft dessa undersökningar, enligt beslut vid 1918 års riksdag sammanförts med meteorologiska centralanstalten till en under jordbruksdepartementet förlagd institution under benämning statens meteorologisk-hydrografiska anstalt. Ifrågavarande ärenden synas med hänsyn härtill böra fortfarande handläggas av nämnda departement, vilket därigenom kommer att under sin förvaltning inrymma de anstalter, som äro av både naturvetenskaplig och praktisk art (Sveriges geologiska undersökning, meteorologisk-hydrografiska anstalten, hydrografisk-biologiska kommissionen, centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet och statens skogs-försöksanstalt). Ärenden rörande sådana hydrografiska undersökningar, som hava sin huvudsakliga betydelse för utnyttjande av vattenkraften i våra vattendrag, böra givetvis av chefen för jordbruksdepartementet handläggas i samråd med chefen för kommunikationsdepartementet.

Ärenden rörande *byggnadsväsendet samt staten tillhöriga byggnader och tomter*, i den mån dessa ärenden ej tillagts annat departement, hava av departementalkommitterade ansetts böra förläggas till kommunikationsdepartementet i samband med inflyttande i detta departement av överintendentsämbetet såsom en avdelning för husbyggnader. Överintendentsämbetet har från och med 1918 års ingång uppgått i byggnadsstyrelsen, vilket ämbetsverk lyder under finansdepartementet. Denna styrelse har enligt den för styrelsen utfärdade instruktionen huvudsakligen att öva högsta inseende över det offentliga husbyggnadsväsendet i riket, att tillhandagå offentliga myndigheter, menigheter och institutioner med av dem äskade råd och upplysningar, som ligga inom området för styrelsens verksamhet, samt att förvalta kronans för civilt ändamål anslagna hus

och byggnader, vilka icke äro ställda under annan myndighets inseende. Styrelsens verksamhet består till väsentlig del i uppgörande eller granskning av ritningar och kostnadsförslag till allmänna byggnader ävensom, i numera ej ringa omfattning, utförande av byggnadsföretag för statens räkning. Med hänsyn till beskaffenheten av styrelsens verksamhetsområde möter icke något hinder att förlägga styrelsen under ett departement för kommunikationer och allmänna arbeten. Därest så skulle ske, borde även här ifrågavarande ärendesgrupper överföras till detta departement och således ärenden rörande »statens till andra styrelsegrenar icke upplåtna fasta egendom», vilka för närvarande enligt departementalstadgan handläggas av finansdepartementet, flyttas därifrån till kommunikationsdepartementet. Några tillräckligt vägande skäl för en sådan ändrad anordning synas mig emellertid icke föreligga. Hithörande ärenden kunna förutsättas erhålla en fullt lika tillfredsställande handläggning i finansdepartementet som i kommunikationsdepartementet. Därtill kommer att, då genom utbrytning från finansdepartementet till ett blivande handelsdepartement av ärenden rörande handel, industri och sjöfart förstnämnda departements arbetsbörd kommer att väsentligt lindras, det icke heller ur synpunkten av detta departements arbetsbörd föreligger anledning att från finansdepartementet överföra ärendesgrupper, som nu tillhöra detta departement och utan olägenhet kunna där förbliva.

I husbyggnadsväsendet i vidsträckt mening inbegripes även *stadsplaneväsendet* (lag om fastighetsbildning i stad den 12 maj 1917). Denna ärendesgrupp kan förläggas vare sig till kommunikationsdepartementet eller till socialdepartementet, sådant detsamma, enligt vad jag här nedan får tillfälle att närmare utveckla, tills vidare avses att anordnas. Ärendesgruppen är rätt betydande och med hänsyn till de ofta invecklade förhållandena å detta område betungande ur arbetsbördans synpunkt, vadan den avsevärt skulle tynga socialdepartementet, om den dit förlades. Att för närvarande fatta bestämd ståndpunkt till frågan om förläggningen av ärenden rörande stadsplaneväsendet torde knappast vara erforderligt, men vill jag uttala, att det ur socialdepartementets synpunkt vore önskvärt, om förevarande ärenden komme att tillhöra kommunikationsdepartementet.

Med stadsplaneväsendet sammanhänga ärenden angående *byggnadsstadgan för rikets städer*. Dessa ärenden äro med hänsyn till den mängd av dispensfrågor från byggnadsstadgan, som för närvarande förekomma, ganska betungande. Ett annat förhållande torde komma att föreligga, sedan nämnda byggnadsstadga, vars revision sedan flera år pågår, ersatts med tidsenligare bestämmelser på området. Komma ärenden angående

stadsplaneväsendet att förläggas till det nya kommunikationsdepartementet, bör därav uppenbart följa, att ärenden, som avse tillämpning av byggnadsstadgan för rikets städer, också förläggas under detta departement. De ärenden av förevarande slag, som hava betydelse för bostadsfrågan i städerna, böra givetvis i så fall av chefen för kommunikationsdepartementet handläggas i samråd med chefen för socialdepartementet. Om ärenden rörande byggnadsstadgan för rikets städer överflyttas till kommunikationsdepartementet, synas till samma departement ock böra överföras ärenden angående *brandstadgan för rikets städer* samt *brandväsendet* i övrigt.

Ärenden rörande *lufttrafik*, som i framtiden torde bli av stor betydelse, lära uppenbarligen böra hänföras till kommunikationsdepartementet.

Därest den nya lagstiftningen om *kommunala nybildningar* varder genomförd, synas goda skäl tala för att sådana ärenden handläggas av chefen för justitiedepartementet i samråd med cheferna för social- och ecklesiastikdepartementen. Slutlig ståndpunkt till detta spörsmål torde dock för närvarande ej kunna fattas.

Enligt vad sålunda anförts skulle det nya kommunikationsdepartementet huvudsakligen omfatta ärenden angående

järnvägar, post, telegraf och telefon, kanaler, farleder och hamnar (med undantag av hamntaxor);

allmänna och enskilda vägar, skjutshållning och gästgiverier samt broar och färjor jämte kommunikationsväsendet i övrigt (lufttrafik, automobiltrafik m. m.);

statens vattenfall och dess tillgodogörande, i den mån de ej tillhöra annat departement;

ävensom (sannolikt) ärenden angående stadsplaneväsendet samt byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt brandväsendet i övrigt.

I anslutning härtill skulle till kommunikationsdepartementet höra:

järnvägsstyrelsen med järnvägsstaten;

generalpoststyrelsen med poststaten;

telegrafstyrelsen med telegraf- och telefonstaterna;

väg- och vattenbyggnadsstyrelsen med underlydande distriktstjänstemän samt väg- och vattenbyggnadskåren; samt

vattenfallsstyrelsen med därunder lydande kraftverk och kanaler.

I övrigt böra till kommunikationsdepartementet räknas:
 direktioner över kanaler och hamnar;
 direktionen för statens järnvägars änke- och pupillkassa; samt
 direktionen över telegrafverkets pensionsanstalter.

Kommunikationsdepartementets organisation.

Med avseende å *kommunikationsdepartementets organisation* har jag redan i det föregående antytt, att jag i detta sammanhang endast avser att angiva grunddragen av densamma.

Inom kommunikationsdepartementet synes behov föreligga av både en statssekreterare och en expeditiionschef. Riksdagsärendena bliva i detta departement av betydande omfattning, och torde dessa ärenden jämte de författningsfrågor, som ankomma på departementet, normalt utfylla en särskild tjänstemans hela arbetstid. Expeditiionschefsgöromålen bliva måhända till en början kanske icke så omfattande, att de alldeles helt kunna upptaga en persons tid, men då, på sätt nedan skall vidare omförmälas, antalet kansliråd i departementet antagligen torde kunna begränsas till tre, blir det nödvändigt att kunna av expeditiionschefen påräkna föredragning av en del viktigare ärenden, varigenom full sysselsättning otvivelaktigt kan beredas denne tjänsteman. Det bör ock uppmärksammas, att arbetet inom kommunikationsdepartementet måste präglas av stor snabbhet i expedieringen, vadan expeditiionschefsbefattningen ur denna synpunkt blir krävande.

Då såsom nyss nämnts, det tills vidare antagligen skulle vara tillfyllest med tre kansliråd i kommunikationsdepartementet, skulle ärendena fördelas på tre byråer. Ärendena synas lämpligen böra uppdelas sålunda:

1:a byrån: ärenden angående järnvägar;

2:a byrån: ärenden angående post, telegraf och telefon, kanaler, farleder, hamnar, lufttrafik samt vattenfall och deras tillgodogörande, i den mån dessa ärenden ej tillhöra annat departementet;

3:e byrån: ärenden angående stadsplaneväsendet, byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer samt brandväsendet i övrigt (därest nämnda ärendesgrupper komma att tillhöra kommunikationsdepartementet), vägväsendet, skjutshållning och gästgiverier, broar och färjor samt automobiltrafik.

Regeringsrättsmålens föredragning torde under angiven förutsättning böra åläggas kanslirådet å tredje byrån, dit dessa mål väsentligen höra. Enligt förut lämnade uppgifter utgjorde år 1918 dessa mål, i vad de skolat falla under kommunikationsdepartementet, 166 (därav 74 från civildepartementet och 92 från jordbruksdepartementet). Med hänsyn till arbetsbördan i övrigt för kanslirådet å tredje byrån lärer svårighet emellertid kunna an-

tagas uppkomma för honom att, jämte andra regeringsärenden, även medhinnna föredragningen av stadsplaneärendena och tills vidare, så länge nuvarande byggnadsstadga för rikets städer är gällande, byggnadsärendena. För föredragning av vissa stadsplaneärenden av större omfattning har hittills i civildepartementet under flera år varit anställd en särskild biträdande föredragande mot ett årligt arvode av 3,000 kronor. Denne föredragande, som äger erfarenhet och skicklighet på förevarande område, synes därför böra överflyttas till kommunikationsdepartementet. Om framdeles möjlighet ej längre förefinnes att till denna föredragning få disponera nämnde tjänsteman, synes biträde med föredragning av stadsplaneärenden böra lämnas av vederbörande kanslisekreterare. Även expeditionschefen lär emellanåt behöva biträda med föredragning från tredje byrån. Men härutöver synes, åtminstone under den närmaste tiden, en förste kanslisekreterare behöva å byrån anställas å extra stat. Genom tillkomsten av en ny byggnadsstadga, varmed, på sätt förut antytts, de nu talrika dispensmålen torde komma att väsentligen försvinna, synes emellertid behov av någon extra föredragande kanslisekreterare å ifrågavarande byrå icke föreligga.

Med avseende å besättande av de tre kanslirådstjänsterna i kommunikationsdepartementet synes till en början lämpligt, att två kansliråd överflyttas från civildepartementet. Att den tredje kanslirådsbefattningen besättes genom överflyttande av ett kansliråd från jordbruksdepartementet, av vars ärenden en viktig och rätt betydande grupp skulle övergå till kommunikationsdepartementet, kan förefalla rätt naturligt. Emellertid har chefen för jordbruksdepartementet för mig framhållit, att denna anordning, som skulle inskränka byråernas antal i jordbruksdepartementet till två, icke kan genomföras utan stora olägenheter. Föredragning i regeringsrätten kunde icke påläggas något av de två kansliråd, som efter denna anordning skulle kvarbliva i jordbruksdepartementet. Arbetet å 1:a byrån i detta departement hade ökat i så hög grad, att lättnad i denna byrås arbetsbörda vore behöfelig. I betraktande borde härjämte tagas, att med den fortgående utvecklingen arbetsbördan å denna byrå säkerligen även framdeles komme att bli mycket stor. Vid departementens senaste omorganisation hade av sparsamhetsskäl jordbruksdepartementets anspråk i hög grad begränsats, särskilt vad föredragande angår, vilket redan visat sina ofördelaktiga verkningar. Av nu nämnda orsaker har chefen för jordbruksdepartementet förklarat sig anse, att i jordbruksdepartementet, även efter bortflyttande från detta av samfärdselärendena samt ärenden angående fattigvården, erfordrades tre kansliråd, av vilka den såsom chef för 3:e byrån an-

ställdes skulle dels ombesörja hela departementets regeringsrättsföredragning samt de flottningsärenden, som avgjordes av Kungl. Maj:t i statsrådet, dels ock övertaga en del ärendesgrupper, som nu alltför tungt belastade de andra två byråerna, särskilt 1:a byrån. Slutligen har chefen för jordbruksdepartementet meddelat, att den av honom sålunda förordade anordningen hänförde sig till normala förhållanden och icke till nuvarande kristid, under vilken en tillfällig byrå för kristidsärenden upprättats inom jordbruksdepartementet.

Vid sålunda upplysta förhållanden anser jag, att jämte de två kanslirådsbefattningar, som skulle överflyttas från civildepartementets stat, en kanslirådsbefattning bör nytillsättas i kommunikationsdepartementet.

Vidkommande behovet inom kommunikationsdepartementet av förste och andre kanslisekreterare, registrator, kvinnliga biträden och vaktmästare torde ej vara behöfligt att i detta sammanhang avgiva förslag. En i sådant hänseende verkställd överslagsberäkning har givit vid handen, att departementets ordinarie avlöningsstat skulle, tillfällig lönereglering oberäknad, komma att sluta å ett sammanlagt belopp av omkring 125,000 kronor. Om härifrån avdrages summan av avlöningarna till de tjänstemän, som äro avsedda att överflyttas till kommunikationsdepartementet från civil- och jordbruksdepartementen, återstår ett belopp av omkring 90,000 kronor. Detta belopp representerar alltså den merutgift, vad kommunikationsdepartementets personal angår, som av detta departements inrättande skulle förorsakas. Härtill komma tills vidare dels 3,000 kronor såsom arvode till en extra föredragande i vissa stadsplaneärenden och dels 5,600 kronor såsom arvode till en extra förste kanslisekreterare.

Det bör med avseende å omförmälda överslagsberäkning uppmärksammas, att jag utgått från att överflyttning av hittills i civil- och jordbruksdepartementen anställd personal bör ske i största möjliga utsträckning. Härmed blir till äventyrs kommunikationsdepartementets utrustning icke i allo tillfredsställande, i det att det behov av teknisk sakkunskap, som torde föreligga inom detta departement, icke skulle bliva tillgodosett. Möjligen bör därför övervägas, huruvida det kansliråd, som skall nyanställas i kommunikationsdepartementet, bör hava annan utbildning än den juridiskt-administrativa, som nu är föreskriven för departementstjänstemännen. Emellertid har jag icke ansett mig redan nu behöva taga ståndpunkt till denna fråga, liksom ej heller till spörsmålet, om annan personal med teknisk utbildning kan där erfordras. Ur kostnadsynpunkt torde dessa frågor icke vara av betydelse, enär, om en eller ett par tjänstemän med teknisk utbildning komma att anställas i depar-

tementet, motsvarande antal tjänstemän med administrativ utbildning torde kunna inbesparas.

Jag vill i övrigt betona, att den organisationsplan, som sålunda av mig framlagts, allenast avser att utgöra en vägledning för ett blivande definitivt förslag. Det är ingalunda uteslutet, att vid den närmare undersökning, som bör föregå ett sådant förslag, befinnes nödvändigt att vidtaga mera genomgripande organisationsförändringar i detta departement än som ovan angivits. Särskilt torde därvid böra tagas under ytterligare övervägande, huruvida det för lättande av 3:e byråns arbetsbörda till äventyrs, i stället för de i sådant syfte ovan föreslagna anordningarna, kan befinnas påkallat att anställa en byråchef på extra stat.

Slutligen må framhållas, att de strävanden till åstadkommande av förenklade arbetsformer och minskad omgång vid ärendenas handläggning, som böra förverkligas inom statsdepartementen i allmänhet, alldeles särskilt göra sig gällande med avseende å kommunikationsdepartementet. Synnerlig uppmärksamhet bör därför ägnas åt spørsmålet att så snart sig göra låter härutinnan genomföra praktiska och tidsenliga reformer.

Med avseende å *socialdepartementets verksamhetsområde* har jag redan förut nämnt, att civildepartementet skulle, sedan ärenden rörande kommunikationer och allmänna arbeten utbrutits därifrån, omorganiseras till ett socialt departement, vilket i stort sett skulle omfatta återstående ärendesgrupper i civildepartementet. Den ledande grundsatsen vid bestämmandet av socialdepartementets verksamhetsområde synes, såsom förut antytts, böra vara, att de sociala ärendesgrupperna komma att bilda kärnan i detta departement och sålunda utgöra departementets huvuduppgift. Därvid synes emellertid hinder icke föreligga, att kring de sociala ärendena grupperas andra, till civildepartementet nu förlagda ärenden, som stå i närmare eller fjärmare samband med de sociala angelägenheterna, under förutsättning att dessa ärenden icke komma att verka hindrande eller försvärande på fullgörandet av socialdepartementets huvuduppgift. Civildepartementets omdanande till ett socialt departement — efter kommunikationsärendenas bortflyttande — behöver alltså enligt min mening icke för närvarande föranleda till större förändringar i civildepartementets nuvarande arbetsuppgifter. Till de omflyttningar, som redan från början synas böra äga rum, återkommer jag i det följande. I den mån de sociala uppgifterna vidgas, böra sedermera från socialdepartementet till annat departement överföras de ärendesgrupper, som ligga mera på sidan om de egentliga sociala frågorna.

Till socialdepartementet böra sålunda i främsta rummet hänföras

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 1 saml. 321 häft. (Nr 359.)

10

Socialdepartementets verksamhetsområde och organisation. Socialdepartementets verksamhetsområde.

de ärenden av social natur, som för närvarande handläggas i civildepartementet. I förutnämnda kungörelse den 28 november 1912 hava angivits följande huvudgrupper av sådana ärenden, nämligen: *arbetsmarknaden, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, arbetarskydd, åtgärder för social förtänksamhet samt arbetsstatistik och annan socialstatistik*. Vidare böra till socialdepartementet hänföras ärenden angående:

nykterhetsverksamhet, i vad den ej avser nykterhetsundervisning, samt behandling av alkoholister och lösdrivare;

bostadsväsende och föreningsväsende, i vad dessa ärenden ej tillhöra annat departement;

allmän fattigvård, barnavård och fosterbarnsvård; samt emigration.

Beträffande *nykterhetsverksamheten* torde rusdryckslagstiftningen, som väsentligen präglas av ekonomiska synpunkter, och därmed sammanhängande ärenden böra, såsom nu är fallet, handläggas av finansdepartementet. Nykterhetsundervisningsspörsmål böra likaledes i enlighet med nu gällande ordning behandlas av ecklesiastikdepartementet. Däremot läser nykterhetsfrågan i övrigt, vilken har en genomgripande social betydelse, böra tillhöra socialdepartementet.

Gällande lag om *behandling av alkoholister* (av den 30 juni 1913) är utfärdad på justitiedepartementets föredragning. Såväl lagstiftningen som övriga ärenden rörande behandling av alkoholister äro emellertid av den natur, att de böra föredragas av socialdepartementet.

I fråga om *lösdrivares behandling* handläggas för närvarande ärenden rörande utländska lösdrivare av civildepartementet (lag den 14 september 1914 angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas). I övrigt mbesörjas hithörande ärenden av justitiedepartementet, på vars föredragning jämväl nu gällande lag angående lösdrivares behandling den 12 juni 1885 är utfärdad.

På min hemställan framlades vid 1918 års riksdag proposition (nr 388) om tvångsarbetsanstalternas skiljande från fångvårdsstyrelsen och förläggning under särskilda styrelser. Propositionen blev — efter det kamrarna fattat skiljaktiga beslut i ärendet — icke av riksdagen bifallen. På sätt jag i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag under andra huvudtiteln uttalat, är jag dock alltjämt övertygad därom, att tvångsarbetsanstalternas skiljande från fångvårdsstyrelsen är väl motiverat såväl av principiella som praktiska skäl. Därest ett sådant åtskiljande kommer till stånd, lära ifrågavarande ärenden böra överföras till socialdepartementet. Jag vill i detta sammanhang jämväl erinra om, att frågan om lösdrivares behandling för närvarande är föremål för utredning av fattigvårdslagstiftningskommittén.

I det föregående har angivits såsom sannolikt, att de *bostadsväsendet* berörande ärenden, som regleras genom lagen om fastighetsbildning i stad (stadsplanlagen) samt byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer, böra överflyttas till kommunikationsdepartementet. Under antagande av nämnda förläggning bör emellertid bostadsväsendet i övrigt såsom en social angelägenhet hänföras till socialdepartementet.

Beträffande *föreningsväsendet* är att skilja mellan ideella föreningar och föreningar för ekonomisk verksamhet. Frågor av allmän art — exempelvis allmän lagstiftning — rörande förstnämnda föreningar, vilka frågor böra enhetligt behandlas för samtliga hithörande föreningar, synas, på sätt departementalkommitterade i sitt betänkande hemställt, böra omhänderhavas av socialdepartementet, under det för de olika grupperna mera speciella ärenden böra hänföras till de förvaltningsområden, som därav omedelbart beröras. Ärenden rörande de ekonomiska föreningarna böra, såvitt angår lagstiftningsfrågor, handläggas av socialdepartementet, vilket departement även bör omhänderhava särskilda ärenden rörande arbetarkooperationen, under det att jordbruksdepartementet bör ombesörja dylika ärenden angående jordbrukarkooperationen.

Förut är omförmält, att ärenden rörande *allmän fattigvård* numera överförts från jordbruksdepartementet till civildepartementet. Då fattigvården måste betecknas såsom en utpräglad social omsorg, böra hithörande ärenden handläggas av socialdepartementet. Nära sammanhörande med fattigvårdsärendena äro jämväl de angelägenheter, som angå *barnavård* och *fosterbarnsvård*, varför jämväl sådana ärenden böra i samband med den allmänna fattigvården övertagas av socialdepartementet.

Ärenden rörande *emigration* böra även företrädesvis handläggas ur social synpunkt och därför föras till socialdepartementet.

Att ärenden rörande *allmän hälsovård* samt *sjukvårdsväsendet*, i vad det ej ankommer på försvarsdepartementet, väl höra samman med de egentliga sociala ärendena, torde knappast vara föremål för meningsskiljaktighet och har även vitsordats av departementalkommitterade. Med sjukvårdsväsendet följa ärenden rörande *läkarkonstens utövning*, *karantänsväsendet* och *apoteksväsendet*. I samband härmed synas även, på sätt departementalkommitterade föreslagit, ärenden rörande *undervisningsväsendet för barnmorskor*, vilka ärenden nu handläggas av ecklesiastikdepartementet, böra överföras till socialdepartementet. Denna undervisning är nämligen av facklig art och anstalterna för meddelande av sådan undervisning, vilka tillika äro barnbördsanstalter, stå under överinseende av medicinalstyrelsen.

Ärenden rörande *den affärsmässiga försäkringsrörelsen* kunna visserligen utan större olägenhet handläggas i socialdepartementet, men ävenledes med vissa fördelar överföras till det nya handelsdepartementet. Vilkendera anordningen vid departementens slutliga utformning befinnes mest lämplig, kan här lämnas öppet och få bero av den vidare utredningen rörande departementens organisation.

En närmare uppmärksamhet torde böra ägnas spörsmålet, huruvida och i vilken omfattning den till det nuvarande civildepartementet hörande gruppen av *lantregerings- och kommunala ärenden* lämpligen kan ingå i socialdepartementets arbetsområde utan att förrycka eller försvåra sistnämnda departements huvuduppgift. Vad beträffar *länsstyrelserna*, enkannerligen landshövdingarna, har denna myndighet med den fortgående utvecklingen småningom fått en i någon mån ändrad ställning. Det förhållandet att landshövdingarna äro den högsta polismyndigheten i länen och hava att svara för allmän ordning och säkerhet därstädes har icke förorsakat någon olägenhet för handhavande av de andra alltmere vidgade uppgifter, inför vilka den nuvarande tiden ställt landshövdingarna och som framtiden i än högre grad torde komma att medföra. I sin uppgift att främja länets utveckling och dess befolknings bästa hava landshövdingarna alltmer fått befattning med sociala uppgifter av olika slag. Verksamheten till förekommande eller utjämnade av arbetskonflikter — i den mån denna verksamhet, såsom dock numera är regel, ej handhaves av de särskilda organ, som härför inrättats — är väl förenlig med landshövdingarnas allmänna ställning; arbetslöshetens och arbetsförmedlingens problem komma ofta landshövdingarna inpå livet och kräva deras medverkan till igångsättande eller utvidgande av företag inom länet, som bereda arbetstillfällen; uppsikten över fattigvården och över barnavården dela landshövdingarna i viktiga delar med den centrala inspektionsmyndighet, som nu organiserats inom civildepartementet; på hälso- och sjukvårdens område samt i grenar av social förtänksamhet hava landshövdingarna viktiga ämbetsuppgifter; och, vad särskilt angår den nuvarande kristiden, hava landshövdingarna måst alltmer taga befattning med de ekonomiska och sociala spörsmål, som blivit en följd av världskriget och dess påfrestningar å olika områden. Vad nu exempelvis antytts torde vara tillräckligt för att ådagalägga, hurusom landshövdingarnas verksamhet numera är i hög grad präglad av sociala uppgifter. Det kan således enligt min mening icke finnas några större betänkligheter mot att lantregeringen förblir under ett departement, vars huvuduppgifter ligga på det sociala området. Däremot synes önskvärt, att *polisväsendet*, i vad det ankommer på den högsta statsmyndigheten, samt

framför allt ärenden angående avvissning och utvisning av utlänningar redan från början avskiljas från socialdepartementet och förläggas till justitiedepartementet. Några hinder för eller olägenheter av en dylik anordning torde näppeligen föreligga, men bör spörsmålet ytterligare övervägas vid framläggande av slutliga stater för departementen. För denna anordning torde, såvitt nu kan bedömas, icke krävas annan utrustning av justitie- och socialdepartementen än därest dessa ärenden skulle förbliva under socialdepartementet.

Att *kommunalärendena* förläggas till det nya sociala departementet synes ej kunna inverka störande på detta departements egentliga verksamhetsområde. De i civildepartementet nu kvarliggande kommunala ärendena — det kommunala skatteväsendet och kommunernas finanshushållning äro numera, såsom förut nämnts, överflyttade till finansdepartementet — avse, förutom kommunallagstiftning, kommunernas allmänna hushållning i övrigt. De kommunala uppgifterna äro i hög grad inriktade på sociala spörsmål eller angelägenheter, som stå dem nära. En mängd välfärdsuppgifter, varibland ingå anordnandet och skötseln av välfärdsinrättningar av olika slag, åligga för närvarande kommunerna, och någon ändring härutinnan torde med all sannolikhet icke komma att inträda, även om formerna för dessa uppgifters handhavande växla, t. ex. genom strävanden att alltmer anlita den högsta kommunala enheten, landstingen, för en del uppgifter, som nu påvila primärkommunerna. Hurusom vissa ärenden, som härledas från kommunala uppgifter och nu handläggas i civildepartementet — stadsplaneväsendet samt byggnadsstadgan och brandstadgan för rikets städer ävensom brandväsendet i övrigt — eventuellt torde böra överföras till kommunikationsdepartementet, har i det föregående omförmälts.

Biografväsendet synes lämpligen kunna handhavas av socialdepartementet, då härvid ordnings- och sociala synpunkter komma i betraktande. Biografernas uppgift att främja folkupplysning och deras inverkan på ungdomens sedliga fostran lära emellertid böra föranleda, att viktigare spörsmål på detta område handläggas i samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet.

Ärenden rörande *lappväsendet* (»lapparnas särskilda ställning») äro enligt 1900 års departementalstadga förlagda till civildepartementet och synas lämpligen kunna handläggas av socialdepartementet.

Däremot torde några andra, enligt 1900 års departementalstadga till civildepartementet hörande ärendesgrupper, nämligen *eldfarliga oljor* samt *explosiva varor och dylikt* ävensom *riksgränsen*, böra överflyttas till

andra departement. Såsom här nedan sägs, bör den förra ärendesgruppen överflyttas till det nya handelsdepartementet. Den senare ärendesgruppen lär lämpligen böra hänföras till justitiedepartementet. Till sistnämnda departement torde ock böra överföras ärenden rörande *rikets vapen och flagga*, vilka nu enligt praxis handhavas av civildepartementet. Slutligen torde ärenden angående *resereglementet* samt *förmyndarkammaren i Stockholm* lämpligen böra överflyttas till finansdepartementet.

På grund av vad sålunda anförts och under iakttagande, att socialdepartementets huvuduppgift avser de sociala angelägenheterna, vilka sålunda böra upptagas främst bland departementets ärenden, skulle socialdepartementet huvudsakligen omfatta ärenden angående:

arbetsmarknaden, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, arbetarskydd, åtgärder för social förtänksamhet samt arbetsstatistik och annan socialstatistik;

nykterhetsverksamhet, i vad den ej avser nykterhetsundervisning, samt behandling av alkoholister och lösdrivare;

bostadsväsende och föreningsväsende, i vad dessa ärenden ej tillhöra annat departement;

allmän fattigvård, barnavård och fosterbarnsvård;

emigration;

sociala frågor i övrigt, vilka icke tillagts annat departement;

allmän hälsovård, sjukvårdsväsendet, i vad det ej ankommer på försvarsdepartementet, läkarkonstens utövning, karantänsväsendet, apoteksväsendet och undervisningsväsendet för barnmorskor;

den affärsmässiga försäkringsrörelsen (eventuellt);

lantregeringen (med undantag — sannolikt — av polisväsendet och behandlingen av utlänningar);

landskommuner, municipalsamhällen, köpingar, städer och lands-ting, i vad dessa ärenden ej tillhöra annat departement;

biografväsendet; samt

lappväsendet.

I anslutning härtill skulle till socialdepartementet höra:
socialstyrelsen med yrkesinspektionen och förlikningsmän i arbets-
tvister;

försäkringsrådet;

riksförsäkringsanstalten;

pensionsstyrelsen;

statens vårdanstalt för alkoholister;

fattigvårdsinspektionen;
 medicinalstyrelsen med läkar- och karantänsstaten, sjukvårdsanstalter, med undantag av dem, som höra till försvarsväsendet, samt undervisningsanstalter för barnmorskor;
 försäkringsinspektionen (eventuellt);
 allmänna försäkringsanstalter (eventuellt);
 Kungl. Maj:ts befallningshavande med landsstaten;
 landstingen;
 städernas styrelser, verk och särskilda tjänstemän; samt
 statens biografbyrå.

Beträffande grunddragen av *socialdepartementets organisation* är till en början att märka, att ett oavvisligt behov lärers i detta departement föreligga av både en statssekreterare och en expeditionschef, därvid dessa befattningshavare böra biträda med föredragning av sådana större ärenden, som ej medhinnas av vederbörande kansliråd. Socialdepartementets organisation.

Den i civildepartementet nu anställde byråchefen för lagärenden bör övergå till socialdepartementet, där ett omfattande författningsarbete kommer att föreligga. Likaså är givet, att statens fattigvårdsinspektör bör tillhöra socialdepartementet samt att för fattigvårdsärendena bör såsom nu avses en särskild byrå, tills vidare å extra stat.

För övrigt synas ärendena i socialdepartementet böra fördelas på tre byråer, varvid följande uppdelning av ärendena å byråerna torde för närvarande böra äga rum:

1:a byrån: ärenden angående arbetsmarknaden, förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare, arbetarskydd, åtgärder för social förtänksamhet, arbetsstatistik och annan socialstatistik, nykterhetsverksamhet, behandling av alkoholister och lösdrivare, bostadsväsendet och föreningsväsendet, i vad dessa ärenden tillhöra socialdepartementet, emigration, biografväsendet, sociala frågor i övrigt, som ej tillagts annat departement, samt (eventuellt) den affärsmässiga försäkringsrörelsen.

Till denna byrå skulle också närmast anknytas den extra byrån för fattigvårdsärenden, med uppgift att behandla ärenden angående allmän fattigvård, barnavård, fosterbarnsvård samt vård av vanartade och i sedligt avseende försummade barn.

2:a byrån: ärenden angående allmän hälsovård, sjukvårdsväsendet, i vad det ankommer på socialdepartementet, läkarkonstens utövning, karantänsväsendet, apoteksväsendet och undervisningsväsendet för barnmorskor.

3:e byrån: ärenden angående lantregering (med förut angivet undan-

tag), landskommuner, municipalsamhällen, köpingar, städer och lands-ting, i vad dessa ärenden tillhöra socialdepartementet, samt lappväsendet.

Det å civildepartementets stat uppförda kansliråd, som nu hand-
har den väsentligaste delen av regeringsrättsföredragningen, torde med
samma göromål böra överföras till socialdepartementet. Detta kansliråd
kan övertaga all föredragning hos regeringsrätten (år 1918 var antalet re-
geringsärenden, som skulle åligga denne föredragande, 206), varvid dock
till hans biträde torde böra avses en förste kanslisekreterare, vilken jämväl
vid vissa tillfällen (t. ex. då besvär över landstingsmannaval förekomma)
kan behöva åläggas självständig föredragning i regeringsrätten.

Med nu antydd anordning skulle å socialdepartementets stat upp-
föras 4 kansliråd, varjämte där skulle vara anställda en byråchef för
lagärenden och statens fattigvårdsinspektör, den sistnämnde chef för den
extra byrån för fattigvårdsärenden.

Vidkommande behovet av förste och andre kanslisekreterare, regi-
strator, kvinnliga biträden och vaktmästare i socialdepartementet torde
icke — såsom ej heller skett i fråga om kommunikationsdepartementet
— något förslag i detta sammanhang behöva avgivas. Departementets
ordinarie avlöningsstat, tillfällig löneroglering oberäknad, skulle, enligt
vad som framgår av en verkställd överslagsberäkning, komma att upptaga
ett sammanlagt belopp av omkring 160,000 kronor. Härtill kommer kost-
naden, 27,000 kronor, för den extra byrån för fattigvårdsärenden.

Emellertid anser jag mig även med avseende å socialdepartementet
böra göra samma förbehåll som i fråga om kommunikationsdepartementet
beträffande eventuellt behövlige ytterligare personalutrustning, varvid upp-
märksamhet särskilt bör ägnas åt behovet av specialkrafter för vissa so-
ciala ärendens behandling. Till äventyrs torde också i sammanhang med
den omprövning av förhållandet mellan socialdepartementet och social-
styrelsen, som måste äga rum före det definitiva utformandet av social-
departementet, böra övervägas, huruvida någon av de institutioner eller
råd, som nu stå vid socialstyrelsens sida, i stället böra direkt ställas
under socialdepartementet eller eljest knyts närmare till detsamma.

De genom civildepartementets uppdelning på ett kommunikations-
och ett socialdepartement ökade årliga kostnaderna torde kunna beräknas
till i runt tal 90,000 kronor, varav belöper ett belopp av tillhoppa 38,000
kronor på avlöningar till departementschef samt statssekreterare och
expeditionschef i kommunikationsdepartementet.

Handelsdepartementet.

Historisk
översikt.

Av den i det föregående lämnade redogörelsen för departementsindelningsfrågans historiska utveckling framgår, att inrättandet av ett statsdepartement, i vars förvaltningsområde ärenden angående näringarna inginge såsom en huvudsaklig beståndsdel, sedan länge utgjort ett eftersträvat mål. Redan vid 1868 års riksdag framlades av Kungl. Maj:t förslag om ett departement för näringarna, vilket tillika skulle omfatta allmänna arbeten. Sedan frågan rörande ett näringsdepartement därefter vid flera tillfällen motionsvis dragits under riksdagens prövning — därvid jämväl i några fall ett kombinerat närings- och kommunikationsdepartement blivit ifrågasatt — framlade Kungl. Maj:t till 1885 års riksdag ånyo proposition i ämnet samt föreslog därvid inrättandet av ett lantbruks-, industri- och handelsdepartement. Förslaget antogs av båda kamrarna, men blev, då det förelåg till slutligt avgörande vid 1888 års riksdag, av första kammaren förkastat, en u gång av frågan, vartill otvivelaktigt i väsentlig mån bidrog en samtidigt ifrågasatt minskning av de konsultativa statsrådets antal.

År 1893 avläts från riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte, efter förnyad prövning av frågan om inrättandet av ett nytt statsdepartement, till riksdagen avgiva den proposition om ändring av regeringsformen, vartill denna prövning kunde föranleda. I denna skrivelse uttalade riksdagen, att det skulle vara önskvärt, om ärenden rörande kommunikationsanstalter, allmänna arbeten och handel kunde sammanföras under *ett* departement.

Sedan Kungl. Maj:t till 1899 års riksdag framlagt proposition om inrättande av ett jordbruksdepartement, antogs detta förslag slutgiltigt vid 1900 års riksdag, varefter jordbruksdepartementet under år 1900 trädde i verksamhet. Härigenom hade den föreliggande frågan om ett departement för näringarna blivit löst, såvitt angick jordbruket och därmed i samband stående näringsgrenar. Den alltjämt fortgående utvecklingen på handels-, industriens och sjöfartens områden påkallade emellertid fortfarande uppmärksamhet beträffande den högsta förvaltningen av ärenden, tillhörande nämnda områden. Med anledning av motioner i ämnet vid 1905 års riksdag avlät riksdagen den 19 maj samma år en skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta utarbeta och för riksdagen framlägga förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart. Riksdagen

framhöll därvid, bland annat, att det enligt riksdagens uppfattning behövdes ett statsorgan, som med sakkunskap i avseende å näringslivets förhållanden och insikt om vad som kunde vara ägnat att befordra dess utveckling och förkovran förenade förmågan att framhålla näringarnas krav och föreslå lämpliga åtgärder att tillgodose desamma. Sedan för jordbruket och detsamma närstående näringar skapats ett särskilt jordbruksdepartement, syntes detta behov icke fullständigt kunna tillgodoses på annat sätt, än att ett departement inrättades, vars huvuduppgifter skulle bliva handel, industri och sjöfart. Det vore så mycket mera angeläget, att en dylik administrativ representation för dessa grenar av landets näringsväsen inom den närmaste framtiden komme till stånd, som vårt näringsliv på förevarande områden under senare tider företett en allt snabbare fortgående utveckling. Vid upprättandet av ett dylikt statsdepartement syntes uppmärksamheten ock böra fästas på åstadkommande av tillfredsställande former för en samverkan mellan detta organ och ifrågavarande näringars praktiska idkare, varigenom dessa kunde utöva ett behörigt inflytande på förarbetena för den lagstiftning, varav näringarna berördes, och på sådana organisationsfrågor, vilka avsåge deras befrämjande.

I departementalkommitterades år 1912 avgivna förslag ingår även, såsom förut nämnts, upprättandet av ett departement för handel, industri och sjöfart (handelsdepartementet).

Slutligen hava vid 1918 års riksdag väckts motioner i ämnet, för vilkas behandling jag tidigare i annat sammanhang redogjort.

Intresset för tillkomsten av ett handelsdepartement har även utanför riksdagen visat sig synnerligen livligt och tagit sig uttryck i ett stort antal till Kungl. Maj:t från korporationer och andra sammanslutningar inom näringslivet inkomna skrivelser, vari behovet av ett särskilt departement för handel, industri och sjöfart med styrka framhållits.

*Skäl för in-
rättandet av
ett handels-
departe-
ment.*

Frågan om inrättandet av ett särskilt departement för handel, industri och sjöfart är sålunda otvivelaktigt ett av de statsförvaltningen rörande spørsmål, som under senare tider tilldragit sig det största allmänna intresse, framförallt givetvis från skilda grupper av näringsidkare. De skäl, som härvid anförts inom riksdagen eller eljest, synas mig vara av välgående beskaffenhet; och i varje fall vittna de från olika håll upprepade framställningarna i ämnet därom, att det i vida kretsar inom vårt näringsliv framstår såsom ett trängande behov att få en särskild representation för berörda näringar till stånd inom den högsta förvaltningen. Utan att här upptaga samtliga motiv, som anförts till stöd för ett han-

delsdepartementets inrättande, vill jag i det följande korteligen angiva de synpunkter, som synas mig vara av särskild betydelse vid den föreliggande frågans bedömande.

Den yttersta anledningen till kravet på ett särskilt departement för ifrågakvarande näringar är givetvis, på sätt departementalkommitterade framhållit, att söka i den utveckling, dessa näringar redan nått och i deras alltjämt pågående uppsving. Till belysande härav torde här få meddelas några summariska uppgifter rörande vår industri, handel och sjöfart.

Under åren 1896—1900¹ funnos i medeltal 9,745 fabriker med 238,181 arbetare och ett tillverkningsvärde av 871.7 miljoner kronor. För femårsperioden 1906—1910 hade medeltalet fabriker stigit till 11,492, antalet arbetare till 297,118 samt tillverkningsvärdet till 1,463 miljoner kronor. År 1913, från vilket år fabriksstatistiken omlades, var antalet arbetsställen (fabriker) 9,266, antalet arbetare 360,744 och salutillverkningens värde 2,163 miljoner kronor. Motsvarande siffror voro för år 1916 10,590, 397,823 och 3,777 miljoner kronor. Inom bergshanteringen ökades produktionen av järnmalm från i medeltal 0.9 miljon ton under åren 1881—1885 till i medeltal 4.6 miljoner ton åren 1906—1910 och till 7 miljoner ton år 1916. Genomsnittsvärdet av landets införsel belöpte sig under åren 1881—1885 till 312.1 miljoner kronor samt utförselns värde till 243.4 miljoner kronor. Motsvarande tal för åren 1911—1915 voro 837.9 miljoner kronor för införseln och 866.0 miljoner kronor för utförseln. Hela den sammanlagda omsättningen med utlandet hade sålunda ökats från i medeltal 555.5 miljoner kronor under tidsperioden 1881—1885 till 1,703.9 miljoner kronor under perioden 1911—1915 eller mer än tredubblats. År 1916 hade omsättningens värde ytterligare ökats till 2,694.9 miljoner kronor. Vad sjöfarten angår, hade det förmedlade tonnaget,² som under femårsperioden 1881—1885 uppgått till i medeltal 716,682 ton, stigit till i medeltal 1,872,067 ton under åren 1906—1910 och 2,202,989 ton under åren 1911—1915. För krigsåret 1916 nedgick summan till 2,128,411 ton. De av svenska fartyg i utrikes fart intjänade bruttofrakterna hade under berörda femårsperioder uppgått till 33.9, 75.4 och 136.6 miljoner kronor samt för år 1916 till 412.9 miljoner kronor.

Det starka framåtskridande, som de nu anförda siffrorna avspeglar, har haft till följd, att en väsentlig förskjutning ägt rum inom vårt nä-

¹ Beträffande fabriksindustrien äro tidigare uppgifter ej fullt jämförbara.

² Därvid räknas varje ångfartygstonn med avseende å frakteffektiviteten lika med tre segelfartygstonn.

ringsliv i den riktning, att landet i långt högre grad än förr blivit industrialiserat. Den inom gruvbrytning och tillverkningsindustri sysselsatta befolkningen, som år 1880 utgjorde 17·4 % av hela befolkningen, uppgick år 1910 till 32·3 %. Likaså hade antalet personer, som ägnade sig åt handel och samfärdsel, ökats från 7·2 % år 1880 till 13·5 % år 1910. Dessa siffror hava efter år 1910 helt visst ytterligare stigit. Det är sålunda en mycket väsentlig del av landets invånare, som numera har sin verksamhet inom de industriella och kommersiella näringsgrenarna och hämtar sin näring direkt från dem.

Den starkt växande enskilda näringsverksamhet, som sålunda kan konstateras, har jämväl medfört en ökad statsverksamhet på alla näringslivets områden. Den exempellöst snabba utveckling, som vår handel, industri och sjöfart, enligt vad nyss påvisats, under den senare tiden genomgått, de många framställningar och förslag inom området för dessa näringsgrenar, som därunder avgivits, de ofta komplicerade och svårlösta uppgifter, inför vilka vårt näringsliv blivit ställt, hava haft till följd, att allt större krav på ledning och reglering från statsförvaltningens sida av hithörande förhållanden gjorts gällande. I åtskilliga fall har ock visat sig erforderligt att påkalla en direkt stödjande medverkan av statsförvaltningen i form av anslag, lån eller annorledes. Tillgodo-seendet i behörig omfattning av dessa krav är otvivelaktigt av utomordentligt stor betydelse. En insiktsfull och planmässigt ledd näringspolitik från statens sida synes vara en nödvändig förutsättning för att näringslivet skall länkas in i gynnsamma banor och vinna sin rätta utveckling. Tydligt är även, att vårt lands ekonomiska bärkraft är en av de allra viktigaste faktorerna för dess framåtskridande i allmänt kulturellt hänseende samt att den växelverkan, som äger rum mellan den materiella odlingen och det kulturella livet, blir till bägges båtnad livligare, i den mån landets ekonomiska välstånd genom näringarnas förkovran betryggas och befordras.

Jag vill i det följande med några exempel söka åskådliggöra, vilket omfattande och mångsidigt arbete inom den närmaste tiden förestår näringsförvaltningen. På *handels* område är sålunda att märka, att kommerskollegium redan år 1913 föreslagit verkställande av en allmän revision av näringsfrihetsförordningen. Vidare har Kungl. Maj:t den 31 januari 1919 tillsatt en kommitté med uppdrag att verkställa en allsidig utredning av det gällande tullsystemets verkningar och i samband därmed av spörsmål rörande Sveriges traktatpolitik, med särskild hänsyn tagen till vikten av att befrämja det ekonomiska samarbetet inom Norden.

Sedan handelskamrarna numera auktoriserats samt särskilda handelskamarer upprättats på viktigare utländska orter (London, Paris, Newyork, m. fl.), kan en livligare förbindelse mellan statsorganen och dessa institutioner förväntas. Åtskilliga viktiga frågor i samband med frihamnsinstitutionens fortsatta utveckling lära ock komma att påkalla uppmärksamhet från statens sida.

Beträffande *industrien* har fråga väckts om inrättande av en industriförlagslånefond. Hantverkslånefonden har från 1917 års början från Sveriges hantverksorganisation överflyttats till kommerskollegium. Enligt beslut vid 1918 års riksdag har inrättats en kraftledningslånefond, från vilken lån beviljas ekonomiska föreningar för anläggande på landsbygden av distributionsnät för elektrisk energi m. m. Bildandet av en vattenkraftslånefond är ifrågasatt. Förslag till lärlingslag är för närvarande utställt på remiss till vederbörande myndigheter. Av patentlagstiftningskommittén har avgivits förslag till lag mot illojal konkurrens, och från samma kommitté väntas förslag till ny patentlag och ny varumärkeslag. Revision av gällande gruvlagstiftning pågår för närvarande av en därtill förordnad kommitté. Slutligen har för någon tid sedan avgivits ett kommittéförslag rörande de åtgärder, som från statens sida kunna vara av behovet påkallade för hemslöjdens understödjande och utveckling.

I fråga om *sjöfarten* pågå för närvarande kommittéutredningar dels angående sjömanshusen i riket, i syfte att dessa institutioner på ett bättre sätt än hittills må kunna fylla sitt ändamål, och dels angående fartygsbesättnings arbets- och levnadsförhållanden. Skandinaviskt samarbete för utarbetandet av en ny sjölag är igångsatt. Lag om tillsyn å fartyg har under år 1914 utfärdats, i samband varmed inom kommerskollegium från 1915 års början upprättats en fartygsinspektionsavdelning, vilken närmast handhar den på kollegium såsom central tillsynsmyndighet ankommande förhandskontrollen å fartygs sjövärdighet. Betydelsefulla uppgifter åligga i detta hänseende jämväl den centrala statsförvaltningen, uppgifter, vilka efter krigets avslutande samt i och med lagstiftningens utveckling sannolikt ytterligare komma att växa. Revision av skeppsmättningsförfattningarna har avslutats genom därtill förordnade sakkunniga, och vintersjöfartskommittén för Norrland kommer att inom den närmaste framtiden avgiva slutligt betänkande angående åtgärder för underlättande av vintertrafiken utmed Norrlandskusten och på de norrländska hamnarna.

Även om samtliga här ovan angivna arbetsuppgifter icke äro av natur att böra vinna handläggning uteslutande inom handelsdepartementet, äro de dock alla av beskaffenhet att för sin lösning kräva stor upp-

märksamhet och kraftig medverkan av det departement, som företräder handels, industriens och sjöfartens intressen.

Än mera maktpåliggande uppgifter möta emellertid säkerligen ett handelsdepartement i vår handelspolitik utåt. Jag har redan berört de spörsmål inom tull- och handelspolitiken, som äro under utredning och vid vilka frågors behandling ett handelsdepartement har sin plats att fylla. Men även eljest, i den regelmässiga samfärdseln med utlandet, bör den enskilde näringsidkaren kunna påräkna stöd och hjälp från det allmännas sida genom ett för dessa ärenden särskilt inrättat organ. Efter det definitiva avslutande av världskriget, som inom den närmaste tiden torde vara att förvänta, kommer utan tvivel en synnerligen livlig ekonomisk tävlingskamp nationerna emellan att uppstå. För att vi skola kunna bestå och med framgång bevaka våra intressen i denna fredliga tävlan erfordras icke blott en stark anspänning av de enskilda krafterna utan även ett kraftigt och målmedvetet arbete från statens sida. Detta torde vara så mycket mer angeläget, som den oerhörda omvälvning av de politiska och ekonomiska förhållandena inom de utländska staterna, vilken kriget medfört, redan har och givetvis även framgent kommer att på handels, industriens och sjöfartens områden skapa nya uppgifter och problem av betydande räckvidd och ingripande betydelse för vårt näringslivs framtida utveckling.

Det behov av medverkan från statens sida på ifrågavarande näringsområden, som alltså läser få anses ådalagalgt, kan enligt min mening icke på ett tillfredsställande sätt fyllas, med mindre för omförmälda näringsgrenar inrättas ett särskilt departement med en departementschef såsom Konungens rådgivare i dithörande regeringsangelägenheter. Först härigenom kan erforderlig trygghet vinnas för att dessa angelägenheter bliva föremål för den uppmärksamhet och omvårdnad, som deras vikt kräver, samt att deras handläggning äger rum med erforderlig insikt och sakkunskap. En hänvisning därtill, att jordbruksnäringen och därmed närstående näringsgrenar i jordbruksdepartementet redan erhållit sin representation inom den högsta administrationen samt att detta departement måste anses väl hava motsvarat de därvid knutna förhoppningarna, torde giva ett ytterligare stöd åt kravet på ett handelsdepartement.

Härtill kommer ytterligare, att finansdepartementet, som nu handlägger ifrågavarande ärendesgrupper, på senare tid fått vidkännas en synnerligen stark ökning i arbetet med andra till detta departement

i främsta rummet hörande ärenden. Till finansdepartementet höra nämligen — förutom ärenden rörande handel, industri och sjöfart — statsregleringen samt statens skatteväsende ävensom det kommunala skatteväsendet och kommunernas finanshushållning. Vidare äro till detta departement förlagda en del andra ärendesgrupper, såsom mantalsskrivningen, jordeboksväsendet, myntväsendet, bankväsendet, justeringsväsendet, pensionsväsendet, statistik, tillverkning och försäljning av brännvin samt försäljning av vin och maltdrycker m. m. Tyngdpunkten i finansdepartementets verksamhetsområde utgöres av frågorna rörande statsregleringen och statens skatteväsende. Ehuru chefen för finansdepartementet icke kan anses såsom ledare av statens finanspolitik i samma mening som finansministerierna i främmande länder, då såväl riksbanken som riksgäldskontoret stå under riksdagens förvaltning, äro dock dessa frågor av den avsevärda omfattning och maktpåliggande beskaffenhet, att de måste taga största delen av departementschefens tid och arbetskrafter i anspråk. Det lärer därför möta betydande, om icke oöverstigligen svårigheter för en och samma person att på ett tillfyllestgörande sätt handhava de skattepolitiska angelägenheterna och samtidigt ägna tillbörlig omvårdnad åt handelns, industriens och sjöfartens särskilt i våra dagar synnerligen krävande uppgifter. Härvid är även att beakta en annan omständighet, som enligt min mening utgör ett synnerligen viktigt skäl för avskiljande från finansdepartementet av ifrågavarande näringsgrenar. De skattepolitiska och de näringspolitiska intressena måste nämligen enligt sakens natur ofta nog förete ett visst motsatsförhållande till varandra. De vanskligheter, som genom denna motsättning uppstå, skola givetvis på ett lättare och tillförlitligare sätt kunna lösas, därest näringarnas intressen företrädas av en särskild målsman i regeringen.

Det förtjänar i detta sammanhang framhållas att, om ock i finansdepartementet samlats det stora flertalet av de angelägenheter, som röra handel, industri och sjöfart, vissa med dessa angelägenheter nära sammanhörande ärendesgrupper för närvarande handläggas i andra departement. Till justitiedepartementet höra sålunda ärenden angående tillämpning av lagen om skydd för varumärken, till utrikesdepartementet ärenden angående kommersiell upplysning, till sjöförsvarsdepartementet ärenden rörande skeppsmätning och navigationsskolorna, till civildepartementet ärenden rörande eldfarliga oljor och explosiva varor samt till jordbruksdepartementet vissa ärenden angående husslöjd och vissa gruvärenden. Samtliga dessa ärendesgrupper, till vilka jag i det följande återkommer,

böra enligt min mening i största möjliga utsträckning överflyttas till det nya handelsdepartementet. Endast genom ett sådant sammanförande av alla de ärendesgrupper, som på grund av sin natur eller inbördes samhörighet böra gemensamt handhavas, kunna de olägenheter undvikas, som äro förknippade med den nuvarande ärendessplittringen på detta område och en enhetlig förvaltning inom dessa viktiga näringsgrenar skapas.

Emellertid bör ock till besvarande upptagas frågan, huruvida icke ett handelsdepartement lämpligen skulle kunna kombineras med jordbruksdepartementet eller eventuellt med det till inrättande föreslagna kommunikationsdepartementet. Denna fråga har redan av departementalkommittéer gjorts till föremål för övervägande. Kommittéer hava därvid beträffande spörsmålet om jordbruksnäringens sammanförande med handel, industri och sjöfart, varigenom ett gemensamt näringsdepartement skulle bildas, huvudsakligen anfört att, då näringarna stode i ett nära samband med och sinsemellan betingade varandra, vissa fördelar otvivelaktigt skulle vara att vinna genom ett sådant sammanförande. Mot lämpligheten av en sådan anordning talade dock främst den omständigheten, att det med hänsyn till de egenartade förhållanden, varunder jordbruksnäringen arbetade, måste bli synnerligen svårt, om ej omöjligt, att finna personer, som ägde erforderlig insikt och erfarenhet för att såsom departementschefer på ett framgångsrikt sätt värda såväl handels, industriens och sjöfartens som jordbrukets intressen. Med den utveckling, som dessa näringar nått, syntes ock området för ett näringsdepartements verksamhet i och för sig bli alltför stort för att det skulle befinnas tjänligt, att *en* person belastades med alla dithörande ärenden. Slutligen skulle det säkerligen från olika håll möta betänkligheter att, sedan ett särskilt jordbruksdepartement, vilket förutom jordbruksnäringen omhänderhade ärenden angående skogar och domäner, en gång blivit inrättat och visat sig hava en stor uppgift att fylla, vidtaga någon åtgärd, varigenom jordbruksnäringens intressen inom administrationen kunde befaras bli mindre väl tillgodosedda.

Med avseende å spörsmålet att förena de föreslagna handels- och kommunikationsdepartementen till ett departement hava departementalkommittéer uttalat att, då det vore obestridligt, att ett av de viktigaste målen för kommunikationsanstalternas inrättande vore att upphjälpa och befrämja näringsväsendet, en sådan anordning ur denna synpunkt kunde synas naturlig. Men då näringsväsendet och kommunikationsväsendet dels vart för sig bildade ett betydande förvaltningsområde och dels hos den högsta ledningen krävde sakkunskap av väsentligt olika natur, torde

de icke böra läggas i ett departement, om trygghet skulle vinnas för deras behöriga tillgodoseende. Därvid torde ock böra beaktas att, därest övriga näringar utom jordbruket lades samman med kommunikationsväsendet i ett departement, av naturliga skäl lätt skulle kunna inträffa, att vid åtgärder rörande kommunikationsväsendet, vilka tillika berörde näringarna, mindre hänsyn toges till jordbrukets än till övriga näringars intressen.

Icke heller bör förbises, att ett visst konkurrensförhållande skulle kunna uppstå mellan å ena sidan handels, industriens och sjöfartens intressen samt å andra sidan de intressen, som kommunikationsdepartementet såsom företrädare för statens affärsdrivande verk har att hävda.

De nu anförda skälen mot ett sammanförande av handels, industriens och sjöfartens angelägenheter med vare sig jordbruksnäringen eller kommunikationsväsendet synas mig fullt bärande; och har jag redan vid den av mig verkställda undersökningen av de i det föregående angivna alternativen till departementsindelningsfrågans ordnande haft under övervägande de här antydda möjligheterna.

Även kommerskollegium har i sitt år 1913 avgivna yttrande över departementalkommitterades betänkande avvisat tanken på att inordna i samma departement (handelsdepartementet), vid sidan av ärenden rörande handel, industri och sjöfart, vare sig jordbruksnäringen eller kommunikationsväsendet; och kollegium har i samband därmed gjort följande uttalande, vari jag anser mig kunna instämma:

»Handel, industri och sjöfart utgöra sammantagna ett naturligen avgränsat, fullt enhetligt förvaltningsområde, som visserligen i enstaka fall och på vissa punkter kan förete intressemotsättningar, men dock ej av den djupgående natur, att de icke böra kunna väl tillgodoses och trivas inom en gemensam organisation. Tvärtom måste det innebära en påtaglig fördel, att dylika motsättningar för dessa näringar, mellan vilka den inneboende samhörigheten städse är skönjbar, erhålla den åt alla håll bäst avvägda lösningen inom ett och samma förvaltningsorgan, vars uppgift just är att utöva en av sakkunskapen stödd, konsekvent och rättvis högsta ledning av statens åtgöranden på dessa näringars hela område. Den naturliga yttre organisationsramen för dessa åtgöranden bör således enligt kollegii mening utgöras av ett från andra intressen fristående handelsdepartement och den lika givna målsmannen för nyss antydda högsta ledning bör vara chefen för detta departement.»

Handelsde-
partementets
förhåll-
ande till
spörsmålet
om kom-
merskollegii
omorganisa-
tion.

Vid innevarande riksdag föreligger jämväl frågan om en omfattande omorganisation av kommerskollegium enligt de grunder, som an- givits i chefens för finansdepartementet anförande till statsrådsprotokol- let den 9 januari 1919. På sätt framgår av därvid gjorda uttalanden, synes berörda fråga icke böra undanskjuta avgörandet av spörsmålet om inrättande av ett handelsdepartement, lika litet som ett blivande handels- departement kan göra en omorganisation av kommerskollegium över- flödig. Med ytterligare betoning härav vill jag rörande det framtida förhållandet mellan handelsdepartementet och kommerskollegium i detta samband allenast hänvisa till vad jag förut inledningsvis yttrat rörande min ställning i det hela till frågan om departementens samarbete med de cen- trala verken. En tids erfarenhet torde lämna material för eventuellt upptagande vid en senare tidpunkt av frågan om en närmare anslutning av kommerskollegium till handelsdepartementet.

Utländska
stater.

För tillvaratagandet inom den högsta statsförvaltningen av handels, industriens och sjöfartens angelägenheter hava även i ett flertal utländska stater inrättats särskilda departement eller ministerier, vilka understundom inrymma även en eller annan ytterligare förvaltningsgren. I *Norge**) finnes sålunda ett departement för handel, sjöfart och industri, dit även för närvarande äro förlagda ärenden rörande fiske och postväsendet. *Danmark* har ett särskilt ministerium för handel och sjöfart, under det att industriens angelägenheter här handhavas av inrikesministeriet. I övrigt finnes i *Preussen* ett ministerium för handel och industri, i *Österrike* ett handelsministerium, dit även näringsväsendet i övrigt med undan- tag av jordbruksnäringen hör, i *Ungern* ett ministerium för handel, in- dustri och sjöfart, järnvägar, post och telegraf m. m., i *Italien* ett mini- sterium för jordbruk, industri och handel, i *Frankrike* ett ministerium för handel och industri, i *Belgien* ett industri- och socialministerium samt i *Nederländerna* ett ministerium för jordbruk, industri och handel. I *England* finnes en statsinstitution för handeln och sjöfarten (Board of Trade), motsvarande ett ministerium, vars funktioner alltmer utvidgats, i den mån staten reglerande ingripit i näringsutvecklingen.

Handelsde-
partementets
verksamhets-
område och
organisation.

I det föregående har jag uppvisat de skäl, som enligt min mening tala för inrättandet av ett departement för handel, industri och sjöfart (handelsdepartement) såväl i och för sig som med hänsyn till behovet av hithörande ärendens utbrytning från det nuvarande finansdepartemen- tet och angelägenheten att till ett departement i möjligaste mån förlägga

*) Den här lämnade redogörelsen för förhållandena på ifrågavarande område i utländska stater är i huvudsak hämtad från departementalkommitterades betänkande.

alla de i skilda departement nu förekommande ärendesgrupper, som höra samman med ifrågavarande näringsgrenar. Jag anhåller nu att få övergå till en närmare redogörelse för handelsdepartementets verksamhetsområde samt att angiva grunddragen av detta departements organisation.

I avseende å handeln vill jag först beröra handelsdepartementets befattning med ärenden angående den *utrikes handeln* och därmed också detta departements ställning till utrikesdepartementet. Inom sistnämnda departement har med biträde av särskilt tillkallade sakkunniga under innevarande år slutförts en utredning av frågan om omorganisation av departementet. Enligt dessa sakkunnigas mening böra utrikesdepartementets arbetskrafter, för att framgent kunna väl fylla sina krävande uppgifter, väsentligen förstärkas, ej minst å det handelspolitiska området. Mera än hittills torde nämligen departementets verksamhet komma att inriktas på de ekonomiska förbindelserna mellan Sverige och utlandet. Det gäller då att tillse, att utrikesdepartementet och handelsdepartementet ej må utföra ett dubbelarbete, utan i stället på lämpligaste sätt vart för sig och i förening fylla föreliggande uppgifter, som avse dels överenskommelser med främmande makter, dels ock svenska undersåtars tillhandahållande med kommersiell information rörande utländska förhållanden. Utrikesdepartementet, som genom sin diplomatiska och konsulära representation i utlandet står i förbindelse med myndigheter i främmande länder, synes härvid böra sörja för att våra intressen gent emot utlandet bliva behörigen tillvaratagna. Handelsdepartementet åter torde i första hand böra skärskåda och handlägga frågorna angående utrikes handeln ur inre svensk synpunkt.

Handelsdepartementets verksamhetsområde.

Vad särskilt beträffar frågan om *handelstraktaters* förberedande behandling, synes det mig givet att, där ej särskilda kommissioner finnas böra för ändamålet tillsättas, utredningar angående de krav och önskemål, som ur näringslivets synpunkt genom sådana traktater böra tillgodoses, skola ankomma på handelsdepartementet. Men i samband därmed erfordras ock utredningar om förhållandena i det land, med vilket avtalet skall slutas, om där gällande lagstiftning, om dess behov av import, dess förmåga av export m. m. Utredningar av sådan art äro närmast utrikesdepartementets sak. Utredningar av dessa båda olika slag stå emellertid givetvis i sådant förhållande till varandra, att de böra äga rum genom nära samarbete mellan de båda departementen. Redan på detta förberedande stadium måste nämligen ett avvägande verkställas mellan de önskemål, som från svensk sida skola göras gällande, och möjligheten av deras genomförande vid de blivande underhandlingarna. Vad angår själva

traktatförhandlingarna, torde viktigare sådana i regel liksom hittills, där ej utrikesrepresentationen ensam anses kunna och böra föra dem, komma att ske genom särskilda kommissioner. Det bör vara en huvuduppgift för de båda departementen att härvid, liksom även då dylika kommissioner tillsätts för traktaternas förberedande, tillhandahålla nödig sakkunskap beträffande de i Sverige och i vederbörande främmande länd rådande förhållanden, som härvid äro av betydelse.

Den *kommersiella upplysningsverksamheten* till det svenska näringslivets tjänst bör i huvudsak förmedlas genom handelsdepartementet eller i första hand det därunder lydande kommerskollegiet på grundvalen av det material, utrikesdepartementet anskaffar från utlandet. Bearbetning av rapporter, publicerande och spridande av utdrag ur desamma och meddelande av muntliga upplysningar, stödda på dessa rapporter, bör det sålunda bliva näringsförvaltningens sak att ombestyras. Men anskaffandet och det ur utrikespolitisk synpunkt nödiga sovrandet av materialet torde endast utrikesdepartementet kunna verkställa, alldenstund den speciella kännedomen om förhållandena i främmande länder måste bliva av avgörande betydelse, då det gäller att bestämma, varifrån och huru upplysningar lämpligen skola erhållas. Klart är emellertid, att en dylik anordning icke är avsedd att lägga hinder i vägen för den enskilde att fortfarande liksom hittills genom direkt hänvändelse till vår diplomatiska och konsulära representation utomlands erhålla erforderliga uppgifter eller att hänvända sig till utrikesdepartementets olika avdelningar med förfrågningar angående utländska handelsförhållanden. Det genom utrikesdepartementet anskaffade materialet bör, även om det av utrikespolitiska skäl måste undanhållas offentligheten, dock alltid i hela sin omfattning ställas till handelsdepartementets och det därunder lydande kommerskollegiets förfogande.

I nära samband med frågan om den kommersiella upplysningsverksamheten står spørsmålet, huruvida det bör medgivas handelsdepartementet att direkt träda i förbindelse med vår utrikesrepresentation, företrädesvis den konsulära. Departementalkommittén och kommerskollegiikommittén hava härutinnan uttalat, att handelsdepartementet för fyllande av sina uppgifter måste kunna korrespondera direkt med de officiella agenterna i utlandet. Detta synes också mig synnerligen angeläget, ehuru det givetvis bör ske under sådan form, att det subordinationsförhållande, vari nämnda agenter stå till utrikesdepartementet, icke därigenom rubbas. I allmänhet böra naturligen, såsom också kommittéerna framhålla, särskilda anordningar vidtagas till befrämjande av arbetets snabba och obehindrade fortgång, när det för handelsdepartemen-

tet gäller att erhålla direkt kommunikation med utrikesdepartementets organ i utlandet.

Då det är antagligt, att förhållandena på det internationella varuutbytets område icke bliva helt stabiliserade i och med världsfredens avslutande, lär man kunna räkna med möjligheten av att vid tiden för den nya departementsindelningens genomförande vissa av de uppgifter, som nu tillkomma statens handelskommission och statens industrikommission, fortfarande, även om dessa kommissioner då upphört, åvila det allmänna. Sålunda kan det tänkas, att vissa exportförbud måste upprätthållas för att åt hemlandet bevara för detsamma nödiga och betydelsefulla varor samt att en reglering av vissa importvarors fördelning fortfarande visar sig erforderlig. Licensiering från exportförbuden och tillsyn över regleringen äro uppgifter, som, i den mån de icke äro av natur att böra handläggas av utrikesdepartementet, synas böra tillkomma det blivande handelsdepartementet.

Bland statens uppgifter med avseende å den *inrikes handeln* märkas ärenden angående stipendier för handelsändamål, allmänna avgifter å varuomsättningen, handelskamrar och handelsundervisningen.

Behandlingen av ärenden rörande *stipendier för handelsändamål*, vilka för närvarande omfatta handelsstudiestipendier och exportstipendier, bör enligt min med kommittéernas överensstämmande uppfattning förläggas till handelsdepartementet.

Ärenden rörande *allmänna avgifter å varuomsättningen*, vilka givetvis böra hänföras till handelsdepartementet, avse fastställandet av taxor å hamnavgifter och grundpenningar samt taxor för kanaler, som ej tillhöra staten.

I viss mån sammanhängande med nyssnämnda grupp av ärenden äro frågor om fastställande av *hamnområden*. Jämväl dessa ärenden böra handläggas av handelsdepartementet.

Att *handelskamrar* och andra organisationer av handels- och näringsidkare, i den mån de fullgöra statliga funktioner eller åtnjuta statsunderstöd, böra sortera under handelsdepartementet, synes påtagligt.

I detta sammanhang må ånyo erinras därom, att riksdagen i sin år 1905 avlåtna skrivelse med begäran om förslag till inrättande av ett nytt statsdepartement för handel, industri och sjöfart framhöll, att vid upprättandet av ett dylikt statsdepartement uppmärksamheten ock borde fästas på åstadkommandet av tillfredsställande former för en samverkan mellan detta organ och ifrågavarande näringars praktiska idkare, varigenom dessa kunde utöva ett behörigt inflytande på förarbetena för den lagstiftning,

varav näringarna berördes, och på sådana organisationsfrågor, vilka avsåge deras befrämjande. I förevarande avseende är att märka, att genom förordningen den 15 mars 1912, som utfärdats på utrikesdepartementets föredragning, beslutats upprättande av ett *handelsråd*, vilket skulle hava till uppgift att avgiva yttranden i sådana ärenden för främjande av handel, industri och sjöfart samt rörande konsulatväsendet, som av ministern för utrikes ärendena eller chefen för finansdepartementet överlämnades till detsamma. Ledamöter i rådet utsågos därvid för en tid av tre år. Sedan statens handelskommission den 8 juni 1915 inrättats, blev vid nämnda treårsperiods slut nytt förordnande av ledamöter i rådet icke meddelat. Den 20 november 1917 återupplivades emellertid handelsrådet, i det att ledamöter då ånyo tillsattes för tre år.

Av departementalkommittéer och kommerskollegiikommittén har föreslagits organiserandet av ett *näringsråd* vid sidan av handelsdepartementet, vilket råd skulle erhålla en omfattande organisation och en rätt vidsträckt befogenhet.

Huruvida det nu inrättade handelsrådet bör bibehållas eller en rådsinstitution med i ett eller annat hänseende ändrad gestaltning bör i samband med det nya handelsdepartementet upprättas, torde få bero på närmare omprövning vid uppgörandet av definitivt förslag till detta departements organisation. En sådan institution läser under alla förhållanden böra närmast anknytas till handelsdepartementet.

Beträffande *handelsundervisningen* hava kommittéerna till särskild behandling upptagit den högre och den lägre undervisningen, den förra representerad av handelshögskolan. I fråga om förläggningen av denna högskola hava kommittéerna stannat i olika meningar, i det kommerskollegiikommittén funnit sakliga skäl avgjort tala för att handelshögskoleärenden jämväl för framtiden skola tillhöra det statsorgan, som har att tillvarataga näringarnas angelägenheter, samt ansett, att handelshögskolan bör få de intressen, för vilka den har behov av statens medverkan, tillgodosedda genom handelsdepartementet. Departementalkommittéer åter äro av den meningen, att handelshögskoleärendena böra förläggas till det departement, som handhar ärenden rörande allmän undervisning och vetenskap. Direktionen för handelshögskolan har i avgivet utlåtande ställt sig på den förra ståndpunkten. Detta spörsmål torde få avgöras efter ytterligare övervägande från Kungl. Maj:ts sida.

Vad angår den lägre handelsundervisningen hava de båda kommittéerna varit ense om att förorda förläggandet av ärenden angående denna undervisning till handelsdepartementet. I denna fråga liksom beträffande frågan om förläggning av ärendena angående den lägre tek-

niska undervisningen, vilka ärenden kommittéerna velat föra till handelsdepartementet, är emellertid att märka, att ett principiellt avgörande om berörda ärendens hänförande till annat departement redan fattats. Såsom framgår av riksdagens skrivelse den 24 maj 1918, nr 248, har nämligen beslutats, att den förutvarande folkskolöverstyrelsen skulle från och med år 1919 ombildas till en skolöverstyrelse, vilken, lydande under ecklesiastikdepartementet, har att utöva inseendet jämväl över anstalter för såväl den lägre tekniska undervisningen som den lägre handelsundervisningen.

Beträffande ärenden rörande den *affärsmässiga försäkringsrörelsen* har jag i det föregående nämnt, att frågan om förläggningen av denna ärendesgrupp bör tills vidare lämnas öppen.

Vidare böra till handelsdepartementet hänföras industri- och hantverksärenden samt bergsärenden.

Här möta först ärenden angående *industri* och *hantverk* i allmänhet.

I fråga om förläggningen av ärendena rörande två särskilda näringsgrenar, nämligen *torvindustrien* och *slöjden*, torde jag få nämna följande.

Torvärendena tillhöra nu jordbruksdepartementet, under det att slöjdärendena äro fördelade mellan finans- och jordbruksdepartementen på sådant sätt, att sistnämnda departement huvudsakligen handlägger slöjdärenden, som beröra understöd åt hushållningssällskapen för husslöjdens befrämjande och statens instruktörer i husslöjd samt deras verksamhet, medan finansdepartementet behandlar frågor om »befrämjande i allmänhet av slöjderna». Departementalkommitterade och kommerskollegiikommittén förorda — under framhållande att torvindustrien numera bör betraktas såsom en industriell näring av i huvudsak samma art som övriga industriella näringsgrenar samt att tudelningen av statsarbetet i avseende å slöjden innebär en olägenhet — att här ifrågavarande båda slag av näringsärenden förläggas till handelsdepartementet. Då emellertid bäggedera näringsgrupperna för närvarande äro föremål för särskilda kommittéutredningar, som ännu icke vunnit slutbehandling, synes för närvarande vidare ståndpunktstagande i förlägningsfrågan icke böra göras, än att jag vill förorda, att finansdepartementets ärenden rörande slöjd överflyttas till det blivande handelsdepartementet.

De industri- och hantverksärenden, som nu handläggas inom finansdepartementet och som böra överföras till handelsdepartementet, äro ärenden angående *manufakturförlagslån*, *hantverkslån*, *statens provningsanstalt*, *utställningar*, *kongresser*, *industriorganisationer*, *lärlingsväsendet* samt *patent*.

Enligt 1900 års departementalstadga tillkommer justitiedepartementet ärenden angående *tillämpning av lagen om skydd för varumärken*. Kommittéerna anse goda skäl tala för att, om ett särskilt handelsdepartement upprättas, varumärkesärendena överflyttas till detta. Som varumärkesregistreringen sker i patent- och registreringsverket, vilket föreslagits att tillhöra handelsdepartementets förvaltningsområde, skulle på detta sätt vinnas en nära sammanslutning av alla ärenden rörande varumärken. Jag förenar mig i detta förslag.

Ärenden rörande *elektriska anläggningar* för belysning och arbetsöverföring — med undantag av elektriska spårvägs- och järnvägsanläggningar — vilka ärenden, såsom redan nämnts, genom kungörelse den 28 juni 1918 överflyttats från civildepartementet till finansdepartementet, torde böra övergå till handelsdepartementet.

Departementalkommitterade och kommerskollegiikommittén hava föreslagit, att till handelsdepartementet måtte överföras en del mindre ärendesgrupper, som nu tillhöra civildepartementet, nämligen ärenden angående *explosiva varor, eldfarliga oljor och kiseljärn*. Jag biträder detta förslag. Det torde få erinras, att i statsverkspropositionen till innevarande års riksdag begärts upptagande å ordinarie stat under sjunde huvudtiteln från och med år 1920 av anslag till upprätthållande av en sprängämnesinspektion.

Beträffande förläggningen av ärendena rörande de *tekniska högskolorna* anhåller jag få omförmåla, att nuvarande statsrådet Schotte i sitt den 27 februari 1917 avgivna betänkande angående statsdepartementens verksamhetsområden och arbetsformer m. m. därom yttrat, att det syntes vara en övervägande mening bland industriens målsmän, att de tekniska högskolorna borde överföras till det departement, som närmast företrädde industriens ärenden, men att bland dessa högskolor själva rådde en önskan att fortfarande få förbliva under ecklesiastikdepartementet, samt att goda skäl kunde anföras för vardera meningen. I denna fråga är vidare att erinra därom, att förslag till innevarande års riksdag framlagts om anvisande av anslag till en ingenjörvetenskapsakademi. I avbidan på beslut om inrättandet av en dylik akademi torde avgörandet om slutlig förläggning av denna akademi böra tills vidare anstå. Vad de tekniska högskolorna beträffar, torde tillräckliga skäl näppeligen föreligga för en ändring i nuvarande ordning.

Följande till såväl handel som industri hörande ärendesgrupper böra överföras från finansdepartementet till handelsdepartementet, nämligen ärenden angående *bolagsväsendet* samt ärenden rörande *utlänningars rätt att här i riket idka handel och annan näring*.

Jag övergår nu till bergsärendena. Dessa handläggas för närvarande med nedan nämnt undantag dels inom finans-, dels inom jordbruksdepartementet. De till sistnämnda departement hörande ärendena äro sådana *gruvärenden*, som huvudsakligen röra kronans jordägarandel i gruva, bestämmer angående undersökning och tillgodogörande av mineralfyndighet å kronojord, åtgärder för inmutning för kronans räkning av malmfyndigheter och till bevarande av kronans rätt till inmutade fyndigheter samt upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord; övriga gruvärenden handläggas i regel inom finansdepartementet. Dit är ock förlagd handläggningen av *bruksärenden*, däribland sådana, vilkas intressen pläga företrädas av järnkontoret. I den mån gruvinspektionen innefattar en yrkesinspektion, åvilar den socialstyrelsen och därmed civildepartementet.

Kommittéerna hava såsom sin mening uttalat, att ifrågavarande ärenden, utom i vad de avse yrkesinspektion, i största utsträckning böra förläggas till handelsdepartementet, en mening, vilken också i huvudsak delats av de myndigheter, som yttrat sig över betänkandet. Till denna mening ansluter även jag mig, under erinran, att Kungl. Maj:t i det till riksdagen avlåtna förslaget om kommerskollegii omorganisation uttalat sig för bergs- och bruksärendenas huvudsakliga sammanförande inom kollegium.

Kommittéernas förslag att från jordbruksdepartementet till handelsdepartementet överflytta *Sveriges geologiska undersökning* har avstyrkts av nämnda ämbetsverk; och med hänsyn särskilt till den geologiska undersökningens betydelse för jordbruket finner jag mig ej heller böra biträda förslaget.

En ytterligare huvudgrupp av ärenden, vilken enligt kommittéernas förslag skulle förläggas under handelsdepartementet, kan sammanfattas under benämningen *sjöfartsärenden*.

Till dessa höra frågor om sjöfartens befrämjande genom *subventioner* och *rederilån*, vilka i enlighet med kommittéernas förslag givetvis böra förläggas till handelsdepartementet.

Navigationsskolorna samt *utbildningen av navigationslärare* vilja kommittéerna, i enlighet med sin allmänna ståndpunkt att till kommerskollegium och därmed under handelsdepartementet koncentrera alla frågor rörande sjöfarten, få till nämnda ämbetsverk och departement från sjöförvarsdepartementet förflyttade. I det förslag till omorganisation av kommerskollegium, som, enligt vad jag redan nämnt, avlåtit till årets riksdag, har Kungl. Maj:t jämväl redan uttalat sig för att kommerskol-

legium övertager dessa undervisningsanstalter. Att de böra hänföras till handelsdepartementet såsom högsta förvaltningsmyndighet, därom har jag redan tidigare vid behandlingen av försvarsdepartementens sammanslagning uttalat mig.

Frågor angående *befälet å svenska handelsfartyg* samt om *behörighetsbrev* hava särskilt under de senaste åren utgjort en kvantitativt ganska betydande del av finansdepartementets arbetsområde. I den mån dessa frågor bliva föremål för Kungl. Maj:ts avgörande, synas de givetvis böra förläggas till handelsdepartementet.

Bland ärenden rörande *inskrivnings- och mönstringsväsen för sjöfolk* och dylikt har det under senare tid huvudsakligen varit frågor rörande sjömanshusen, vilka på föredragning av finansdepartementet påkallat Kungl. Maj:ts prövning. Samtliga dessa ärenden böra såsom sjöfartsärenden höra under handelsdepartementet, liksom också frågor om *registrering av svenska fartyg* — närmast en angelägenhet, som ankommer på kommerskollegium.

Skeppsmättningsärendena hava kommittéerna velat flytta från generalstulstyrelsen till kommerskollegium. Det avgörande skälet härför har varit det intima sambandet mellan skeppsmätningen och andra sjöfartsärenden samt vikten av att dessa ärenden sammanfördes hos ett organ. I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t jämväl föreslagit en sådan överflyttning, därvid föredragande departementschefen funnit det kraftigaste skälet vara att söka i den omständigheten, att handelssjöfarten mycket nära beröres av det sätt, varpå skeppsmätningen är ordnad, i det bestämmelserna därom hava till syfte att angiva den norm, efter vilken fartygens umgälder skola beräknas. Kommer den sålunda föreslagna överflyttningen till stånd, synes det ligga närmast till hands, att ärenden angående skeppsmättningsväsendet, vilka nu till övervägande del behandlas inom sjöförsvarsdepartementet, liksom sjöfartsfrågor i allmänhet förläggas under handelsdepartementet. Frågor angående sjöfartsavgifterna lära däremot med hänsyn till sin fiskaliska natur böra förbliva under finansdepartementet.

Under handelsdepartementet bör *dispaschörsväsendet* sortera.

En huvuddel av de sjöfartsärenden, som utgöra föremål för civil förvaltningsverksamhet, består av frågor rörande *sjöfartssäkerhet*. Sedan kommittéerna avgivit sitt utlåtande, har den nya sjöfartssäkerhetslagstiftningen blivit genomförd. Den betydande förvaltningsuppgift, som därmed och särskilt genom fartygsinspektionen blivit lagd å det allmänna, har närmast kommit att åvila kommerskollegium. Handelsdepartementet såsom den högsta myndigheten i sjöfartsfrågor torde emellertid på detta

område få betydelsefulla uppgifter att tillvarataga, även om det närmaste löpande arbetet såsom hittills stannar inom kommerskollegium.

Det viktiga och omfattande ärendesområde, som utgöres av *näringsstatistiken* och närmast handhaves av kommerskollegium, bör givetvis tillhöra handelsdepartementet.

Departementalkommittéerna och kommerskollegiikommittén hava föreslagit, att de å utrikesdepartementets rättsavdelning nu behandlade s. k. ersättningsärendena — rörande utgifter för sjöfolk och nödställda svenska undersåtar i utlandet m. m. — skulle överflyttas till kommerskollegium och därmed inordnas under handelsdepartementet. Då emellertid i det förslag till omorganisation av utrikesdepartementet, som förelägges innevarande års riksdag, berörda ersättningsärenden fortfarande äro upptagna bland sistnämnda departements arbetsuppgifter, läres frågan om deras förflyttning till annat departement nu få förfalla.

Departementalkommittéerna hava — i enlighet med den av dem följda allmänna principen, att den lagstiftning, vilken närmast sammanhänger med ett departements verksamhetsområde, bör handhavas av detta departement — föreslagit, att till handelsdepartementet skulle överflyttas flera viktiga och omfattande lagstiftningsuppgifter, exempelvis lagstiftningen angående handelsböcker och handelsräkningar, handelsregister, firma och prokura samt aktiebolag, handelsbolag och enkla bolag ävensom sjölagstiftningen och gruvlagstiftningen. Jag kan icke biträda förslaget, att dylika var för sig omfattande, på flera områden ingripande och med den allmänna civillagen rätt nära sammanhängande lagfrågor undantagas från handläggning i justitiedepartementet. Däremot är jag i så måtto ense med kommittéerna, att mera speciella lagstiftningsfrågor, som beröra begränsade ämnen, behandlas inom det departement, som har med den administrativa tillämpningen av lagen att skaffa. I enlighet härmed förordar jag, huvudsakligen i anslutning till departementalkommittéernas förslag, att till handelsdepartementet förläggas lagstiftningen angående villkoren för drivande av handel och näringar, patent, skydd för varumärken, mönster och modeller, oriktig ursprungsbeteckning, explosiva varor, eldfarliga oljor och dylikt, lotterier, fartygsregister och sjöfarts-säkerhet. Vad beträffar lagstiftningen angående elektriska anläggningar, torde densamma åtminstone tillsvidare böra kvarstanna i justitiedepartementet.

Vad angår utfärdandet av administrativa föreskrifter läres det vara klart, att detta bör ske inom det departement, som handlägger förvaltningsuppgifterna på vederbörande område.

I enlighet med vad sålunda yttrats skulle handelsdepartementet huvudsakligen handlägga ärenden angående

in- och utrikes handel i allmänhet, taxor å hamnavgifter och grundpenningar samt taxor för kanaler, som ej tillhöra staten, hamnområden;

industri i allmänhet, hantverk och annan dylik hantering;

lärlingsväsendet;

patent samt skydd för varumärken, mönster och modeller;

elektriska anläggningar;

eldfarliga oljor, explosiva varor och kiseljärn;

bolagsväsendet;

bergs- och brukshantering;

in- och utrikes sjöfart i allmänhet, navigationsundervisning, befäl å svenska handelsfartyg, mönstring av sjöfolk, registrering av fartyg, skeppsmättningsväsendet, sjöfartssäkerhet;

näringsstatistik; samt

lagstiftning rörande

villkoren för drivande av handel och näringar,

patent,

skydd för varumärken, mönster och modeller,

oriktig ursprungsbeteckning,

explosiva varor, eldfarliga oljor o. d.,

lotterier,

fartygsregister och

sjöfartssäkerhet.

I anslutning härtill skulle till handelsdepartementet höra:
kommerskollegium med bergsstaten,
patent- och registreringsverket samt
statens provningsanstalt.

Antalet under år 1918 avgjorda ärenden, vilka varit av natur att i enlighet med den av mig angivna planen bära hänföras till det nya handelsdepartementet, utgjorde, kristidsärenden oräknade, omkring 1,700, varav handlagts 18 i justitiedepartementet, 191 i sjöförsvarsdepartementet, 41 i civildepartementet*, 28 i jordbruksdepartementet och återstoden i finansdepartementet.

* Härvid hava de elektriska ärendena, som den 1 juli 1918 flyttades från civil- till finansdepartementet, räknats, som om de under hela året handlagts i sistnämnda departement.

Med avseende på *handelsdepartementets organisation* lärer man böra tillse, att denna organisation, utan att gå utöver vad som för närvarande kan anses vara av behovet påkallat, dock från början gives den stadga och omfattning, att den kan fullt motsvara det ändamål, som med departementets inrättande avsetts. Med denna utgångspunkt lärer vara otvivelaktigt, att i departementet böra anställas såväl en statssekreterare som en expediteschef. En särskild statssekreterare lärer vara erforderlig med hänsyn till det omfattande författnings- och riksdagsarbete, som kan förväntas i detta departement. Det torde härvid också böra beaktas, att den i viss mån nydanande verksamhet, som givetvis måste utmärka detta departement, kräver, att vid departementschefens sida ställes en kunnig och erfaren person, som icke betungas med de mera expeditionella uppgifterna. Därest expediteschefen — särskilt under början av departementets tillvaro — icke skulle bliva helt upptagen av de egentliga expediteschefsgöromålen, lärer han böra biträda med föredragning av en del större löpande ärenden.

Handelsdepartementets organisation.

Genom sistnämnda anordning bör man enligt min mening för närvarande kunna inskränka antalet byråer inom handelsdepartementet till två, vardera med ett kansliråd som chef. Av dessa byråer torde den ena lämpligen kunna i huvudsak handlägga ärenden angående handel och sjöfart samt den andra industri- och bergsärenden. Den närmare fördelningen av ärendena mellan byråerna och i sammanhang därmed avgörandet av frågan, vilket kansliråd bör övertaga föredragningen av departementets rätt fåtaliga regeringsrättsärenden, torde få bero på vidare omprövning.

Under den tid, då frågan om inrättande av ett handelsdepartement stått på dagordningen, har vid upprepade tillfällen framhållits viktigen av att detta departement i sin verksamhet komme att stå i så intim kontakt som möjligt med det praktiska näringslivet. I sådant hänseende har jag redan i det föregående berört det av departementalkommittén och kommerskollegiikommittén framförda förslaget om inrättande av ett näringsråd vid sidan av departementet. Emellertid torde de krav, som härutinnan framställts, knappast kunna bliva på ett fullt tillfredsställande sätt tillgodosedda, med mindre inom departementet anställas tjänstemän, som äga teknisk sakkunskap och praktisk erfarenhet inom olika näringsområden. I vilken form anställningen av dylika tjänstemän lämpligen bör äga rum, torde icke nu behöva definitivt bestämmas. Man kan exempelvis tänka sig den anordningen, att på de båda byråerna anställas praktiskt förfarna assistenter, vilka skulle hava att biträda med handläggning och eventuellt föredragning i statsrådsberedningen av sådana

ärenden, som äro av mera teknisk beskaffenhet. Dylika assistenter torde böra sökas företrädesvis bland yngre personer med praktisk utbildning och erfarenhet. Då man emellertid icke torde kunna räkna med att för längre tid vid statsförvaltningen knyta dugande krafter av ifrågavarande slag, synas assistenterna böra tillsättas allenast på förordnande och upp-bära ersättning i form av arvode.

I samband med organisationsfrågan vill jag erinra, att chefen för finansdepartementet vid framläggande till innevarande års riksdag av förslag till omorganisation av kommerskollegium förordnat, att det centrala statsorganet för kommersiell upplysning anordnas i kommerskollegium såsom en sektion under handelsbyrån, samt hänvisat till att anstalter borde träffas i syfte att trygga samarbetet på förevarande område med handelsdepartementet och att effektivt underlätta tillgången till det kunskapsmaterial, som sektionen avsåge att bereda. På frågans nuvarande ståndpunkt har jag endast velat framföra tanken på en sådan anordning, att chefen för omförmälda sektion skulle, såsom fallet är exempelvis med sekreteraren i bankinspektionen i förhållande till chefen för finansdepartementet, anställas jämväl såsom biträde åt chefen för handelsdepartementet.

Beträffande behovet av förste och andre kanslisekreterare, registrator, kvinnliga biträden och vaktmästare lär nu icke behöva avgivas förslag. En överslagsberäkning har givit vid handen, att handelsdepartementets ordinarie avlöningsstat, tillfällig lönereglering oberäknad, skulle komma att sluta å ett sammanlagt belopp av omkring 130,000 kronor.

Såsom jag redan förut framhållit, kommer handelsdepartementet med sina huvudsakliga ärendesgrupper — handel, industri och sjöfart — att mot-taga det väsentliga av sitt arbetsmaterial från finansdepartementet, en mindre del från sjöförsvarsdepartementet samt ett fåtal ärenden från justitie-, civil- och jordbruksdepartementen. Någon inverkan på organisationen av sistnämnda fyra departement lär denna överflyttning i och för sig icke komma att utöva. Däremot kommer överförandet från finansdepartementet till det nya handelsdepartementet av ovanberörda ärendesgrupper givetvis att medföra, att finansdepartementets byrå för ärenden angående handel, industri och sjöfart m. m. utbrytes från detta departement och förlägges till handelsdepartementet. Härigenom skulle den årliga direkta merutgiften för handelsdepartementets inrättande komma att nedbringas med omkring 22,000 kronor och således uppgå till i runt tal 110,000 kronor.

Det återstår mig endast att beröra frågan om den tidpunkt, från vilken den sålunda förordade departementsindelningen bör bliva gällande. Å ena sidan är härvid att beakta, att den nya indelningen avser att fylla viktiga, delvis trängande ändamål och sålunda bör träda i kraft snarast möjligt. Å andra sidan kräver genomförandet av denna omorganisation givetvis sin tid. Det vill förefalla, som om det erforderliga organisationsarbetet borde kunna vara avslutat i god tid före den 1 juli 1920, till vilken dag jämväl de medel, som för ändamålet erfordras, böra kunna vara av 1920 års riksdag anvisade å tilläggsstat för samma år på grundvalen av i detalj utförda stater för de nya departementen, som torde böra föreläggas nämnda riksdag. Då det emellertid onekligen är vanskligt att redan nu definitivt fastställa tidpunkten för organisationsarbetets slutförande, synes mig för närvarande allenast böra bestämmas, att den nya ordningen skall inträda å dag under år 1920, som av Konungen bestämmes.

I enlighet med de grunder, för vilka jag nu redogjort, har jag låtit inom justitiedepartementet utarbeta förslag till ny *lag om statsdepartementen*».

Föredraganden uppläste härefter omförmälda lagförslag samt hemställde, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att antaga detsamma.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan täcktes Hans Maj:t Konungen förordna, att till riksdagen skulle avlåtas proposition av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gustaf Sandström.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Förslag till lag om statsdepartementen	2
Historisk översikt (1840—1912)	3
Departementalkommitterades betänkande och förslag samt däröver avgivna yttranden	7
Departementsindelningsfrågans vidare utveckling till nuvarande tid	11
Departementens löne reglering och deras inre organisation	14
Olika alternativ för departementsindelningsfrågans lösning samt förslag därtill	16
Försvarsdepartementet	18
Civildepartementets uppdelning på två departement, ett kommunikationsdepartement och ett socialdepartement	51
Handelsdepartementet	81